

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI

TÜRKİYE'DE 12 EYLÜL 1980 DARBESİNİN
ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE ETKİSİ

Büşra Nur GÜL

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kadir ADAMAZ

MANİSA-2019

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI

TÜRKİYE'DE 12 EYLÜL 1980 DARBESİNİN
ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE ETKİSİ

Büşra Nur GÜL

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kadir ADAMAZ

MANİSA-2019

	<p style="text-align: center;">T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p> <p style="text-align: center;">YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI</p> <p style="text-align: center;">Tez Savunma Sınavı Tutanağı</p>	Doküman Kodu	FRYL-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 18.06.2019 tarih ve 20/31 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Büşra Nur GÜL'ün **"TÜRKİYE'DE 12 EYLÜL 1980 DARBESİNİN ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE ETKİSİ"** konulu tezi incelenmiş ve aday 24.07.2019 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 120 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

 ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Kenan ADAMAZ

 BAŞKAN
Dr. Öğr. Üyesi Hanife Keskini

ÜYE
Prof. Dr. Serap TABAK

Evet **Hayır**

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de 12 Eylül 1980 Darbesinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Eğitimine Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/07/2019

Büşra Nur GÜL

İmza

ÖZET

TÜRKİYE’DE 12 EYLÜL 1980 DARBESİNİN ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE ETKİSİ

Darbeler, Türk milletinin tarih boyunca sıkça yaşadığı ve toplumun derinden etkilendiği, önemli olaylardandır. Bu çalışmamızda, Türkiye’de 12 Eylül 1980 Darbesi’nin Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine olan etkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler eğitimine yönelik olarak ders kitapları, eğitim programları, yönergeler, kararnameler, hükümet programları, tebliğler dergileri, Milli Eğitim Şuraları, bu alanda yazılmış olan makaleler, kitap ve yazılı medya incelenerek, 12 Eylül 1980 Darbesi’nin Sosyal Bilgiler eğitimine getirdiği olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında 1982 Anayasası’yla eğitim ve öğretimde Atatürk ilke ve inkılapları vurgulanmıştır. Kurulan Ulusu Hükümeti programında bayrak, istiklal marşı, güzel Türkçenin kullanımı, Atatürk milliyetçisi gibi milli değerlere atıf yapılmıştır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası toplanan X. Milli Eğitim Şurası’nda Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, Atatürk’ün ülkesi ve milleti için yaptıklarının bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ortaokul 1, 2 ve 3 Sosyal Bilgiler ders kitapları incelendiğinde darbe öncesi dönemden farklı olarak darbe sonrası kullanılan ders kitaplarının kitapla ilgili basım yılı, basılan kitap sayısı vb. bilgiler ile ilk sayfada Atatürk’ün bir sözüne yer verildiği görülmektedir. Sonuç olarak 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen milliyetçilik, din ve Atatürkçülük düşüncelerinden Sosyal Bilgiler eğitimi de etkilenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler, eğitim, 12 Eylül 1980, askeri darbe, ortaokul

ABSTRACT

THE IMPACT OF THE COUP OF 12 SEPTEMBER 1980 ON SECONDARY SCHOOL SOCIAL STUDIES EDUCATION IN TURKEY

Coups are the important events that the Turkish nation frequently lived throughout history and which deeply affect the society. In this study, the effect of the coup of 12 September 1980 on the social studies education of secondary school was investigated in Turkey. In this context, textbooks, educational programs, directives, decrees, government programs, papers journals, national education councils, articles written in this field, books and written media were examined and the positive and negative effects of the 12 September 1980 coup on social studies education were evaluated. After the military coup of 12 September 1980, with the 1982 Constitution, Atatürk's principles and reforms in education and training are emphasized. In the program of the Nation Government, national values were referred such as the flag, the national anthem, the use of beautiful Turkish and Ataturk nationalism. When the 10th national education gathered after the 12 September 1980 military coup, it was aimed to educate individuals who were aware of the principles and revolutions of Atatürk and what Atatürk was doing for his country and nation. When the secondary school 1, 2 and 3 Social Studies textbooks are examined, unlike the pre-coup period, textbooks used after the coup, publication year about the book, number of books published etc. and it is seen that a word of Atatürk was mentioned on the first page. As a result, after the military coup of 12 September 1980, social studies education was also affected by adopted nationalism, religion and the ideas of Kemalism.

Key words: Social Studies, education, 12 September 1980, military coup, secondary school

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve tecrübesi ile lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında maddi manevi her yönden yardımcı olan, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen, kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum sevgili hocam Sayın Dr. Öğrt. Üyesi Kadir ADAMAZ 'a, gazete arşiv tarama aşamasında yardımlarını esirgemeyen Cansu ve Muhammed Said ÜNLÜ 'ye, çalışmalarım sırasında manevi desteğini her zaman hissettiğim sevgili eşim İbrahim GÜL ve kızım Begüm Neva GÜL'e, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan aileme yürekten teşekkür ederim.

Büşra Nur GÜL
Manisa, 2019

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı.....	2
Araştırmanın Yöntemi.....	3
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
Araştırmanın Bölümleri.....	3

I. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1. TEMEL KAVRAMLAR VE TANIMLARIN ÖNEMİ.....	5
1.1.Cumhuriyet.....	5
1.2. Demokrasi.....	6
1.3. Darbe.....	7
1.4. İhtilal.....	10
1.5. Muhtıra.....	11
1.6. Sosyal Bilgiler.....	12
1.7. Eğitim.....	13

II. BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ

1. DARBEYİ HAZIRLAYAN KOŞULLAR.....	15
1.1. 21 Mart 1971 Askeri Muhtırası.....	15
1.2. Siyasal Belirsizlik.....	17
1.3. Ekonomik Kriz.....	18
1.4. Sağ Sol Çatışmaları.....	20
2. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBE SÜRECİ.....	21
3. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ'NİN SONUÇLARI.....	24
3.1.Siyasal sonuçlar.....	25
3.2. Ekonomik Sonuçlar.....	26
3.3.Toplumsal Sonuçlar.....	28
3.4.1982 Anayasası.....	29
3.5.12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin bilançosu.....	32

III. BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ'NDEN SONRA EĞİTİM ALANINDA YAPILAN BAZI ÇALIŞMALAR

1. 1982 ANAYASASI'NDA EĞİTİM HAKKI.....	34
2. YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU'NUN (YÖK) KURULMASI VE ÜNİVERSİTELERE ETKİSİ.....	37
3. DİN VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN ZORUNLU HALE GETİRİLMESİ.....	39

IV. BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ'NİN ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE ETKİSİ

1. HÜKÜMET PROGRAMLARI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ.....	41
1.1. 40. Dönem Hükümet Programı.....	41

1.2. 41. Dönem Hükümet Programı.....	43
1.3. 42. Dönem Hükümet Programı.....	44
1.4. 43. Dönem Hükümet Programı.....	46
1.5. 44. Dönem Hükümet Programı.....	47
1.6. Değerlendirme.....	48
2. MİLLİ EĞİTİM ŞÛRALARI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ.....	49
2.1. IX. Milli Eğitim Şurası.....	49
2.2. X. Milli Eğitim Şurası.....	54
2.3. XI. Milli Eğitim Şurası.....	57
2.4. Değerlendirme.....	60
3. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI TEBLİĞLER DERGİLERİ VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ.....	61
3.1. Değerlendirme.....	83
4. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL PROGRAMLARI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ.....	84
4.1.1968 İlkokul Programı.....	85
4.2.1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Müfredat Programı.....	96
4.3.Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Programları.....	107
4.3.1. Ortaokul Milli Tarih Programı.....	107
4.3.2. Ortaokul Milli Coğrafya Programı.....	119
4.3.3. Ortaokul Vatandaşlık Bilgileri Programı.....	127
4.4. Değerlendirme.....	136
5. ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER KİTAPLARI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ	137
5.1. Ortaokul 1. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.....	137
5.2. Ortaokul 2. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.....	139
5.3. Ortaokul 3. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.....	142
5.4. Değerlendirme.....	151
6. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ SONRASI GAZETE HABERLERİ VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ	152
6.1. Değerlendirme.....	158
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA.....	164

KISALTMALAR

AP: Adalet Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DGM: Devlet Güvenlik Mahkemeleri

DP: Demokrat Parti

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK: Türk Ceza Kanunu

TDK: Türk Dil Kurumu

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TÜSİAD: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi Taslağı

Tablo 2. 1978-1984 Öğretim Yıllarında İlk ve Orta Dereceli Okullarda Kullanılacak Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Yazarları ve Yayınevleri

Tablo 3. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yılları Sosyal Bilgiler İlkokul 4. Sınıf Yardımcı Ders Kitapları

Tablo 4. 1978-1983 Eğitim Öğretim Yılları Sosyal Bilgiler İlkokul 5. Sınıf Yardımcı Ders Kitapları

Tablo 5. 1978-1984 Öğretim Yılları İlkokul Sosyal Bilgiler Kaynak, Başvurma Kitapları

Tablo 6. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yılı Ortaokul Sosyal Bilgiler Kaynak ve Başvurma Kitapları

Tablo 7. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yılı Ortaokul Sosyal Bilgiler Kaynak ve Başvurma Kitapları

Tablo 8. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

Tablo 9. 1978-1983 Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

Tablo 10. 1978-1983 Eğitim Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

Tablo 11. 1978-1983 Eğitim Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

Tablo 12. 1978-1984 Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Dersinde Okulların İllerdeki Eğitim Araçları Merkezi Başkanlıklarından Sağlayabilecekleri Film ve Film Şeridi Listesi

Tablo 13. 4 Yıllık Eğitim Enstitüleri Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü 1979 Yılı Ders Dağılım Çizelgesi

Tablo 14. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Menşeleri ve Atanmalarına Esas Olan Derslerle Maaş Karşılığı Okutacakları Diğer Dersler

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Sosyal Bilgilerin Çalışma Alanları

EKLER LİSTESİ

Ek-1: 1968 İlkokul Programı Kapağı

Ek-2: 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı Kapağı

Ek-3: 1984 Tarihli Ortaokul 1. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

Ek-4: 1979 Tarihli Ortaokul 2. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

Ek-5: 1983 Tarihli Ortaokul 2. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

Ek-6: 1978 Tarihli Ortaokul 3. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

Ek-7: 1984 Tarihli Ortaokul 3. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kapağı

Ek-8: 6 Ocak 1982 Tarihli Hürriyet Gazetesi 1. Sayfa

Ek-9: 27 Haziran 1981 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi 6. Sayfa

GİRİŞ

Darbeler dünyanın ortak sorunlarının başında yer almıştır. II. Dünya Savaşından sonra günümüze kadar toplamda dünyada 249 darbe girişimi ve 245 darbe gerçekleşmiştir. 2010 yılından sonra darbe girişimlerine sahne olan ülkeler; Gine-Bissau, Madagaskar, Gine, Mali, Sudan, Papua Yeni Gine, Lesotho, Burkina Faso, Burundi ve Türkiye'dir. Darbe yaşanan ülkeler ise; Nijer, Mısır, Gine-Bissau, Mali, Maldivler, Ukrayna, Burkina Faso ve Tayland'dır.¹

Darbeler Türk milletinin de tarih boyunca sıkça yaşadığı ve toplumun derinden etkilendiği önemli olaylardır. Osmanlı döneminde de askerler, halkında desteğini alarak, birçok defa isyan etmiştir. Padişahların yaklaşık üçte biri askeri müdahaleyle değiştirilmiştir. Osmanlı isyan ve darbelerinin Fatih Sultan Mehmet dönemindeki 1446 Buçuktepe İsyanı ile başlayıp, 1913 yılındaki Babıali Baskını'yla sona erdiği görülmektedir. Osmanlı tarihine bakıldığında, 36 Osmanlı padişahından 12 tanesi isyan ve darbe ile tahtını kaybetmiştir.²

Demokrasi tarihimizde birçok muhtıra ve darbenin yaşandığı görülmektedir. Türk toplumu nazarında orduya kutsal bir göz ile bakılmış, nitekim Peygamber Ocağı olarak isimlendirilmiştir. Aynı zamanda Cumhuriyetin kuruluşunda önemli rol üstlenen kesimlerden biri olan askeri zümre, vatan savunması yanında kendilerini, devletin ve Atatürk ilkelerinin koruyucusu olarak da görmüşlerdir. Dış güçlerin ülkemiz üzerindeki kötü emelleri ve ülke yönetimindeki ihtiras oyunları gibi durumların da etkisiyle, Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde 1960 yılından sonra hemen hemen her on yılda bir muhtıra, darbe, post-modern darbe ve darbe teşebbüsleriyle demokrasimize zarar verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk askeri darbe 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşmiştir. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes ve iki bakanı idam edilerek, toplumda telafisi zor yaralar açılmıştır. 1960 Askeri Darbesi'nden on bir yıl sonra askerler tarafından hükümete 12 Mart 1971 Muhtırası verilmiştir. Daha 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın etkileri geçmemişken, üzerine 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi yapılarak demokrasimiz bir kere daha kesintiye uğratılmıştır. Türkiye'de, bu darbeler ve muhtıra dışında; 28 Şubat 1997'de yapılan

¹ Bengi Cengiz, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Dünyadaki Darbeler ve Darbe Girişimleri", Doğruluk Payı, 28.07.2016, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/ikinci-dunya-savasi-ndan-sonra-dunyadaki-darbeler-ve-darbe-girisimleri>, 17.03.2019.

² Erhan Afyoncu, Uğur Demir, Ahmet Önal, Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 13.

ve Post-Modern diye adlandırılan darbe, 27 Nisan 2007 yılında yayınlanan e-muhtıra ve son olarak da 15 Temmuz 2016 yılında yapılan darbe girişimi olmak üzere, toplamda 6 kez askerler tarafından demokrasiye zarar verilmiştir.

1960 ve 1980 Askeri Darbeleri'nin Türkiye için dönüm noktaları olduğu söylenebilir. Halk 1960 Darbesi'nden sonra liberal bir anayasayla yönetilirken, 1980 Darbesi'yle daha baskıcı bir anayasayla karşı karşıya kalmıştır. Yaşanılan bu askeri müdahaleler sadece siyasi hayatımızı etkilemekle kalmayıp, toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarını da derinden etkilemiştir. Bu süreçte fikir ve ifade özgürlükleri kısıtlanmış, evrensel yasalar çiğnenmiş, temel hak ve özgürlükler yok sayılarak toplum baskı altına alınmıştır. Darbeler sadece yaşanılan dönemi etkilemekle kalmamış, gelecek kuşaklarda da etkileri görülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasında amacımız; 12 Eylül 1980 Darbesi'nin Türkiye'de Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine etkisi veya etkileri olup olmadığını araştırmaktır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler eğitimine yönelik ders kitapları, yönergeler, kararnameler, 12 Eylül Askeri Darbesi ve Etkileri konularını içeren makale, kitap ve yazılı medya da incelenerek, 12 Eylül 1980 Darbesi'nin Sosyal Bilgiler eğitimine getirdiği olumlu veya olumsuz etkileri ortaya konup değerlendirilmiştir. Tezimizde temel inceleme konumuz, 12 Eylül 1980 Darbesi'nden önce ve sonraki dönemde Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitim ve öğretiminin durumunu ortaya koymaktır. Bu amaçla ders kitapları, yönetmelikler, programlar, Tebliğler Dergisi gibi Sosyal Bilgiler dersi hakkında düzenleme ve gelişmelerin izlenebileceği materyaller taranarak durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu taramalarda ders kitapları, programları, Tebliğler Dergileri vb. nin genel değerlendirilmesi, analizi konumuz dışındadır. Bu taramalarla yalnızca Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitim ve öğretimi adına olumlu veya olumsuz bir değişimin olup olmadığının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Temel amacımız darbenin Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitim ve öğretimi üzerinde etki veya etkilerinin olup olmadığını tespit etmekten ibarettir. Aynı zamanda bu çalışma ile Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitiminde fiziki mekân, öğretmen, araç-gereç gibi eksikliklere bağlı olarak ortaya çıkan problemlerin yanında, bu problemlerde "Darbenin etkisi var ise ne derece rolü bulunmaktadır?" sorusuna da cevap aranmıştır.

Araştırmanın Yöntemi:

Araştırmamız “Doküman İncelemesi Modelinde” bir çalışma olup;

- Sosyal Bilgiler Ders Kitapları,
- Alanla ilgili Makale ve Kitaplar,
- Gazete ve Dergiler,
- Sosyal Bilgiler Eğitim Programları,
- Hükümet Programları,
- Tebliğler Dergileri incelenmiş,
- Literatür taraması yapılmıştır.

Bu taramalar sonucu elde edilen bilgiler ışığında, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine etkileri değerlendirilerek elde edilen sonuçlar, örnek ve karşılaştırmalar ile tezimizde verilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızda 12 Eylül 1980 Darbesi esas alınarak, bu darbenin genel etkilerinden ziyade, ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine etkileri üzerinde durulmuştur. Buna göre araştırma 1967-1986 yılları arası ile sınırlandırılmıştır. Çalışmamızın kaynakları bu yıllar arasındaki;

1. 40. 41. 42. 43. ve 44. Hükümet Programları,
2. 9. 10. ve 11. Milli Eğitim Şuraları,
3. 1977-1984 yılları arası yayınlanan Tebliğler Dergileri,
4. 1968 ilkököl programı, 1973 ortaokul programı, 1985 yılı ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri programları,
5. 1977-1985 yılları arası kullanılan ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları,
6. 1980-1982 yılları arası basılan Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri ile sınırlıdır.

Araştırmanın Bölümleri

Çalışmamızın birinci bölümünde; tez konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi, kavramların yakın anlamlı olmalarından ve oluşabilecek anlam karmaşasının önüne geçmek adına cumhuriyet, demokrasi, darbe, ihtilal, muhtıra, Sosyal Bilgiler ve eğitim kavramlarının kısaca tanımları yapılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ni daha iyi anlayabilmek adına darbeyi hazırlayan koşullara, darbe sürecine ve darbenin sonuçlarına kısaca değinilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonucunda Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimi alanında ne gibi değişiklikler yapıldığına, darbenin eğitim alanındaki yansımalarına kısaca değinilmiştir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde; araştırdığımız hükümet programları, Milli Eğitim Şuraları, Tebliğler Dergileri, okul programları, ders kitapları ve günlük ulusal gazetelerden elde edilen veriler ele alınmıştır.

I. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1. TEMEL KAVRAMLAR VE TANIMLARIN ÖNEMİ

Tez konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için konu ile ilgili kavramların net olarak ifade edilmesinde fayda görmekteyiz. Türkçede bir sözcük bazen başka bir sözcük yerine ve başka anlamlarda kullanılabilir. Kavramların yakın anlamlı olmalarından ve oluşabilecek anlam karmaşasının önüne geçmek adına bu bölümde; cumhuriyet, demokrasi, darbe, ihtilal, muhtıra, Sosyal Bilgiler ve eğitim kavramlarının üzerinde durulacaktır.

1.1.Cumhuriyet

Cumhur kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup kalabalık, halk, yığın anlamlarına gelmektedir. Cumhuriyet ise halkın, kalabalığın yönetimi demektir. Cumhuriyet kavramı; milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimidir. Cumhuriyet rejiminde ülke yönetimi bir ailenin, bir soyun veya bir hanedanın tekelinde değildir. Halkı temsil edecek yöneticiler düzenli aralıklarla seçilir ve seçimle iş başına getirilir.³

Cumhuriyet rejiminin dünyada farklı ve eksik uygulamaları vardır. Bu eksik cumhuriyet uygulamalarında siyasal, dini veya askerî bir zümre seçilme hakkını tekeline almakta veya seçilme hakkı üzerinde veto yetkisi bulunmaktadır. Örneğin; ülkemizde 1925-1946 yılları arasında uygulanan tek parti cumhuriyeti, İran'da uygulanan mollalar cumhuriyeti eksik cumhuriyet uygulamalarındandır. Bu uygulamalarda cumhuriyet rejimi, demokrasi olmadan uygulandığı için, yara almaktadır. Cumhuriyet kavramında bahsedilen, milletin egemenliğinin uygulanması için demokrasi şarttır. Dolayısıyla cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını birbirlerinden ayrılmaz bir bütün olarak uygulanması gerekmektedir.

Cumhuriyette yasama organı; millet meclisi veya senato gibi halkın seçtiği ve onu temsil eden bir kurumdur. Yürütme organı; devlet veya hükümet başkanının sorumluluğu ve yönetimi altında, meclise karşı sorumlu kabinenin adıdır. Yargı organını ise; millet adına yargılama hakkını kullanan, bağımsız bütün mahkemeler

³İsmail Gülmez, 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2014, s. 21.

meydana getirir. Cumhuriyet rejiminde, bütün bu organların birbirinden ayrılığı ilkesi hâkimdir. Ülkemizde cumhuriyet ilk olarak Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, Mustafa Kemal Atatürk tarafından ilan edilmiş olup 1924 Anayasası'yla birlikte tüm anayasalarda 1. madde “Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.” olarak yazılmıştır.

1.2.Demokrasi

Demokrasi kelimesinin kökenine baktığımızda; eski Yunancada “demos”; halk ve “kratos”; otorite kelimelerinin birleşmesinden “demokratia” sözü meydana gelmiştir. Demokrasi “halk iradesi” anlamına gelmektedir. En genel tanımıyla demokrasi; halkın halk tarafından yönetilmesi, egemenliğin halka ait olmasıdır. Ayrıca demokrasi; devlet işlerinin yürütülmesi için gerekli siyasi kurumları tespit etme ve bu kurumların işlemlerini sağlayan kanunları yapma yetkisinin, halkın elinde bulunduğu bir rejimdir.⁴

Demokrasi bünyesinde halkın egemenliği, özgür ve adil seçimler, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, hukukun üstünlüğü gibi ilkeleri barındıran geniş bir kavramdır. Demokrasiyle toplumun genelinin katılımıyla ve eşit oy hakkıyla, düzenli aralıklarla yapılan, gizli oy ve açık sayım ilkesine dayanan seçimlerle, siyasal iktidarın değiştirilme olanağını sağlarken, muhalefette (düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlükleri) kurumsallaşır. Demokrasi sayesinde, ülke sorunları ve bunların çözümleri hakkında mevcut yönetimle farklı düşünenlerin bu düşüncelerini açıklama ve paylaşma hakları sağlanır.⁵

Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını birbirlerinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirmekte yarar vardır. Cumhuriyet ile demokrasi birbirlerinin içine girmiş olup kesişim kümesi oldukça büyüktür. Cumhuriyetsiz bir demokrasi eksik kalmakta, demokrasiz bir cumhuriyet ise rejim olarak bir üstünlük arz etmemektedir. Bu değerlendirmenin altında yatan temel görüş her iki kavramın da yönetimde, halkın çoğunluğunun tercihlerini yansıtması ilkesidir. Halkın yönetimde söz sahibi olması ve memnun olmadığı yöneticileri seçim yolu ile yönetimden uzaklaştırabilmesi, ancak cumhuriyet ve demokrasiyi birlikte yaşayarak mümkün olabilmektedir.

⁴Hasan Tunç, Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008, Cilt:12, Sayı: 1-2, s. 1115.

⁵Sibel Bayram, 12 Eylül'ün Siyasal Hayatımıza Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2008, s. 15.

1.3. Darbe

Arapça kökenli bir kelime olan darbe; Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “vuruş, çarpış”, “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” ve “birini kötü duruma düşüren, sarsan olay” anlamlarına gelmektedir.⁶

Kaynaklarda darbe hükümet darbesi ve askeri darbe olarak karşımıza çıkmaktadır. Hükümet darbesi denilince akla ilk olarak darbeyi hükümetin yaptığı gibi bir anlam gelse de, hükümet darbesi; mevcut yönetimin herhangi bir güç ya da güçler ittifakı sonucunda iktidardan uzaklaştırılması olup bu eylem hukuki ve yasal olmayan antidemokratik bir durumdur. Hükümet darbesi devletin resmi kurumları tarafından gerçekleştirilmekle birlikte Türkiye’de hükümet darbesini gerçekleştiren yegane kurum Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) olmuştur. Askeri darbe ise; devletin askeri kurumlarına mensup kişi veya kişilerin anayasal olmayan yollarla hükümeti devirme ve iktidarı ele geçirme amacıyla yaptıkları hareket olarak ifade edilmektedir. Konu Türkiye Cumhuriyeti tarihi olarak değerlendirildiğinde hükümet darbesi ve askeri darbe aynı anlamlara gelmektedir. Yani ülkemizdeki darbeler incelendiğinde; askerler darbeyi yapmış, hükümetler ise darbeden etkilenmiştir.⁷

Askeri darbeler, özellikle az gelişmiş ülkelerin yabancı olmadığı bir durumdur. Darbeyi yapanlar tarafından, yapılan her darbenin kendine göre haklı bir gerekçesi olduğu iddia edilmiştir. Bu gerekçelere; iktidarda bulunan hükümetin toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunların çözümündeki yetersizlikleri, terör ve şiddet eylemleri gibi durumlar örnek olarak verilebilir. Darbe sonucu siyasal yapının denetim altına alınması, beraberinde birtakım değişiklikleri de getirir. Türkiye’de 1960 ve 1980 Darbeleri sonucunda Anayasa sil baştan değiştirilmiş, siyasal partiler kapatılmış, siyasiler tutuklanmış ve siyasal haklardan yoksun bırakılıp mahkum ya da idam edilmiştir. Görüldüğü üzere askeri darbeler demokrasiye taban tabana zıt olan uygulamaları da beraberinde getirmiştir.⁸

Askeri darbeler incelendiğinde; askerlerin, hükümetlerin karşılaştıkları sorunlarda onlara yardım etmek yerine durumun iyice kötüleşmesini bekleyip darbe yaparak yönetime geçtikleri görülmektedir. Oysa mevcut sorunları düzeltme imkan

⁶ TDK, Güncel Türkçe Sözlük, 01.07.2018,

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b98cbf52c95a4.93209163

⁷Elif Aktaş, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Tarih Öğretimine Etkileri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2011, s.32.

⁸Bayram, s. 23.

ve ihtimalleri olan askerler hükümetlere yardım etse, böyle antidemokratik uygulamaların önüne geçilmiş olur.

2010 yılından beri dünyada 10 tane darbe girişimi yaşanırken, 9 tane de darbe gerçekleşmiştir. Bu tarihten buyana darbe girişimlerine sahne olan ülkelere baktığımızda; Gine-Bissau, Madagaskar, Gine, Mali, Sudan, Papua Yeni Gine, Lesotho, Burkina Faso, Burundi ve Türkiye olarak sıralandığı görülmektedir. Darbenin yaşandığı ülkeler ise; Nijer, Mısır, Gine-Bissau, Mali, Maldivler, Ukrayna, Burkina Faso ve Tayland olarak sıralanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca yapılan darbeler;

- 27 Mayıs 1960 Darbesi
- 12 Eylül 1980 Darbesi
- 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi
- 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi olarak sıralanabilir.

27 Mayıs 1960 Darbesi'yle birlikte demokrasiyle yönetilen bir ülkede halkın oylarıyla başa gelmiş bir iktidar parti olan Demokrat Parti (DP) tasfiye edilmiş ve DP üyeleri Yassıada'da bir yıl süren bir yargılanma sürecinden geçmiştir. Yassıada kararları sonucu Maliye Bakanı Hasan Polatkan, daha sonra Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve bir gün sonra da Başbakan Adnan Menderes idam edilmiştir. Ölüm cezasına çarptırılan diğer kişilerin cezası ise, ömür boyu hapse çevrilmiştir. Bunların yanında birçok kişi yargılanmış değişik oranlarda cezaya çarptırılmıştır.⁹

12 Eylül 1980 Darbesi'yle parlamento feshedilmiş, yönetim darbeye liderlik eden 5 generalin oluşturduğu Milli Güvenlik Konseyi'nin eline geçmiştir. Siyasi yasaklar getirilerek siyasi partiler kapatılmış olup mevcut liderler sürgüne gönderilmiştir. 12 Eylül beraberinde birçok acıyı da getirmiştir. Hapishaneler, polis merkezleri, askeri kışlalar bir işkence merkezi olarak işlev görmüş ve infazlar yaygınlaşmıştır. Bu dönemde yaşanan antidemokratik uygulamalardan bazıları şunlardır:¹⁰

- 1 milyon 683 bin kişi fişlenmiştir.
- 210 bin davada 230 bin kişi yargılanmıştır.

⁹Atiye Emiroğlu, 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı:1, 2011, s. 24.

¹⁰ 12 Eylül darbesinin bilançosu, Dünya Bülteni, 12.09.2018, <https://www.dunyabulteni.net/t-genel/12-eylul-darbesinin-bilancosu-h428823.html>, 10.10.2018

- 7 bin kişi için idam cezası istenerek,517 kişiye idam cezası verilmiş olup haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asılmıştır.
- 71 bin kişi Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılanmıştır.
- 30 bin kişi “sakıncalı” olduğu gerekçesiyle işine son verilmiştir.
- 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarılmıştır.
- 30 bin kişi siyasi sığınmacı olarak yurtdışına gitmiştir.
- 171 kişi işkence sonucu hayatını kaybetmiştir.
- Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirmiştir.

Askeri darbeler sonrası, birçok antidemokratik uygulamanın yapıldığı ve toplumda birçok mağduriyetlerin yaşandığı görülmektedir. 1960 Askeri Darbesi'yle hükümet düşürülmüş ve başbakanla beraber iki bakan idam edilmiştir. 1980 Darbesi'nde de hükümet düşürülerek mevcut siyasilere yasak getirilmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'yle; birçok kişi yargılanmış, işine son verilmiş, yurttaşlıktan çıkarılmış, cezaevlerinde yaşamını yitirmiş ve idam edilmiştir. Askeri darbelerden sonraki süreçte askeri yönetim, milyonlarca kişinin hayatını etkileyen kararların altına imza atmış ve yıllar sürecekt travmalara neden olmuştur.

28 Şubat 1997 Post-Modern Darbe sonrasında Refah Partisi kapatılarak yöneticilerine siyasi yasak konulmuştur. Ayrıca 28 Şubat'ta onlarca banka batırılarak Türkiye milyarlarca dolar zarara uğratılmıştır. 28 Şubat'ta irtica paranoyasıyla Türkiye genelinde 6 milyondan fazla insan fişlenmiştir. Yine aynı gerekçeyle 281 vali/kaymakam hakkında kovuşturma başlatılmış, 33272 öğretmen kılık kıyafetinden dolayı soruşturma geçirmiş, 27 vakıf kapatılmış ve 1635 TSK personeli mesleğinden ihraç edilmiştir.¹¹

15 Temmuz 2016'daki kanlı darbe girişimi, halkın ve siyasetçilerin kararlı duruşuyla bertaraf edilmiştir. Darbecilerin “Yurtta Sulh Harekâtı” adını verdikleri kalkışma, Türk halkının tanklar ve silahlar önünde kendilerini siper etmesi ve siyasi liderlerin dik duruşları neticesinde önlenmiştir. Bu kanlı darbe girişiminde, İstanbul'da Boğaziçi (şimdi 15 Temmuz Şehitler Köprüsü) ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü askerler tarafından kapatılmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) milletvekilleri mecliste bulunduğu sırada F-16 savaş uçakları tarafından dört defa

¹¹Hafızalardaki 28 Şubat, Yeni Şafak Gazetesi,28.02.2018, <https://www.yenisafak.com/gundem/hafizalardaki-28-subat-2424251>, 11.10.2018.

bombalanmıştır. Ankara'nın Beştepe semtindeki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na yönelik bombalama girişiminde bulunulmuştur. Ayrıca darbe girişimi esnasında, Muğla'nın Marmaris ilçesinde bir otelde bulunan, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı suikast girişiminde bulunulmuştur. Darbeye karşı direnişte 180'i sivil, 62'si polis, 6'sı asker 248 kişi şehit düşmüş, 1.539 kişi yaralanmıştır.¹²

1.3.İhtilal

İhtilal Arapça kökenli bir kelime olup bir devletin politik, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla, hukuk kurallarına ve kanunlara uymaksızın zora dayalı ve kuvvet kullanarak, yapılan geniş halk hareketi anlamına gelmektedir.¹³

İhtilal kelimesi çeşitli kaynaklarda bozukluk, bozulma, karışıklık, düzensizlik, kargaşalık, köklü değişim, cebir ve zor kullanılarak yapılan halk hareketi, başarıya ulaşmış bir ayaklanma, kurulu düzene karşı ayaklanma ve aşağıdan devrim gibi anlamlarda geçmektedir. Kavramın anlamlarına bakıldığında; ilk etapta dikkati çeken, bir zorlamanın ve şiddetin varlığı olup bu durum ihtilalin başarıya ulaşmasında önemli etkidir.¹⁴

İhtilalin politik tanımı ise; devletin temel kanunu olan anayasanın, kendi içinde belirtilen değişiklikler dışında, aniden ve hukuk dışı yöntemlerle ortadan kaldırılması olarak ifade edilebilir. Halkın politik, sosyal ve ekonomik alanlardaki birtakım isteklerinin yerine getirilmemesi, toplumda huzursuzluk oluşturmaktadır. Toplumdaki oluşan bu huzursuzluklar ve halkın refah düzeyinin düşmesi gibi nedenler ihtilale yol açabilmektedir.¹⁵

İhtilal ve darbe kelimeleri çoğu kez birbirinin yerine kullanılmasına karşın kavram olarak birbirinden farklıdır. İhtilallerde halk desteği mevcutken, darbeler halk desteği ile gerçekleştirilmez. Yani ihtilalde olduğu gibi darbelerde halkın işin içine katılması söz konusu değildir. Bununla birlikte 28 Şubat Post-modern

¹²Rakamlarla 15 Temmuz kanlı darbe girişimi, Türkiye Gazetesi,15.07.2018, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/571666.aspx>, 12.10.2018

¹³Fatih Bahçivan, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2005, s. 18.

¹⁴Aktaş, s. 42.

¹⁵Mustafa Aköz, Sosyal Değişme Bağlamında Askeri İhtilallerin Toplumsal Sebep ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Türkiye 1960 Ve 1980 Askeri İhtilalleri Örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 2010, s. 23.

Darbesi'ndeki gibi sivil toplum kuruluşlarından bazıları veya birtakım kimseler, kendi menfaatlerine uygun bulabildiği zaman, bu darbeleri destekleyebilmektedir. Darbeler devletin resmî kurumlarından birisi ya da birkaçı tarafından yapılmaktadır. İhtilaller darbelere göre toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamda kalıcı ve köklü değişiklikler yapmaktadırlar. Özetle; halkın katılımının olması ve daha köklü değişiklikler yapılması, ihtilalleri darbelere ayırmaktadır.¹²

1.4. Muhtıra

TDK kayıtlarında muhtıra kelimesi; “herhangi bir şeyi hatırlatmak, uyarmak amacıyla yazılan yazı”, “bir devletin başka bir devlete politik sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı, memorandum, nota”, “andıç” ve “günlük” anlamlarına gelmektedir.¹⁶

Ülkemizde, muhtıralar askerler tarafından verilmiş olup, askeri yönetimin politik hayata müdahale biçimlerindedir. Askeri yönetim, hükümetin izlediği politiklardan duyduğu rahatsızlığı yazılı olarak sivil idareye iletmektedir. Yazılı uyarının içerisinde, hükümetin izlediği politikalar ve bunların sonuçlarından duyulan rahatsızlık yer almakla birlikte, sorunların çözümü konusunda da bir uyarı yapılmaktadır. Muhtırada politik hayata fiili müdahale olmadığından, muhtıra dolaylı askeri müdahale olarak da geçmektedir.¹⁷

Ülkemizde TSK, ilk olarak 12 Mart 1971'de muhtıra vererek hükümeti istifaya zorlamıştır. Yine tarihler 27 Nisan 2007'yi gösterdiğinde Genel Kurmay Başkanlığı TSK adına, Cumhurbaşkanlığı seçimleri dolayısıyla, internet ortamından muhtıra yayınlamıştır. Bu durum kayıtlara 27 Nisan e-muhtırası olarak geçmiştir. 27 Nisan'da internet bildirisinde, mevcut hükümet daha önce askeri müdahalelere maruz kalan hükümetlerin yapmadığı bir şekilde kararlı bir tutum göstermiş ve böylece kendisine yönelmiş büyük bir saldırıyı bertaraf etmiştir. Hükümetin bu konudaki tutumu halk tarafından da büyük destek görmüştür. 27 Nisan bildirisi karşındaki kararlı tutum; muhtırayı verenlerin bunun bir muhtıra olmadığı ve rutin bir açıklama olduğunu söyleyerek geri adım atmalarına neden olmuştur.

¹⁶TDK, Güncel Türkçe Sözlük,
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b98cbd688ea69.0390445,01.07.2018

¹⁷Aköz, s. 14.

1.5. Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgiler; insanın toplum olarak yaşayışını, davranışını, temel gereksinimlerini, bunların karşılanma biçimlerini ve giderilmesi için yapılan çalışmaları ve ilgili kurumları ele almaktadır. Sosyal bilgiler, ilköğretim yıllarında sorumlu ve iyi vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilim disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır.¹⁸

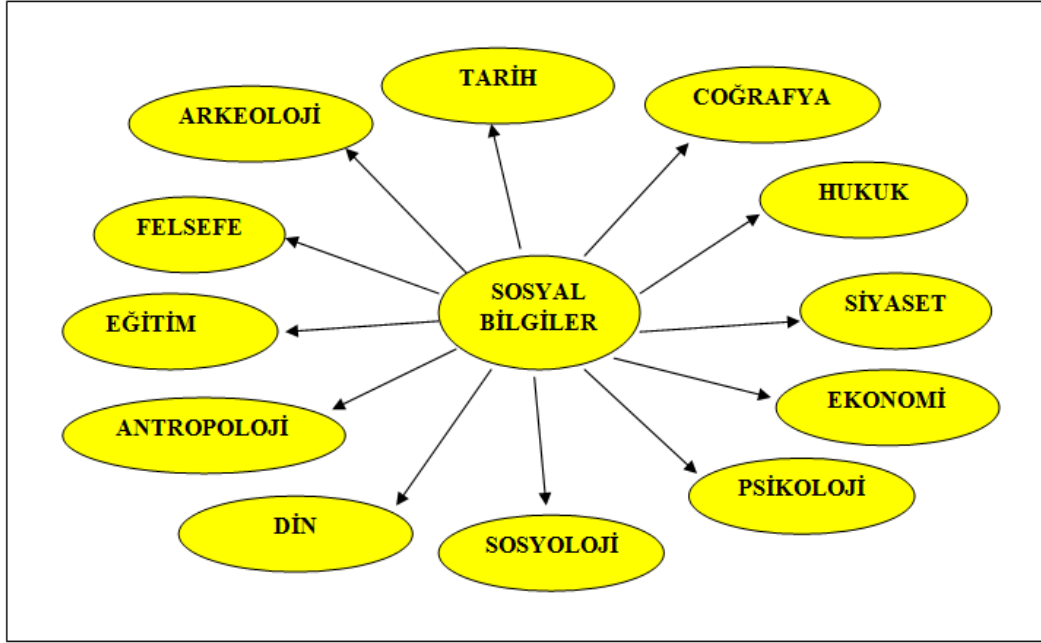
Sosyal Bilgiler, yeryüzünde meydana gelen olayları tanıtan, bunların oluş sebeplerini açıklayan, vatandaşlık hak, ödev ve sorumluluklarının neler olduğunu belirten, kısaca insan, onun sosyal ve fiziki çevresiyle geçmişte, günümüzde ve gelecekteki etkileşimini ortaya koyan bilgiler topluluğudur. Bu bilim dalı tarih, coğrafya, hukuk, felsefe, antropoloji, eğitim, sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplinle ilgilenmektedir. Çünkü toplumsal yaşamı düzenleyen tüm durumlar, bu alanın çalışma konusu olabilmektedir.¹⁹

Sosyal Bilgiler dersiyle; tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi konuları başlığı altında sosyoloji, ekonomi, siyaset, psikoloji, antropoloji, hukuk, eğitim vb. disiplinlere ait bilgiler öğrencilerin düzeyine uygun olarak verilmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerin geçmişini bilmesi, çevresindeki gelişmeleri öğrenmesi ve duyarlı olması, haklarının ve sorumluluklarının bilincinde olarak yetişmeleri gibi birtakım amaçları vardır.

¹⁸Ayhan Tufan, İlköğretimde Sosyal Bilgiler Eğitiminin Geçirdiği Muhteva Değişimi Ve Bunun Türk Toplum Yapısındaki Değişim Dinamikleri İçerisindeki Yeri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2004, s. 12.

¹⁹Aytaç Ambarlı, Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları (Değişiklikler, Düzenlemeler, Güncellemeler), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Konya, 2010, s.16.

Şekil 1. Sosyal Bilgiler ve Çalışma Alanları

1.6. Eğitim

Eğitim kelimesi, Latince education'nın kökü olan “educare” ve “educere” sözcüklerinden gelmektedir. “Educare” sözcüğü, öğreneni özel bir beceriyle donatmak için talim ettirmek anlamına gelir. TDK sözlüğüne göre ise eğitim; bireylerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye anlamlarına gelmektedir.

Eğitim, toplumsal yapı içindeki temel elemanlardan biri olmakla birlikte, diğer toplumsal yapılarla karşılıklı etkileşim halindedir. Örneğin; eğitim ekonomiden etkilenebileceği gibi, ekonomiyi de etkileyebilir. Siyasal yapıdaki değişimlerin etkisinde kalabildiği gibi, eğitilmiş insan gücüyle yönetimi de etkileyebilir. Yine eğitim, toplumsal olayları etkileyebildiği gibi, toplumsal olaylardan da etkilenebilmektedir. Eğitim kurumlarında ne tür insan yetiştirileceği ve bu bireylere ne tür değerler ve bilgiler aktarılacağı, diğer kurumların etkilemesi veya belirlenmesiyle gerçekleşir.²⁰

Eğitimle bireyin ve toplumun davranışlarını istenilen yönde değiştirilebilir. Eğitim ile davranış değişikliği formal ve informal olmak üzere iki yolla gerçekleşir.

²⁰Kemal İnan, Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler, 27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998, s. 23.

Formal eğitimde, bireyin davranışları bilinçli olarak değiştirilmek istenir. Formal eğitime örnek olarak; okullarda öğretmenler rehberliğinde yapılan eğitim verilebilir. İnfomal eğitim ise, bireyin içerisinde bulunduğu ortamda kültürlenmesidir. İnfomal eğitim, ilk olarak aile içinde başlayıp, çeşitli toplumsal ortamlarda devam eden bir süreçtir. Bu süreçte birey, içinde bulunduğu toplumun kültür ve değer yaklaşımlarını alır ve bunu kendinden sonrakilere aktarır.²¹

Eğitim yoluyla; bireylere bir alanda beceri kazandırılması, davranış değişikliği gerçekleştirilmesi, belli bir düşüncenin benimsetilmesi gibi durumlar gerçekleştirilebilir. Bununla beraber eğitim, belirli politikalar çerçevesinde şekillenmektedir. Ülkemizi yönetenler, iktidara geldiklerinde kendi düşüncelerine paralel eğitim politikaları hazırlayarak topluma yön vermeye çalışmıştır. Bunun sonucunda ülkemizde, eğitim alanında olumlu ya da olumsuz birçok değişim yaşanmıştır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra da eğitim alanında; Din ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu hale getirilmesi, Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) kurulması ve eğitim öğretim dilinin Türkçe olarak anayasada belirtilmesi gibi değişiklikler yapılmıştır.

²¹Emine Özel, Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2007, s. 18.

II. BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ

Tezimizde genel manada 12 Eylül 1980 Darbesinin etkilerini vermek amacıyla darbe sürecine kısaca temas edilmekle birlikte bu süreç araştırma konumuzu oluşturmamaktadır. Burada Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitim ve öğretimi alanındaki faaliyetlerin nasıl bir ortamda yapıldığını gösterebilmek adına bu sürece kısaca değinilmiştir.

12 Eylül Askeri Darbesi'yle birlikte Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu askeri darbeyle gerçekleşen askeri müdahale ve bunu izleyen askeri rejimin, siyasal-toplumsal hayatta çok derin izler bırakan kararları ve uygulamaları olmuştur. Darbe sonucu alınan kararlardan ve bunların uygulamalarından eğitim alanı da nasibini almıştır. Bu denli geniş etkileri olan 12 Eylül Askeri Darbesi'ni daha iyi anlayabilmek adına; bu bölümde darbeyi hazırlayan koşullara, darbe sürecine ve darbenin sonuçlarına kısaca değinilecektir.

1. DARBEYİ HAZIRLAYAN KOŞULLAR

Bu bölümde 12 Eylül Askeri Darbesi'ne zemin hazırlayan; 21 Mart 1971 Askeri Muhtırası'na, siyasal belirsizlik, ekonomik kriz ve sağ-sol çatışmalarına kısaca değinilmiştir.

1.1. 21 Mart 1971 Askeri Muhtırası

Türkiye'de 1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde, hem ekonomik hem de siyasi alanda sorunların işaretleri gelmeye başlamıştır. Enflasyondaki yükselişe karşı ücretler düşerken, ülke genelinde işçilerin grevleri yaygınlaşmıştır. Artan dış borçlar, giderek yükselen ödemeler ekonomideki açıkları tehlikeli boyutlara ulaştırmıştır. Arazisi olmayan köylülerin hazine topraklarını, işçilerin fabrikaları, öğrencilerin fakülteleri işgal eylemleri birbirini durmadan kovalamıştır. İdeolojik karşıt grupların, birbirleriyle ve kolluk kuvvetleri ile çatışmaları giderek artmıştır. Sokakları kan gölüne çeviren bu çatışma ortamı, hükümetin ülkedeki çözüm üretmediği sorunların artışı hızlandırmıştır.²²

²²Bayram, s. 24.

Tarihler 12 Mart 1971'i gösterdiğinde hükümete TSK adına Genelkurmay Başkanı ve üç kuvvet komutanı tarafından imzalanan bir muhtıra verilmiştir. Bu muhtırayla TSK, anarşiyle yetersiz toplumsal ve ekonomik koşullardan, hükümeti ve meclisi sorumlu tutmaktadır. Bu bağlamda TSK hükümetin çekilmesi ve anayasanın öngördüğü reformları yapacak bir hükümetin kurulmasını istemekle birlikte, bu istekler en kısa zamanda yerine getirilmediği takdirde ülke yönetimine doğrudan doğruya el koyacağını söylemiştir. Muhtıranın radyodan okunmasından sonra Süleyman Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi hükümeti görevi bırakmıştır.²³

12 Mart Muhtırası'yla, demokrasi ağır bir darbe almıştır. Muhtıra öncesi tıkanma noktasına gelen ekonomik ve siyasal hayata çözüm üretilmemesi ordu ile karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur. Oysa gelişmiş ülkelerde tıkanan siyasal hayat seçimlerin yenilenmesi ile giderilebilmektedir. Ülkemizde ise yaşanan tıkanmalarda tek kurtarıcı olarak görülen ordu, göreve çağrılmış olmakla birlikte ordu mensuplarında ülkenin korunması yolundaki tek güç olma düşüncesi ve inancıyla bu görevi seve seve yerine getirmiştir. 12 Mart Muhtırası ile ordu, sahnenin arkasından egemen bir güç olduğunu siyasalere ve halka göstermiştir.²⁴

1971 Muhtırası'yla birlikte, 1961 Anayasası'ndaki özgürlükçü maddelere sınırlamalar getirilmiştir. Bu dönemde yapılan anayasa değişikliklerinin ana yönleri şöyledir:²⁵

- Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi (m.64),
- Üniversite özerkliğinin zayıflatılması (m.120),
- TRT'nin özerkliğinin kaldırılması (m.121),
- Bütün temel hak ve özgürlükler için geçerli genel bir sınırlama hükmünün getirilmesi (m.11),
- Temel hak ve özgürlükler için yasal sınırlama sebeplerinin artırılması (m.11),
- Devlet memurlarının sendika kurma hakkının ortadan kaldırılması (m.119),
- Üyelerinin atanmasında Bakanlar Kurulunun aday gösterdiği Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması (m.136),

²³Veli Boztepe, 1960 Ve 1980 Askeri Darbelerinin Türk Siyasal Sinemasına Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı RADYO Televizyon Bilim DALI, İstanbul, 2007, s. 23.

²⁴Bayram, s. 22.

²⁵Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Hukuk Yayınları, 1995, s. 45.

- Tabii yargı yolu yerine kanunî yargı yolunun getirilmesi (davanın olaydan sonra çıkarılacak bir kanunla kurulacak bir mahkeme tarafından yargılanması şeklindeki uygulamaya geçilmiştir)(m.32),
- Küçük siyasal partilerin Anayasa Mahkemesine başvurma olanağının kaldırılması (m.149),
- Ayrıca sivil iktidardan askeri otoriteye yeni tavizler vermiştir. Bu çerçevede askerî yargı sivil yargının aleyhine genişlemiş, asker kişilerle ilgili idari eylem ve işlemlerin yargısal denetimi Danıştay’dan alınarak yeni kurulan Askeri Yüksek İdare Mahkemesine verilmiştir (m.140).
- Diğer yandan, sıkıyönetime geçiş kolaylaştırılmış (m.124) ve sivillerin askerî nitelikte olmayan suçlarından dolayı yargılanmaları mümkün kılınmıştır (m.138/2).

12 Mart 1971 Askeri Muhtırası’yla askerler ülke yönetimine geçmeseler de, dolaylı olarak ülke yönetimini etkilemişlerdir. Muhtıra sonrası mevcut hükümet istifa etmiş, yeni bir sivil hükümet kurulmuştur. Kurulan hükümet, askerlerin muhtıra yoluyla önerdikleri birtakım değişiklikleri yerine getirmiştir. Bunun sonucunda 1961 Anayasası’ndaki bir takım özgürlükçü maddeler değiştirilmiştir. Özetle; 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası’yla, askerler aba altından sopa göstererek yönetime müdahale etmiş ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ne zemin hazırlamıştır.

1.2. Siyasal Belirsizlik

12 Eylül öncesi siyasi belirsizlik, 1973 genel seçimlerine kadar gitmektedir. Bu seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidar olamamış ve uzlaşma ile Bülent Ecevit başbakanlığında 39. Hükümet kurulmaya çalışılmıştır. Ardından CHP ile MSP (Milli Selamet Partisi) arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda Bülent Ecevit, 1974 yılının Eylül ayında görevinden istifa etmiştir. Böylece 200 günü aşan belirsizliğin yaşanacağı erken seçim kararı alınmıştır. Belirsizlik nedeniyle hükümet, 1977 genel seçimlerine kadar görevini sürdürmüştür.²⁶

1977 Türkiye genel seçimlerinde de tek başına bir hükümet çıkmamıştır ve “Çankaya Hükümeti” kurulmuştur. Bu hükümet, Ecevit başbakanlığında devam etmiş ve sadece 21 Haziran’dan, 21 Temmuz ayına kadar görev yapmıştır. Ardından

²⁶Bahçivan, s.76-78, 80-82.

TBMM’de güvenoyu alamayan Ecevit istifa etmiştir. 41. Hükümet, İkinci Milliyetçi Cephe olarak bilinen Süleyman Demirel başbakanlığındaki hükümet, 21 Temmuz 1977 – 5 Ocak 1978 tarihleri arasında “geçici hükümet” olarak görev yapmıştır.²⁴

Ecevit, Güneş Motel’de Adalet partisinden ayrılan bu 11 bağımsız milletvekili ile görüşmüş ve yeni kurulacak hükümette bakanlık koltuğu sözü vererek, Demirel hükümeti aleyhindeki gensoruyu desteklemeleri için anlaşmıştır. Bu şekilde 31 Aralık tarihinde II. Milliyetçi Cephe düşürülmüştür. 5 Ocak 1978 tarihinde ise Ecevit, 229 güvenoyu ile üçüncü hükümetini kurmuştur. Güneş Motel’deki anlaşma dâhilinde 10 kişiye bakanlık koltuğu verilmiştir. Oğuz Atalay ise bu koltuğu istemeyen isim olmuştur.²⁷

14 Ekim 1979 tarihinde yapılan seçimlerde ise Adalet Partisi, ikinci parti olarak çıkmıştır. Ama Bülent Ecevit istifa etmiş ve Süleyman Demirel’e hükümeti kurma yetkisi verilmiştir. 12 Eylül Darbesi’nden önce millet iradesi ile kurulan son hükümet, bu şekilde kurulmuştur. 43. Hükümet, 12 Kasım 1979 – 12 Eylül 1980 tarihleri arasında görev yapmıştır. Bu süreçte aynı zamanda Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi dolmuştur. Buna karşın, meclisin en büyük iki partisinin liderleri olan Ecevit ve Demirel, herhangi bir cumhurbaşkanı adayı belirleyememiştir. Son anda belirlenen adaylar ise seçimlerden yeterli oyu alamamıştır. Defalarca oylama yapılmasına rağmen cumhurbaşkanı bir türlü seçilememiştir. Bu durum ise komutanların ülke yönetimine müdahalesi için uygun zemini hazırlamıştır.²⁸

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi ülkemiz siyasetinden tam bir belirsizlik ortamının hâkim olduğu görülmektedir. Hükümetler görev süreleri dolmadan değişmiş, cumhurbaşkanı bir türlü seçilememiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ni yapanlar, bu siyasal belirsizliği darbenin gerekçeleri arasında göstererek bu durumdan faydalanmıştır.

1.3. Ekonomik Kriz

12 Eylül öncesi dönemde döviz yokluğu, petrol sıkıntısı ve temel gıda maddelerinin karaborsaya düşmesi halkı gün geçtikçe daha fazla olumsuz etkilemiştir. 12 Eylül öncesi ekonomik durumdan bahsederken konuyu Kıbrıs Barış Harekâtı döneminden, yani 20 Temmuz 1974 tarihinden itibaren ele almak

²⁷Aktaş, s. 128.

²⁸Aköz, s. 131-138.

gerekmektedir. O dönem sonrasında meydana gelen maliyet artışları, uygulanan ambargolar ve petrol krizi, Türkiye ekonomisini batma noktasına getiren en önemli etkenlerdir. Ülkede tüketim olmasına rağmen üretim yoktur. Bu durum karaborsayı oluşturmuş, yağ, tütün ve ekmek gibi temel ihtiyaçlar için kuyruklar oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde Süleyman Demirel'in "70 cente muhtaç olduk" cümlesi unutulmazlardan birisidir.²⁹

24 Ocak 1980 Kararları, başka bir ekonomik dönüşümü beraberinde getirmiştir. Planlı ve müdahaleci politika yerine Neo-Liberal ve serbest piyasa dönemi başlamıştır. Bu dönemde Türkiye kapılarını dışa açmıştır. 24 Ocak Kararları olarak anılan bu dönüşüm kısaca şu şekilde özetlenebilir:³⁰

- İç pazara dönük "ithal ikamesi" modeli yerine, "ihracata yönelik sanayileşme" modelinin benimsenmesi,
- Aşırı değerlenmiş döviz kuru yerine, "gerçekçi kur" politikasının benimsenmesi ve bunu sağlamak için radikal devalüasyonlardan kaçınılması,
- Faiz hadlerinin devletin değil, piyasadaki fon arz ve talebinin belirlemesi,
- Yüksek faizin yanı sıra sınırlı para-kredi politikasının da iç talebi, dolayısıyla enflasyonu denetleyici bir araç olarak kullanılması,
- Fiyat denetimlerinin mümkün mertebe kaldırılması ve fiyatların arz-talebe göre piyasada belirlenmesinin sağlanması,
- Kamu kesimince üretilen temel mallarda sübvansiyonların kaldırılması ya da azaltılması, böylece bu mallarda hatırı sayılır zamların çekinmeden yapılması,
- KİT reformu yapılarak bu kuruluşların karsız istihdam depoları olmaktan kurtarılması,
- Bir yandan kamu harcamaları kısılırken, diğer yandan kapsamlı bir vergi reformuyla bütçe denkleğinin sağlanması,
- Yabancı sermayeyi özendirme için yeni önlemler alınması, bu arada devlet tekelindeki kimi üretim alanlarının da yerli ve yabancı özel sermayeye açılması.

²⁹Türker Alkan, 12 Eylül ve Demokrasi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1986, s. 17.

³⁰Osman Ulugay, 24 Ocak Deneyimi Üzerine, 2. Baskı, Hil Yayınları, 1984, s.21.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesinde, Türkiye’de ekonomik kriz olmuştur. Bu ekonomik kriz kendini döviz yokluğu, petrol sıkıntısı ve temel gıda maddelerinin karaborsaya düşmesi şeklinde göstermiştir. Ülkede tüketim olmasına rağmen üretimin olmaması yağ, tüp ve ekmek gibi temel ihtiyaç maddelerinin karaborsaya düşmesini beraberinde getirmiştir. Halk temel ihtiyaç maddeleri için uzun kuyruklar oluşturmuştur. Bu durum halkta ülkeyi yönetenlere karşı öfke duygusuna ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin halk tarafından desteklenmesine neden olmuştur. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası neo-liberal ve serbest piyasa ekonomi politikaları benimsenmiştir.

1.4. Sağ Sol Çatışmaları

Sağ ve sol kavramları kişiden kişiye, toplumdaki topluma, zaman ve mekâna bağlı olarak değişebilmektedir. Bir toplumda sağcı olan başka toplumda solcu, bu devirde solcu olan başka bir zamanda sağcı kalabilmektedir. Kabaca sağcılık denildiğinde; milliyetçilik, gelenekçilik, muhafazakârlık, kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisi gibi düşünceleri savunan akla gelirken, solculuk denildiğinde; toplumcu, emek ve emekçiden yana olan, yenilikçi, sosyalizm gibi düşünceleri savunan düşünceler akla gelmektedir.

1970’lerin ortasından itibaren işçi sınıfının mücadelesi ve sol hareketlerde yükseliş trendi görülmüştür. Bu süreçte toplumsal hayattaki şiddet ve baskı giderek artmıştır. Toplumsal hayattaki gerginliğin artmasında 1977’de 1 Mayıs katliamı, Kahramanmaraş, Çorum, Malatya, Sivas, Bingöl olayları ve sol ve sağ kesimden sembolik isimlere düzenlenen suikastlar bir hayli etkili olmuştur. Sol görüşlü bazı grupların, Türkiye’deki mevcut rejimi değiştirerek Marksist-Leninist bir düzen kurmak için, şiddetli bir yöntem olarak kullanmaya başlamasıyla beraber radikal milliyetçi bir kesim de, vatani koruma kaygısı söylemini dillendirmeye başlamıştır. Bu süreç, sol sağ çatışmasını beraberinde getirmiş ve içinden çıkılması oldukça güç şiddet sarmalının içine düşülmüştür.³¹

Sağ sol olaylarında ülke grupları arasında sokak sokak bölünmüş olup, giyim ve görüntüden bile insanlar üzerinde önyargılar oluşmuştur. Bu dönemde insanlara postayla bombalar yollanmış, kahveler taranmış, yangınlar çıkmış, katliamlar yapılmıştır. Sağ ve sol grupları toplu katliamlar gerçekleştirmiş olup, bunda grupların

³¹Abdulvahap Akıncı, Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve Emuhtıra, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, 2013, s. 41.

kontrolünün radikal-uç taraflara geçmesi de etkili olmuştur. 1978 yılında Maraş Katliamı gerçekleşmiş ve bu olayda, yüzden fazla insan hunharca öldürülmüştür. Bu olaydan sonra sıkıyönetim ilan edilmiş ve bu şehirden başlayarak asker yönetimde söz sahibi olmuştur.³²

12 Eylül Askeri Darbesi öncesi ülkemizde sağ-sol çatışmaları altında güvensizlik ortamı hâkim olmuştur. Bu çatışma ortamında insanlara postayla bombalar yollanmış, kahveler taranmış, yangınlar çıkmış, katliamlar yapılmıştır. Ülkede can güvenliği önemli bir sorun olmuştur. Üniversitelerin öğrenci grupları tarafından işgal edilmesi sonucu dersler işlenemezken, insanlar çocuklarını okullara göndermekten, can güvenliği gerekçesiyle çekinmiştir. Bu ortam 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ni yapanlar tarafından darbenin gerekçesi olarak kullanılmış, bunun yanında halkında darbeyi desteklemesine yol açmıştır.

2. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBE SÜRECİ

12 Mart Muhtırası sonrasındaki dönemde bütün düzenlemelere rağmen ülkede hâkim olan sorunlar çözüme kavuşamamıştır. Demokrasi kavramı tam anlamıyla kurumsallaşmadığı için, iktidar ile muhalefet bir araya gelerek sorunları konuşamazken, siyaset sağ ve sol diye ikiye bölünmüştür. Hızla artan köyden şehre göç sonucunda ortaya çıkan taleplere siyasetin çözüm üretmemesi de, bu dönemdeki krizi daha da derinleştirmiştir. Mevcut siyasal ve ekonomik krize bir de Cumhurbaşkanının meclis tarafından bir türlü seçilememesi eklenmiştir. Meclis çatısı altında her gün yapılan seçim turlarından bir sonuç çıkmamakla beraber, meclis başka bir iş yapamaz hale gelmiştir. Bu belirsizlik hali toplumu rahatsız etmiş olup, hatta bazı kesimler açıkça darbe beklentisi içerisine girerek, TSK'nin bu duruma el atması gerektiğini dillendirmişlerdir.³³

12 Eylül 1980 günü saat 04.00'te radyo yayını İstiklal Marşı ile açıldıktan sonra bunu Harbiye Marşı izlemiş ve ardından Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi (MGK) Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzasıyla yayınlanan, Milli Güvenlik Konseyi'nin bir numaralı bildirisi yayınlanmıştır. Bu bildiri ile TSK yönetime el koyma gerekçelerini sıralamıştır. Bu gerekçeler;³⁴

- Devletin başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmesi,

³² Zeyyat Bandoğlu, Maraş Olaylarının Bütünsel Yaklaşım Modeli İle Analizi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 15, 2016, s. 584-585.

³³ Akıncı, s. 42.

³⁴ Resmi Gazete, 12.09.1980, Sayı: 17103.

- Anayasal kuruluşların tezat veya suskunluğa bürünmesi,
- Siyasi partilerin kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamaması ve lüzumlu tedbirleri almaması,
- Yıkıcı ve bölücü mihrakların faaliyetlerini alabildiğine arttırması,
- Vatandaşların can ve mal güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi,
- Atatürkçülük yerine irticai ve diğer ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmesi,
- Kısaca; devletin güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüş olması olarak sıralanmıştır.

Yayınlanan bildiriyle birlikte TSK emir komuta zinciri içerisinde ülke yönetimine el koyarak, parlamento ve hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Yine bu bildiriye ülke yönetimine el koyma amaçları;³⁵

- Ülke bütünlüğünü korumak,
- Milli birlik ve beraberliği sağlamak,
- Muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek,
- Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek,
- Demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmak olarak sıralanmıştır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin yapılma gerekçeleri olarak; Cumhurbaşkanı'nın seçilememesi ve buna bağlı siyasal belirsizlik, can ve mal güvenliğinin tehlikede olması, irticai ve diğer ideolojik fikirlerin Atatürkçülüğün yerini alması tüm bu nedenlerden ötürü devletin güçsüz kalması ve acze düşürülmüş

³⁵ Bandoğlu, s. 584-585.

olması sıralanmıştır. Görüldüğü gibi, darbe öncesi mevcut siyasal belirsizlik ve sağ-sol çatışmaları, darbeciler tarafından darbenin gerekçesi olarak kullanılmıştır.

MGK'nın 2 numaralı bildirisinde, Sıkıyönetim Komutanlıklarına yapılan atamalar açıklanmıştır. Bildiride; Sıkıyönetim Komutanlıklarının, ülkede devlet otoritesinin tesisi, asayiş, emniyet, huzur, can ve mal güvenliğinin sağlanması için, lüzum görecekları her türlü tertip ve tedbiri almaya yetkili kıldıkları belirtilmiş ve vatandaşlardan alınan kararlara ve yayınlanacak bildirilere titizlikle uymaları istenmektedir.

Radyodan okunan 7 numaralı bildiriyle, politik parti faaliyetleri yasaklanarak parti bina ve tesislerinin sıkıyönetim ve garnizon komutanlıklarınca emniyet ve kontrol altına alınacağı, kamu düzeni ve genel asayiş gereği tüm sendikaların faaliyetlerinin durdurulduğu, bu kuruluşların yöneticilerinin TSK'nin güvencesi altına alınacağı açıklanmıştır. Ayrıca Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay hariç diğer bütün derneklerin faaliyetleri ve bankaların faaliyetleri ikinci bir emre kadar durdurulmuştur.³⁶

Bakanlar Kurulu dağıtılmış olduğundan, müsteşarlara bir süre için bakan yetkisi verilmiştir. Bütün yurtda sıkıyönetim ilan edildiğinden, bu durumun gerektirdiği adli düzenlemeler de yapılarak yeni sıkıyönetim mahkemeleri kurulmuştur. Sıkıyönetim mahkemelerine yargıç ve savcı atama ve görevden alma yetkisi MGK'ya verilmiştir.³⁷

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi yapan komutanlar, akabinde sıkıyönetim ilan etmiştir. Sıkıyönetim sonucu her türlü siyasal faaliyet yasaklanmış, dernek ve banka faaliyetleri durdurulmuş, sıkıyönetim mahkemeleri kurularak insanlara yargılanmıştır. Görüldüğü üzere darbeyi yapanlar ülkede kontrolü sağlama adına her türlü antidemokratik düzenlemeyi yapmaktan geri durmamıştır.

Anayasa'nın geçici 15. maddesindeki hüküm, darbenin liderlerinin yargılanmasının yolunu kapatmıştır. Ancak 12 Eylül 2010'da yapılan referandumda, kabul edilen anayasa değişiklikleri ile bu geçici madde kaldırılmıştır. 12 Eylül Darbesi'yle ilgili 7 Nisan 2011'de Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma açılmıştır. Bu tarihte darbe yönetiminden sadece Kenan Evren ile Tahsin Şahinkaya bulunmaktaydı. Ankara 12. Ağır Ceza Mahkemesi, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının Evren ile Şahinkaya hakkında hazırladığı iddianameyi 10 Ocak

³⁶Akıncı, s. 42.

³⁷Bahçivan, s. 95.

2012'de kabul etmesiyle, Türkiye tarihinde ilk kez bir darbenin sorumluları yargı önüne çıkarılmıştır. İddianamede iki komutan, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın tamamını veya bir kısmını değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya ve anayasa ile teşekkül etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ortadan kaldırmaya veya görevini yapmasına engel olmaya cebren teşebbüs etmek” ile suçlanmıştır. Yargılama sonucu, Evren ve Şahinkaya müebbet hapis cezasına çarptırılmış, sanıklar hakkında Askeri Ceza Kanunu'nun “askeri rütbelerin sökülmesine” ilişkin 30. maddesinin de uygulanması kararı alınmıştır. Bununla birlikte Yargıtay, temyiz incelemesinde sanıkların vefatı nedeniyle davanın düşürülmesi kararını vermiştir.³⁸

Yunanistan'da, 1967'de darbe yapan 19 general, 1974 yılında demokrasiye geçişle birlikte yargılanmaya başlanmıştır. 1975'te de idam cezası almış olup cezalar daha sonra müebbet hapis cezasına dönüştürülmüştür. Arjantin'de 1976-1983 döneminde iktidarda kalan cuntanın üyeleri, 1985 yılında mahkûm edilip, 1990 yılında affedilseler de, 2010'da cezalarını sivil hapishanelerde çekmek üzere mahkum olmuşlardır. İspanya'da 1981 yılında meydana gelen başarısız darbe girişiminin baş aktörleri 30 yıl hapis cezasına çarptırılırken, onlarla birlikte hareket eden 30 kişi de çeşitli cezalar almıştır.³⁹ Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi; darbe yapanlar hatta teşebbüs edenler eninde sonunda cezasını çekmekte, kazanan geçte olsa demokrasi olmaktadır. Bu gibi durumların yaşanmaması için halka gerekli eğitimler verilerek demokrasi bilinci oluşturulmalıdır. Aynı zamanda bireylerin demokrasiye sahip çıkması ve antidemokratik uygulamalara karşı gelebilmesi için toplumda gerekli farkındalık yaratılmalıdır.

3. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ'NİN SONUÇLARI

Bu bölümde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçları ile 1982 Anayasası ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin bilançosuna kısaca değinilmiştir.

³⁸12 Eylül'ün Üzerinden 38 Yıl Geçti, Takvim Gazetesi, 11.09.2018, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/09/11/12-eylulun-uzerinden-38-yil-gecti-1536693909>, 15.10.2018.

³⁹Dünyada Yargılanan Darbeciler, Aljazeera Turk, 12.04.2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/dunyada-yargilanan-darbeciler>, 15.10.2018.

3.1. Siyasal Sonuçlar

12 Eylöl 1980 Darbesi'yle 6. Süleyman Demirel hükümeti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi feshedilmiş, sendika ve derneklerin faaliyetleri durdurulmuş ve genel sıkıyönetim ilan edilmiştir. Darbe ilan edildikten sonra Süleyman Demirel, Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan'a, Kenan Evren'in imzasıyla birer tebliğ gönderilmiştir. Bu tebliğde, "TSK yönetime el koymuştur. Hükümetiniz feshedilmiş, parlamento üyeliğiniz düşmüştür. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz," ifadeleri ile gidecekleri adresler belirtilmiştir. Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel için Hamza köy Gelibolu adresi gösterilirken, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş ise Uzunada İzmir adresi belirtilmiştir.⁴⁰

2 numaralı MGK bildiriyle, 13 sıkıyönetim bölgesine 13 general, sıkıyönetim komutanı olarak atanmıştır. MGK, 13 Eylül'de Kenan Evren'e Devlet Başkanı unvanını vermiştir. 20 Eylül tarihinde Kenan Evren, Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu'yu başbakan olarak görevlendirmiştir. Bülend Ulusu 21 Eylül'de Bakanlar Kurulu üyelerini açıklamıştır. 27 Eylül'de Ulusu, hükümet programını Milli Güvenlik Konseyi önünde okumuş ve her alanda köklü değişiklikleri vaat etmiştir. Hükümet programında hedefler şöyle sıralanmıştır:⁴¹

- Kamu yönetiminde merkezicilik önlenecek,
- Belediyelerin maddi imkânları artırılacak,
- Siyasi partiler, Seçim, Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM), Ceza ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunları değişecek,
- Endüstri ilişkileri yeniden düzenlenecek,
- Olağanüstü Hal Kanunu hazırlanacaktır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ni yapan komutanlar, halkın oylarıyla gelen siyasileri görevlerinden almış ve kendi gösterdikleri adreslerde kalmalarını sağlayarak göz hapsinde tutmuştur. Sonrasında ise, bu siyasilere siyasi yasak getirilmiş ve tekrar seçilmelerinin önü kapatılmıştır. Darbecilerin kurduğu hükümet, kontrolü sağlama adına bir takım hukuki düzenlemeler yapmış, her türlü keyfi uygulamanın önünü açmak adına olağanüstü hâl kanunu hazırlamıştır.

MGK Başkanı Kenan Evren 9 Ekim 1980'de, Başbakan Bülend Ulusu'yu makamında ziyaret ederek başarı dileklerinde bulunduktan sonra, yönetimin sivillere

⁴⁰Aköz, s. 151-154.

⁴¹ Bayram, s. 123-124.

devredilmesine kadar, yapılmasını istediği hususları içeren birtakım direktifleri kendisine iletmiştir. Bu direktifler; idamların bir an önce gerçekleştirilmesi, eğitime yönelik bazı tedbirler, cumhurbaşkanı seçimi, meclis başkanı seçimi ve referandum yapılması gibi konuları içermektedir. Kenan Evren'in verdiği bu direktiflerden Milli Eğitim Bakanlığı'nca ele alınacak konular şu şekildedir:⁴²

1. İmam Hatip Okulları'nın sayısı ülkenin imam hatip ihtiyacına cevap verecek miktara indirilecek,
2. Okullarda direniş, boykot, işgal ve eğitimi engelleme gibi olaylara katılan veya önyak olanlar en ağır şekilde cezalandırılacak,
3. Tıp fakülteleri çoğaltılacak,
4. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerimizde toplanmış olan fakülte ve yüksekokulların bir kısmı Anadolu'nun diğer şehirlerine dağıtılarak; hem bu üç şehirdeki izdiham önlenecek, hem de diğer şehirlerimizin fakülte veya yüksekokula sahip olmaları imkânı sağlanacak,
5. Özel dersaneler kaldırılacaktır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ni yapan komutanların eğitim alanında bir an önce yapılmasını istedikleri değişiklikler; eylemlere katılan öğrencilerin en ağır şekilde cezalandırılması, özel dersanelerin kaldırılması, tıp fakültesi ve diğer fakültelerin sayılarının, ülke geneli dağılımının artırılması ve imam hatip okullarının sayısının ihtiyaca göre azaltılması şeklinde sıralandığı görülmektedir. Bu değişiklikler incelendiğinde, ülkenin eğitim alanındaki mevcut sorunları ile okullardaki çatışma ortamının ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirler olduğu görülmektedir.

3.2. Ekonomik Sonuçlar

1980 yılı ve sonrası dönemde, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere baskılar giderek artarak, neo-liberal ekonomi politikaları bu ülkelere dayatılmaya başlamıştır. Bu süreç sonrasında küreselleşme kavramı daha sık dillendirilmiştir. Nitekim her alanda kâr maksimizasyonu ilkesiyle hareket edilmekte olup ticaret ve ekonomi dünya üzerinde serbestleşmiştir. Ülkemizde, adım adım bu küreselleşme sürecinin içine çekilmiştir. Ülkeyi idare edenlerde hâkim olan görüş, devletin ekonomik ve

⁴² Aktaş, s. 191.

siyasal alandan uzaklaştırılması gerektiğini savunmakla birlikte, piyasa ekonomisinin dünya ölçeğinde ülkeye yerleşmesini istemektedir. Bu düşünceye paralel olarak Türkiye’de, istikrar politikaları veya yapısal uyum politikaları adı altında birtakım politikalar uygulanma başlamıştır.⁴³

1980 sonrası dönemde uygulanan politikalar, ekonomiyi daha kırılgan ve uluslararası arenaya daha fazla bağımlı hale getirmiştir. Bu dönemde sermaye-emek ilişkisi yeniden yapılanmış olup ekonomik ve demokratik haklar kısıtlanmış, çalışma yaşamı daha otoriter ve baskıcı olmuştur. Aynı zamanda ihracata dönük bir üretim modeli sürdürülmesi, yabancı sermaye ve dış kredi kuruluşlarıyla daha yakın ilişkiye girilmesine neden olmuş, bu da sermayenin yeniden yapılanmasına ve uluslararası düzeyde biçimlenmesine neden olmuştur.⁴⁴

Türkiye’de 1980 ‘den sonra uygulanan ekonomi politikaları ekonominin bozulmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde, gelir dağılımındaki denge de bozulmuştur. Gelir dağılımındaki dengenin bozulmasında etkili olan başlıca sebepler; ücretlerin enflasyonun altında artması, vergi sisteminde dolaysız vergilerden dolayı vergilere geçilmesi ve yüksek faiz politikalarıdır. Bu dönemde, özellikle işçi kesiminin ücretlerinin milli gelirdeki payının önemli ölçüde düşmesi, ücret artışlarının enflasyon değeri altında kalmasının etkisi büyüktür.⁴⁵

12 Eylül sonrası dönemde hayali ihracat olayları patlama yapmış olup bu durum ülke ekonomisine büyük zararlar vermiştir. Yine bu dönemde, kısa yoldan çok para kazanma hevesinde olan vatandaşlar, bankerler (Banker Kastelli olayı vb.) furyasına büyük paralar kaptırmışlar ve bu da sonuçta vatandaşlara yeni vergiler yüklenmesine neden olmuştur. Bu yıllarda rüşvet, hırsızlık, yolsuzluk, hayali ihracat artmıştır. Öyle ki ekonomik tedbirler sabit gelirlileri bunaltıttığında, “Benim memurum işini bilir.” denilerek rüşvete göz yumulmuş ve bir anlamda rüşvet devlet eliyle teşvik edilmiştir.⁴³

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında ekonomide uygulamaya konulan politikalar neticesinde, ülke ekonomisi daha kırılgan ve dışa bağımlı hale gelmiştir. Bunun yanında uygulanan ekonomi politikaları, gelir dağılımındaki dengenin

⁴³Duygu Küçükaskan, Darbeler Ve Türkiye Ekonomisine Üzerine Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Marmara Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 80-82.

⁴⁴Mustafa Sönmez, Türkiye Ekonomisinde Bunalım; 12 Eylül Ve Sonrasının Ekonomik Politigi, 2.Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1986 s. 92.

⁴⁵Gökçen Tongut, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin Memet Baydur Oyunlarına/Karakterlerine Etkisi,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 38.

bozulmasına neden olmuş, bundan işçi ve memur gibi sabit gelirle çalışan kesim daha fazla etkilenmiştir. Bu durum rüşvet, hırsızlık, yolsuzluk, hayali ihracat gibi yasadışı olayların artmasına neden olmuştur.

3.3. Toplumsal Sonuçlar

12 Eylül döneminde anarşi ve siyasal şiddete son vermek amacıyla sıkıyönetim komutanlarına grevleri, toplantı ve gösterileri yasaklama, gazete ve diğer yayınların yayını durdurma, sakıncalı görülen kamu personelinin görevine son verme yetkileri tanınmıştır. Sıkıyönetim mahkemelerine “Ceza Kanunu’nun 141. ve 142. maddelerinde belirtilen ideolojik suçları yargılama” yetkisi tanınmış ve sıkıyönetim altında davaların hızla sonuçlanması için düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde 650 000 kişi gözaltına alınmıştır. 230000 kişi yargılanmış, 517 kişi idam cezasına çarptırılmış, 50 kişi idam edilmiş, 171 kişi işkence sonucu ölmüştür. 30 000 kişi “güvenilmez” diye işten atılmış ve 30 000 kişi yurtdışına kaçmıştır. Gazeteciler toplam 3315 yıl hapse mahkûm edilmiştir.⁴⁶

Müdahale sonrası Siyasal partilerin, Türk Hava Kurumu ve Kızılay dışındaki bütün derneklerin bazı konfederasyonlarının faaliyetleri durdurulmuş, mallarına el konulmuş; grev ve lokavtlar ertelenmiştir. Basın organları zor koşullar altında çalışmak zorunda kalmıştır. Bu baskılar ve IMF türü iktisat siyasetleri sonucu ücret ve maaşların satın alma gücü esaslı bir düşüşe geçmesine neden olmuştur.⁴⁷

Müdahale sonrası YÖK kanunu ile getirilen düzenleme, üniversitelerin uzun süredir yararlandığı yönetim özerkliğine çok ağır bir darbe indirmiştir. Yeni düzenleme ile kamu üniversiteleri YÖK tarafından yönetilecek olup üniversitelerde bilimsel özerklik kalmamıştır. Rektörlerin seçimi, üniversitelerin seçimle belirleyecekleri 6 aday ve YÖK’ün saptayacağı 3 aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilecektir. YÖK mutlak bir saltanat getirmiş; bu saltanat bölüm kurulları, fakülte kurulları, senatolar, yönetim kurulları, danışma kurulları düzeyine indirilmiştir.⁴⁸

Bu dönemde yaşanan ekonomik olumsuzluklar sonucu göç yaşanmıştır. Ekonomideki gelişmelere paralel, sanayileşme süreci ile büyük şehirlerin cazip hale gelmesi kentlere olan göçü arttırmıştır. Nüfusun kentlerdeki hızlı artışı kırsal

⁴⁶Aköz, s. 146-147.

⁴⁷Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, I. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 277, 279.

⁴⁸Aköz, s. 146-147.

kesimde yaşayan, genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesimde ekonomik sıkıntılara neden olmuştur. Göç sonucu demografik yapıdaki meydana gelen ani değişim, kültürel bağlamda toplumun değişimine neden olmuştur. Ayrıca kentlere göçün artması çarpık kentleşmeyi meydana getirmiştir. Yine 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikaları toplumun belli kesiminde refah artışı meydana getirmiş, bu değişimlere bağlı olarak da kültürel yozlaşmalar meydana gelmiştir.⁴⁹

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin toplumsal alanda eğitimden ekonomiye birçok etkileri olduğu görülmektedir. Bu askeri darbe sonrası uygulanan antidemokratik uygulamalar neticesinde, toplumun birçok kesiminde mağduriyetler yaşanmıştır. İnsanlar sakıncalı oldukları gerekçesiyle işlerinden atılmış, terör suçuyla gözaltına alınmış, yargılanmış ve 50 kişi idam edilmiştir. Her türlü siyasal ve sendikal faaliyet durdurulmuş, işçilerin grev ve lokavt hakları ellerinden alınmıştır. Yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntılar sonucu göç yaşanmış, bu durum ülkenin demografik yapısını değiştirmiştir.

3.4. 1982 Anayasası

Askeri yönetimin belirlediği Danışma Meclisi yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Kenan Evren “Anayasa'yı tanıtma gezilerine” çıkıp Türkiye'nin dört yanında kitlelere hitap etmeye başlamıştır. Evren, gittiği kentlerde kitlelere seslenirken, 12 Eylül öncesindeki çatışma dönemine dönülmek istenmiyorsa, “Evet” oyu verilmesi gerektiğini söylemiştir. Yine konuşmalarında “Hayır” kampanyası yürütenleri terörist olmakla, dış güçlerle iş birliği yapmakla ve vatan hanini olmakla suçlamıştır.⁵⁰

Parlamentonun askıya alındığı; siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin kapatıldığı; yüz binlerce kişinin gözaltına alındığı, tutuklandığı, yargılandığı; birçok gazetenin kapısına kilit vurulduğu bir dönemde referandum sürecinde “Hayır” kampanyası yürütmek zor olmuştur. Evren sadece devlet kurumlarını değil, medyanın büyük bölümünü ve Türk Sanayicileri ve İş adamları Derneği (TÜSİAD) gibi sermaye çevrelerinin de desteğini arkasına almıştır. O dönemde “Hayır” o kadar istenmeyen bir kelime olmuştur ki, oy pusulalarında, 1961 referandumunda “Hayırda

⁴⁹Rüstem Erkan, Kentleşme ve Sosyal Değişme, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2002, s. 126.

⁵⁰Mahmut Hamsici, 1982 Referandum: Mavi, Beyaz'a Karşı, BBC Türkçe, 04.04.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39450106>, 17.10.2018.

hayır vardır” şeklinde “Hayır” propagandası yapıldığı gerekçe gösterilerek “Evet” ve “Hayır” yerine “Kabul” ve “Ret” yazılmıştır.⁴⁸

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ürünü olan 1982 Anayasası'nın kabul edilmesi için; darbeyi yapanlar tüm imkânları kullanmış, kendilerine muhalif kesimleri terörist olmakla suçlamış, onların sesini kesmek adına her türlü antidemokratik uygulamayı yapmaktan geri durmamıştır.

Tüm bu yaşananların ışığında 7 Kasım 1982'de referandum sandığı kurulmuş ve halk oylaması yapılmıştır. Anayasa, % 8,6 Hayır'a karşı % 91,4 Evet oyuyla kabul edilmiş olup halkın referanduma katılımı % 91,3 oranında gerçekleşmiştir. Yeni Anayasa kabul edilirken Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı da, geçici bir Anayasa maddesi gereğince onaylanmıştır.

Gözler Türk Anayasa Hukuku Kitabı'nda 1982 Anayasası'nı temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır.⁵¹

- 1. Kazuistik yöntem:** 1982 Anayasası, her şeyi her ayrıntısına kadar düzenlemek isteyen bir “düzenleyici anayasa”dır.
- 2. Katılık:** 1982 Anayasası değiştirilmesi zor olan katı ve sert bir anayasadır.
- 3. Geçiş Dönemi:** 1982 Anayasası için bir geçiş dönemi ön görmüştür.
- 4. Güçlü yürütme:** 1982 Anayasası dünyadaki genel eğilime uygun olarak yürütme yetkisini güçlendirmiştir.
- 5. Tıkanıkları giderici çözüm:** 1982 Anayasası siyasal sistemde ortaya çıkan tıkanıklıkları giderici çözüm yolları öngörmüştür.
- 6. Daha az katılımcı demokrasi modeli:** 1982 Anayasası 1961 Anayasası'na oranla daha az “katılımcı” bir demokrasi modelini benimsemiştir. Siyasi partilere kısıtlamalar getirilmiştir.

1982 Anayasası'nın özellikleri incelendiğinde, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin etkileri görülmektedir. Bu Anayasa, 1961 Anayasası'na göre daha katı ve sert bir anayasadır. 1982 Anayasası'yla toplumsal alanda özgürlükler kısıtlanmıştır. Bu kısıtlamalardan eğitimde nasibini almıştır. Örneğin; 1982 Anayasası'nda eğitim ve öğretimin dili Türkçe olarak belirtilmiş olup anadilde eğitim ve öğretimin önü kapatılmıştır.

⁵¹Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, Birinci Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2000, s.99-102.

Özbudun, Anayasa Hukuku Kitabı'nda 1961 ve 1982 Anayasaları arasındaki benzerlikleri şu şekilde sıralamıştır:⁵²

- Askeri müdahale ile oluşmuşlardır.
- Anayasalar yürürlüğe girmeden önce halkoyuna sunulmuşlardır.
- Her iki Anayasa'nın sivil kanadının yetkileri sınırlıydı. Bakanlar Kurulu'nu kurma, düşürme yetkileri yoktu.
- Her iki Anayasa'da bir askeri bir sivil kanadın oluşturduğu kurallar aracılığıyla yapılmıştır.
- Her iki Anayasa'yı da hazırlayan kurucu meclisin sivil kanadı seçimle belirlenmemiştir.

1961 ve 1982 Anayasalarının farklılıkları:⁵³

- 1982 Anayasası, değiştirilemeyecek anayasa maddelerinin sayısını artırmış ve anayasa değişikliklerinde Cumhurbaşkanı'na anayasa değişikliğini halkoyuna sunabilme olanağını tanımıştır.
- 1982 Anayasası ile tek Meclis sistemi benimsenmiştir.
- Yeni Anayasa ile Başbakan'ın yetkileri artırılmıştır. Her bakan yalnız Meclis'e karşı sorumlu değil, Başbakan'a karşı da sorumludur. Bakanlar, Başbakan'ın önerisi ile Cumhurbaşkanı tarafından görevinden alınabilir.
- 1982 Anayasası yürütmeyi güçlendirmiştir.
- Özgürlüklerin düzenlenmesi açısından, 1961 ve 1982 Anayasalarında düzenlemeler yapılmıştır. Ancak özü itibariyle temel farklar bulunmaktadır. 1961 Anayasası temel hak ve özgürlükler açısından önceliği kişiye vermiş, kişinin özgürleştirilmesi için devleti görevli saymıştır. Diğer taraftan 1982 Anayasası ise, önceliği kişiye değil devlete vermiştir.
- 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına göre daha az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemiştir. Buna göre sendikalar, meslek grupları, vakıflar üniversiteler siyasetten uzak tutulmuş ve siyasal partilere de kısıtlamalar getirilmiştir.
- Yeni düzenlemelerle dernekler, odalar, sendikalar, üniversiteler merkezi otoriteye daha fazla bağlanmıştır.

⁵²Ergun Özbudun, Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.27.

⁵³Soner Dursun, Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem, ÇTTAD, Cilt 8, Sayı 16-17, 2008, s. 425.

- 1982 Anayasası halkoyuna sunulurken, Cumhurbaşkanlığı seçimi de yapılmıştır.

1961 ve 1982 Anayasaları incelendiğinde her iki Anayasa'nın da arasında darbe ürünü olmasına rağmen temel hak ve özgürlükler bakımından farklılıklar bulunduğu görülmektedir. 1961 Anayasası, 1982 Anayasası'na göre daha özgürlükçü bir anayasadır. 1982 Anayasası'nda daha az katılımcı bir demokrasi modeli benimsenerek merkezi otorite güçlendirilmiştir.

1982 Anayasası bir askeri darbenin ürünüdür. 1987 yılında 12 Eylül 1980 Darbesi öncesi, siyasetçilerin yasaklarının kaldırılmasından sonra, bu anayasa tartışılmaya başlamıştır. 12 Eylül'ün izlerini taşıyan anayasa hükümlerinin bir kısmı, zaman içerisinde değiştirilmiştir. 1982 Anayasası uluslararası insan hakları standartlarını yakalamak adına da değişime uğramıştır. Hukuk geleneğimiz toplumsal meselelerin çözümünü mahkemelere ve yargısal süreçlere bırakmak yerine, o konuda kural koymayı tercih etmektedir. Bu durum anayasal düzeyde de çoğu zaman belirleyici olmakta ve anayasa değişikliği önemli toplumsal sorunların nihai çözümü olarak gösterilmektedir. Oysa politikacılar anayasayı siyasal projelerini gerçekleştirmek için bir araç olarak görmektedir. Eğer anayasa bir engel gibi görülüyorsa o engeli kaldırma yoluna gidilmekte, eğer bir merdiven gibi görülüyorsa o merdiveni kurmak için anayasa değişikliği yapma yoluna gidilmektedir.⁵⁴

1982 Anayasası günümüze kadar birtakım değişikliklere uğramakla birlikte halen kullanılmaktadır. Bu Anayasa yürürlüğe girdiği günden beri tartışılmış ve yeni anayasa tartışmaları Türkiye'nin gündemdeki üst sıralarında yerini almaya devam etmiştir. Bu durum 1982 Anayasası'nın darbe ürünü olması, uluslararası insan hakları standartlarını yakalamak adına birçok değişime uğraması, anayasa değişikliğinin toplumdaki mevcut problemlerin çözümü olarak gösterilmesi ve siyasilerin yeni anayasa söylemini dilinden düşürmemesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

3.5. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin Bilançosu

12 Eylül 1980 döneminde, 650 bin kişi gözaltına alınmıştır. 210 bin dava açılmış ve 230 bin kişi yargılanmıştır. 7 bin kişi için idam istenmiştir. 517 kişiye

⁵⁴Levent Gönenç, Türkiye'nin Bir Türlü Çözülemeyen Anayasa Sorunu, TEPAV, 20.06.2017, http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5917/Turkiye_nin+Bir+Turlu+Cozulemeyen+Anayasa+Sorunu, 18.10.2018.

idam cezası verilmiştir. İdam cezası verilenlerden 50'si idam edilmiştir. İdamları istenen 259 kişinin dosyası meclise gönderilmiştir. 71 bin kişi Türk Ceza Kanunu'nun 141. - 142. ve 163. maddelerine göre yargılanmıştır. Örgüt üyesi olmak suçundan 98 bin 404 kişi yargılanmıştır. 388 bin kişiye pasaport verilmemiştir. Sakıncalı olduğu için 30 bin kişi işten çıkartılmıştır. Politik mülteci olarak 30 bin kişi yurtdışına gitmiştir. 937 film sakıncalı olduğu için yasaklanmıştır.⁵⁵ 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin birçok antidemokratik uygulamaya sahne olduğu görülmektedir. Darbe sonrası yapılan bu antidemokratik uygulamalar hem darbeyi yaşayanları hem de gelecek kuşakları etkilemiştir. Bundan dolayı 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Türk toplumunun hafızasından uzun süre silinmeyecek yaralar açmıştır.

⁵⁵Bahçivan, s. 99-100.

III. BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ'NDEN SONRA EĞİTİM ALANINDA YAPILAN BAZI ÇALIŞMALAR

Darbeler ülkeleri birçok alanda etkilemiştir. Eğitim de darbelerin etkisinin görüldüğü alanların başında gelmektedir. Bu etkiler, kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz olmaktadır. Bu bölümde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası eğitim alanında yapılan değişiklikler irdelenmiş ve ulaşılan sonuçlar üzerinde durulmuştur. Bu amaçla 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra çıkan 1982 Anayasası'nda eğitim hakkı, Din ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu hale getirilmesi ve Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) Kurulması ve Üniversitelere Etkisi konularına değinilmiştir.

1. 1982 ANAYASASINDA EĞİTİM HAKKI

Hukuk kuralları toplumsal yaşamı düzenlemekle birlikte bireyler için bir takım güvenceler de getirir. Anayasa temel hak ve özgürlükleri güvence altına alarak bireyleri diğer bireylere ve devlete karşı korur. Anayasa sadece bireyler için değil devlet için de önemlidir. Devletin temel yapısını kuran belge anayasadır. Devletin üç temel organının, yani yasama, yürütme ve yargının kuruluş ve işleyişine ilişkin esaslar Anayasa'da yer alır. Bu organların birbirleriyle olan ilişkileri de Anayasa'ya göre düzenlenir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden yaklaşık iki yıl sonra yeni anayasa metni hazırlanmış olup halk oylamasıyla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası'nın 42. Maddesi Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi başlığını taşımaktadır.

Bu madde eğitim ve öğretim hakkı ve ödevini "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin,

öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirler alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.” şeklinde açıklamıştır.⁵⁶

Bu maddeyle, 1961 Anayasası’nda da olduğu gibi, ilköğretim zorunlu kılınmış ve anayasayla güvence altına alınmıştır. Eğitim ve öğrenim bireyin hakkı, devletin ise görevi olarak sayılmıştır. Eğitim öğretim dili Türkçe olarak anayasaca belirtilmiştir. Aynı zamanda eğitim ve öğretim belirli esaslara bağlanarak devlet denetimi altına alınmıştır. Bu durum devletin eğitim ve öğretim faaliyetlerine müdahalesini beraberinde getirmiştir. Böylece ders programlarında, amaçlarında, işleniş yöntemlerinde ve ders kitaplarında değişiklik olmuştur.⁵⁷

Bu Anayasa’da eğitim hakkı devlet güvencesi altına alınmış, eğitim belli esaslara bağlanarak devlet kontrolüne verilmek istenmiştir. Kız erkek tüm çocuklar için ilköğretim zorunlu kılınmıştır. Görüldüğü gibi 1980 Darbesi’ni yapanlar, eğitim ve öğretimi belli şartlara bağlayarak bu alanı kendi düşüncelerine uygun vatandaş yetiştirmek için bir araç olarak benimsemiştir.

1961 Anayasası’nda “Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama devletin başta gelen ödevlerindedir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yükseköğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.” denilmektedir.⁵⁵

1961 ve 1982 Anayasalarının eğitim hakkı ile ilgili maddelerinin karşılaştırması kısaca aşağıda verilmiştir.

⁵⁶Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 07.11.1982, http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf,22.10.2018.

⁵⁷Aktaş, s. 131.

- 1982 Anayasası'nda "Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez" ifadesi yer almasına karşı, 1961 Anayasası'nda bu yönde bir beyan yoktur. Bu ibarenin 1982 Anayasası'nda geçmesinin altında yatan neden okulun sınırlarının belirlenerek olası eylem ve faaliyetlerin önüne geçmenin hedeflenmesidir.
- 1982 Anayasası'nda eğitim ve öğretim; Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altındadır. Bu duruma, eğitim ve öğretimin güvenli bir ortamda yapılması gerekçe olarak gösterilmiştir. Yine 1961 Anayasası'ndan farklı olarak eğitim ve öğretimde Atatürk ilkeleri ve inkılapları vurgusu yapılmıştır.
- 1982 Anayasası'nda, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak; "eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasa'ya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz" ibaresi geçmektedir. Bu da eğitim ve öğretim hürriyetini anayasayla kısıtlayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer, hangi durumlarda eğitim ve öğretim hürriyetinin engelleneceği açıkça belirtilmezse keyfi uygulamalar görülebilir. Nitekim 28 Şubat sürecinde, türbanlı öğrenciler eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmıştır.
- 1961 Anayasası'nda eğitim hakkını düzenleyen maddelerde eğitimin diline ilişkin bir ibare olmamasına karşın 1982 Anayasası'nda eğitim ve öğretimin dili Türkçe olarak belirtilmiştir.

1961 ve 1982 Anayasaları eğitim hakkına farklı pencerelerden bakmıştır. 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, 1982 Anayasası'nda eğitimin dili Türkçe olarak belirtilmiştir. Yine 1982 Anayasası'nda eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, inceleme ve araştırma faaliyetleri yürütülmesi gerektiği söylenmiştir. Böylece okulların sınırları belirlenerek, olası yasa dışı eylem ve faaliyetlerin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. 1982 Anayasası'nda, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak; "eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz" ibaresi geçmektedir. Bu maddeyle, eğitim ve öğretim hürriyeti anayasayla kısıtlanmıştır. Ayrıca, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, 1982 Anayasası'nda eğitim ve öğretimde Atatürk ilke ve inkılapları vurgulanmıştır. Sonuç olarak; 1961 Anayasası'nın geneline hâkim olan özgürlükçü bakış açısı, eğitim

alanında da kendini göstermiştir. 1982 Anayasası'nda eğitimde devletin kontrolü arttırılmış ve daha keskin sınırlarla belirlenmiştir.

2. YÖK 'ÜN KURULMASI VE ÜNİVERSİTELERE ETKİSİ

Yükseköğretim Tasarısı 4 Kasım 1981 tarihinde MGK tarafından kabul edilmiş olup, 2547 sayılı yasa olarak 6 Kasım 1981'de Resmi Gazete'de yayımlanarak YÖK kurulmuştur. 2547 sayılı yasanın 3. maddesinde üniversitelerin "bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip" oldukları belirtilmiş ve 6. maddesi uyarınca genel anlamda YÖK'e özerklik verilmiştir.⁵⁸ Ancak uygulamada bu özerkliği YÖK başkanı kullanmış, böylece üniversitelerde özerklik yok edilmiştir. Burada özerklikten kastedilen üniversitelerin kendi içindeki kendi yöneticilerini seçme özgürlüğüdür. Bu uygulamayla bu özgürlük üniversitelerin elinden alınarak YÖK'e verilmiştir. Bu durum daha önce seçimle göreve gelen bütün akademik yöneticilerin atamayla belirlenmesine neden olmuştur.

YÖK yasasıyla beraber rektör Cumhurbaşkanı tarafından, dekan YÖK tarafından, enstitü ve yüksekokul müdürleri ise rektör tarafından atanmaktadır. Daha önce kurulların kullandığı yetkiler, yeni yasayla tek kişilik organlara verilmiştir. Bu amaçla 2547 sayılı yasanın geçici 1.maddesine göre mevcut rektörlerin görev süreleri 31 Temmuz 1982'de sona ermiştir.⁵⁹ Günümüzde devlet ve vakıf üniversitelerine rektör, Cumhurbaşkanınca atanmaktadır. Rektör atamasında YÖK'ün herhangi bir önerisi gerekmemekle birlikte, rektör atamasında profesör olma şartı hatta öğretim üyesi şartı bile bulunmamaktadır.

2547 sayılı yasa ile yükseköğretimde planlama, denetleme ve yönlendirme görevleri YÖK'e verilmiştir. Yasada öngörülen görevleri yerine getirmekte yetersizliği görülen ya da yasada belirtilen yükseköğretimin amaç ve ilkelerine aykırı harekette bulunan öğretim elemanlarının üniversiteyle ilişkisine YÖK tarafından son verilebilecektir. Bu durum, öğretim elemanlarının üniversiteden atılma korkusu duymadan serbestçe araştırma yapabilmelerine, dolayısıyla üniversitelerin bilimsel özerkliğine engel olmaktadır.⁶⁰

⁵⁸2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Resmi Gazete, 06.11.1981, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf>, 25.10.2018.

⁵⁹Aktaş, s. 253-255.

⁶⁰Fehmi Akın, 1933'den Bu Yana Üniversite Düzenleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997, s. 84.

Yeni dönemde tüm yükseköğretim kurumlarında Atatürk ilke ve inkılap Tarihi, Türk Dili, Yabancı Dil zorunlu ders haline getirilmiş, Beden Eğitimi veya Güzel Sanat dallarından biri de zorunlu ders olarak konulmuştur. 12 Eylül askeri yönetiminin de benimsediği Atatürkçülük ideolojisinin Atatürk ilkeleri ve inkılap Tarihi dersiyle, milliyetçilik ideolojisinin de Türk Dili dersleriyle üniversite gençliğine verilmesi amaçlanmıştır. Spor derslerinin müfredata konulmasıyla, gençlerin terörden ve her türlü zararlı alışkanlıklardan uzak tutulması hedeflenmiştir.⁵⁸

YÖK yasasının 43. maddesine göre yükseköğretimin harca bağlı olduğu belirtilerek 55. maddede harçlar üniversitelerin gelir kaynaklarından sayılmıştır. Yine aynı kanunda “Öğrenci katkısını ödemeyenlerin kayıtları yapılmaz ve yenilenmez” denilmiştir.⁶¹ Günümüzde birinci öğretim ve açık öğretim programlarına devam eden veya yeni kayıt yaptıran öğrencilerden, program süresi ve kayıtlı olunan program sayısı sınırlaması olmaksızın, katkı payı alınması kaldırılmıştır.

1971 yılında çıkarılan 1402 sayılı yasanın ikinci maddesi sıkıyönetim komutanlığınca değiştirilmiştir. Komutanlıklara, akademik personelden devlet memuruna kadar kamuda çalışan birçok kişinin görevine son verebilme yetkisi tanınmıştır. Bu değişikliğe bağlı 5 bini bulan kamu görevlisi işinden olmasına rağmen “1402’likler” söylemi kamuoyunda daha çok üniversitelerden uzaklaştırılan öğretim elemanları için kullanılmıştır. Öğretim elamanlarının üniversiteden uzaklaştırılmaları üç yolla olmuştur:⁶²

- 1402 sayılı yasa ile görevden uzaklaştırılanlar.
- YÖK yasasından yararlanarak askeri yönetim doğrultusunda karar veren dekan ve rektörlerin üniversitelerden dışladıkları öğretim elemanları.
- YÖK’e ve uygulamalarına dayanamayan ve protesto etmek amacı ile istifa edenler.

Danıştay’ın “İşlerine son verilen memurların, diğer kamu görevlilerinin ve kamu hizmetlerinde görevli işçilerin, ilk kez kamu görevine girdikleri tarihte bu görev için yasa ve yönetmeliklerde öngörülen nitelikleri kaybetmemiş olmaları koşuluyla, işlerine son verildiği bölgede sıkıyönetim kalktıktan sonra, kurumlarınca

⁶¹2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Resmi Gazete, 06.11.1981, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf>, 25.10.2018.

⁶²Aktaş, s. 253-255.

eski görevlerine iade edilmeleri gerekeceği” kararı uyarınca, ihraç olanlar 1990 yılında görevlerine dönmüştür.⁶³

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, üniversiteleri doğrudan etkileyen uygulamalara sahne olmuştur. 2547 sayılı yasayla YÖK, kurulmuş üniversitelerin yönetimine müdahalenin yolu açılarak özgürlük alanları daraltılmıştır. Darbe sonrasında birçok akademisyen üniversitelerden uzaklaştırılarak hem yetişmiş insan gücü heba olmuş hem de bilime ve bilimsel çalışmalara balta vurulmuştur. 1990 yılında Danıştay’ın vermiş olduğu kararla, üniversiteden uzaklaştırılan akademisyenler için tekrar görevlerine dönüş yolu açılmıştır. Buradan darbe sonrası yapılan antidemokratik uygulamaların bir gün anlaşılıp, yaşanan mağduriyetlerin telafisi adına çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak bu süre zarfında ölenlerin, ekonomik sıkıntı çekenlerin mağduriyetlerinin telafisi mümkün olmamaktadır.

3. DİN VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN ZORUNLU HALE GETİRİLMESİ

1982 Anayasası’nın 24. maddesinde “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerinde kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır. Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” diye geçmektedir.⁶⁴

1982 Anayasası’nın 24. maddesiyle beraber Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu dersler arasına girmiştir. Din eğitimi uygulamada, İslami özellikle ve Sünni ağırlıklı olarak verilmiştir. Oysa Türkiye’de çeşitli din ve mezhebe mensup insanlar yaşamakla birlikte uygulamaya konulan tek

⁶³Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu Kararı, Resmi Gazete, 02.09.1990, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20428.pdf>, 26.10.2018

⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 07.11.1982, http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf, 25.10.2018.

tip din eğitimi bu çeşitli kesimlerin zorluk yaşamasına neden olmuştur. 1961 Anayasası'nda ise din eğitimini, kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin kanuni temsilcilerinin isteğine bağlamıştır.

1982 Anayasası'nın 24. maddesi, kendi içinde çelişen ibareler içermektedir. Dini inanç ve kanaat hürriyetinin niteliği gereği hiçbir sınırlamaya tabi tutulamayacağı belirtilse de, din eğitimi alanların istismar ve suiistimalini önlemek amacıyla, din ve ahlak eğitim ve öğretimi devlet denetimi ve gözetimi altına alındığı belirtilmiştir. Nitekim Din Kültürü dersinin, öğretim programındaki konularının tek mezhep ve ulus kavramı ile birlikte verilmiş olması, Anayasa'da geçen dini inanç ve kanaat hürriyetiyle çelişmektedir. Sonuç olarak; 1961 Anayasası'nın özgürlükçü bakış açısı din eğitimi alanında da kendini göstermiştir. 1982 Anayasası'nda din eğitimi okullarda devletin kontrolünde İslami özellikte ve Sünni ağırlıklı olarak verilmiştir. Bu durum farklı inançta olan insanlar için mağduriyet oluşturmuştur. Günümüzde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri okullarda zorunlu olarak verilmekle birlikte, İslami özellikte ve Sünni ağırlıklı uygulama terk edilerek, derslerde farklı inanç ve mezheplerden de bahsedilmektedir. Din eğitiminin, devletin kontrolü dışında verilmesi, bu alanın çeşitli cemaat ve grupların eline geçmesine ve suiistimal edilmesine yol açmaktadır. Nitekim ülkemiz bu durumu, 15 Temmuz darbe girişimiyle acı bir şekilde tecrübe etmiştir.

IV. BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ'NİN ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE ETKİSİ

12 Eylül 1980 Asker Darbesi'nin Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine etkisini araştırdığımız tezimizin bu bölümüne; 12 Eylül 1980 Asker Darbesi öncesi ve sonrası yürürlükte olan Hükümet Programları, Milli Eğitim Şuraları, Tebliğler Dergileri, Okul Programları, Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Ulusal Gazeteler incelenmiştir.

1. HÜKÜMET PROGRAMLARI VE ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Tezimizin bu bölümünde, hükümet programlarında Sosyal Bilgiler eğitimiyle ilgili herhangi bir unsura yer verilip verilmediği araştırılmıştır. Bu amaçla; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası kurulan 44. Dönem Hükümet Programı başta olmak üzere, darbe öncesi döneme ışık tutması açısından 40. Dönem Hükümet Programı, 41. Dönem Hükümet Programı, 42. Dönem Hükümet Programı ve 43. Dönem Hükümet Programı incelenmiştir.

1.1. 40. Dönem Hükümet Programı (II. Ecevit Hükümeti)

1977'de yapılan 1 Mayıs gösterilerinde 36 kişinin ölmesi Türkiye'nin 05.06.1977'de erken seçime gitmesine neden olmuştur. Yapılan seçim sonuçlarına göre CHP 213, AP 189, MHP 16, MSP 24 milletvekiliyle parlamentoda temsil edilme imkânı bulmuştur. CHP genel başkanı Ecevit önderliğinde kurulan yeni hükümet bir ay görevde kalmıştır. Hükümet programında açıklanan eğitim politikaları, o dönemde Türkiye'de yaşanan gerginlikleri yansıtmaları açısından önemlidir. Hükümet programındaki eğitimle ilgili başlıca unsurlar aşağıda verilmiştir.⁶⁵

- Eğitimde öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacaktır. Yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvenliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere, yitirdikleri ders yılı hızlandırılmış programlarla, geri kazandırılacaktır.

⁶⁵ II. Ecevit Hükümeti Programı, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP40.htm>, 29.01.2019.

- Öğrenciler arasında siyasal düşüncelerine göre ayırım yapılması ve okulların, uygarca tartışma ölçüleri ötesinde; siyasal çatışma yerlerine dönüştürülmesi kesinlikle önlenecektir.
- Öğrenci yurtları, birbirine düşman ve kapalı kaleler veya ideolojik savaş alanları durumundan çıkarılacaktır.
- Türkiye'nin sokaklarında, çocukların ve gençlerin vurulmasının engellenmesi; okula, üniversiteye, yurtlara korkusuzca gidilebilmesi hedeflenmektedir.
- Hükümetin eğitim politikası; özgürlükçü demokrasiyi güçlendirici; insanlıkçı ve barışçı; Atatürk ilkelerini ve milliyetçiliğini, devletimizin güvencesi ve çağdaş uygarlığın göstergesi olarak yeni kuşakların bilincinde yaşatıcı; milli birliği ve bağımsızlığı güçlendirici; milli kültürü, çağdaş insanlık kültürüyle uyumlu olarak geliştirici, nitelikte olacaktır.
- Eğitimde fırsat eşitliği, yaygınlık, süreklilik ve birlik sağlanacaktır.
- İlkokul öğrencilerinin kitap gereksinimleri devletçe karşılanacaktır.
- Okullarda yaparak-yaşayarak eğitim kuralı uygulanacak, çocukların okul çağında iken kendilerini toplum yaşamına ve üretken çalışmalara hazırlamaları sağlanacaktır.
- Bütün yükseköğretim kurumlarında, öğretim özgürlüğü sağlam güvencelere kavuşturulacaktır.
- Üniversiteler yurdun her bölgesinde yaygınlaştırılıp geliştirilecektir.
- 18 yaşından başlayarak gençlere oy hakkı tanınacak, gençlerin siyasal sorumluluğa erken yaşta katılmaları sağlanacaktır.
- Öğretmenlerin manevi ve maddi huzur içinde çalışabilmeleri güvence altına alınacak, kendilerinin sürekli yenileyebilmeleri kolaylaştırılacaktır.

40. Hükümet Programı'na bakıldığında; eğitim ve öğretimde can güvenliğinin sağlanması, öğrencilerin siyasal görüşlerine göre ayırım yapılmasının engellenmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, ilkokul kitaplarının devletçe sağlanması, özgürlükçü, insancıl, milli, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı eğitim politikası sürdürülmesi gibi hedeflerin belirlendiği görülmektedir. Bu durum eğitim faaliyetlerinin ve eğitimin daha iyi yere gelebilmesi açısından olumlu görülmele birlikte, uygulama alanı bulamamış ve bu planlar gerçekleşmeyerek eğitimde

istenilen düzeye ulaşamamıştır. Nitekim bu ve sonraki dönemlerde de aynı sıkıntılarının devam ettiği görülmüştür.

1.2. 41. Dönem Hükümet Programı (V. Demirel Hükümeti)

II. Ecevit Hükümeti'nden sonra AP-MHP ve MSP'nin koalisyonu ile V. Demirel Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet programında ilk defa derslerden özel olarak bahsedilmiştir. Ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi dersler; yeni nesillere dünya görüşünü aşıl原因 dersler olarak nitelendirilmiştir. Bu derslere ait kitapların, öğrencilerin milli ve manevi değerlere bağlılığı sağlayacak şekilde yeniden yazılacağı söylenerek, "Manevi İlimler Üniversitesi" de vaatler arasında gösterilmiştir. Yine bu programda, imam-hatip liselerinin diğer orta öğretim kurumları ile eşit statüye sahip olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Hükümet Programı'ndaki eğitimle ilgili diğer başlıca unsurlar aşağıdaki gibidir.⁶⁶

- Eğitimin milliliğine büyük önem verilmiştir.
- Milli Eğitim'de temel hedef, milletimizin bütün fertlerini, Türk Milleti'nin milli, manevi, ahlaki, insani, sosyal ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını ve milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş, büyük ve şanlı tarihimizle iftihar eden, milletimizin geleceğine güvenle bakan, her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrik, ilim, teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olmayı hedef alan vatandaşlar olarak yetiştirmek hedeflenmiştir.
- Okullarda kitap enflasyonuna ve bu konu ile ilgili istismarlara son verilmesi hedeflenmiştir.
- İlk ve ortaöğretimde okutulmakta olan ahlak dersleri, gayesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenerek ve bu derslerin, öncelikle, İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve imam-Hatip okulları mezunları okutması sağlanacaktır.
- Yeni nesillere dünya görüşü aşulamakta önemli rol oynayan, bilhassa ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi derslerin kitapları öğrencilerin milli inançlarını, manevi değerlerini tahrip edici, değil, bilakis milli ve manevi değerlere bağlılığı temin edici şekilde yeniden yazılacaktır.

⁶⁶V. Demirel Hükümeti Programı, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP41.htm>, 29.01.2019.

- İslam Enstitüleri akademi haline getirilecek, ilmi araştırma güçleri artırılacak, adet ve öğrenci sayıları çoğaltılacaktır. Akademi mezunlarının, liselerde, felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji öğretmeni olarak görev yapmaları sağlanacaktır.
- En yüksek seviyede âlim yetiştirmek üzere, “Manevi İlimler Üniversitesi'nin” kurulmasına önem verilecektir.
- Türk ilim, dil ve sanat akademileri kurulacaktır.
- İmam-hatip lisesi ve diğer meslek lisesi mezunları üniversite ve yüksekokullara giriş imtihanlarında, diğer lise mezunları ile aynı şartta tabi tutulacaktır. İmam-Hatip Lisesi mezunlarını, ilkokullarda din ve ahlak dersleri hocası olarak görev yapmalarını sağlanacaktır. İmam-hatip liselerinin ilkokullara dayalı olmasını ve sayılarının ve kontenjanlarının artırılmasını temin edilecektir.
- Eğitimde imkân ve fırsat eşitliğine önem verilecektir.
- Yükseköğretim çağına gelen gençlerimizin, üniversite ve yüksekokullardan en geniş şekilde yararlanmaları için bütün tedbirleri alınacaktır.
- Kalkınmaya ve üretime katkısı olan mesleki ve teknik öğretime önem verilecek, mesleki ve teknik liselerin artırılması yoluna gidilecektir.

V. Demirel Hükümeti Programı'na bakıldığında; eğitimde milli, manevi, insani, ahlaki değerlerin sağlanması, okul kitaplarının fiyat artışının önlenmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, imam-hatip lisesi ve meslek lisesi mezunlarının üniversite ve yüksekokullara giriş sınavlarında diğer lise mezunları ile aynı şartlara sahip olması gibi hedefler belirlenmiştir. Eğitim programına bakıldığında; milli, ahlaki ve dini değerlere atıf yapıldığı ve bu yönde hedefler belirlendiği görülmektedir. Ancak bu hedefler teoride kalarak, uygulama alanı bulamamıştır.

1.3. 42. Dönem Hükümet Programı (III. Ecevit Hükümeti)

III. Ecevit Hükümeti eğitim politikalarında, öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacağını; geride bırakılan dönemlerde, yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvenliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere, kaybettikleri ders yılının, hızlandırılmış programlarla geri

kazandırılacağını açıklanmıştır. Çeşitli nedenlerle öğrenim yapılamadığı için, yapılamayan derslerin öğretim yılı sonunda, öğretim yılı içinde veya yaz aylarında yapılması karara bağlanmıştır. Hükümet Programı'ndaki eğitimle ilgili diğer başlıca unsurlar aşağıda verilmiştir.⁶⁷

- Eğitim, hızlı ve sağlıklı gelişmenin başta gelen koşulu olarak görülmüştür.
- Anayasa'da yer alan birleştirici, çağdaş milliyetçilik bilincine erişmiş, Atatürk ilkelerini ve demokratik anlayışı benimsemiş, ailesine, vatanına, Türk Ulusuna ve insanlığa karşı görevlerini ve sorumluluklarını bilen, milli ve manevi değerlere bağlı, düşünce ayrılıklarına rağmen barış ve özgürlük içinde yaşayabilen kuşaklar yetiştirmek, insan haklarına dayalı hür demokratik rejimi, milli birliğimizi ve bağımsızlığımızı güçlendirmek; köklü ve zengin kültürümüzü çağdaş insanlık kültürüyle birlikte geliştirmek; Türk Ulusunu çağın uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak, Milli Eğitim'imizin temel amaçları olarak belirlenmiştir.
- Eğitimde hükümet, öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacaktır.
- Öğrenciler arasında siyasal düşüncelerine göre ayırım yapılması ve okulların, uygarca tartışma ölçüleri ötesinde, siyasal çatışma yerlerine dönüştürülmesi kesinlikle önleneyecektir.
- Kimsesiz çocukların bakım ve eğitimi devletçe sağlanacaktır.
- Eğitimde olanak eşitliği, yaygınlık, süreklilik ve birlik gerçekleştirilecektir. Özellikle dar gelirli aile çocuklarının yatılı, kredili ve burslu öğrenim olanakları genişletilecektir.
- Son yıllarda yaygınlaşan çağdışı ve ulusal birliği sarsıcı ders kitapları kaldırılacaktır.
- İmam-Hatip Liseleri'nin müfredat, eğitim eksiklikleri giderilecektir. İmam-Hatip Liseleri'ni bitirenlerin yükseköğrenim olanakları sağlanacaktır. Yüksek İslam Enstitüleri akademiye dönüştürülerek, bilimsel nitelikleri güçlendirilecektir.
- Üniversiteler yurdun her bölgesinde yaygınlaştırılıp geliştirilecektir.

⁶⁷ III. Ecevit Hükümeti Programı, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP42.htm>, 29.01.2019.

- Üniversitelerin ve yüksekokulların öğrenci alma ve yetiştirme kapasitelerinin büyük ölçüde artırılması için gerekli çözümler getirilecektir.

III. Ecevit Hükümeti Programı'nda; eğitimde can güvenliği, öğrenim özgürlüğü ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, üniversitelerin sayı ve kapasitelerinin artırılması, öğrenciler arasında siyasal düşüncelerine göre ayırım yapılmasının önlenmesi ve okulların çatışma ortamından uzaklaştırılması gibi hedefler belirlenmiştir. Hükümetin eğitim alanındaki bu hedeflerinin gerçekleşmediği görülmektedir. Örneğin; öğrenciler siyasi kutuplara ayrılmış ve okullardaki çatışma ortamı giderek artmıştır.

1.4. 43. Dönem Hükümet Programı (VI. Demirel Hükümeti)

12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar görev yapan VI. Demirel Hükümeti Programı'nda; 1979 Türkiye'sinde Türk vatandaşlarının can derdine düştüğünü, anarşinin çok büyük boyutlara ulaştığını, cinayetlerin, yangınların, sabotaj ve soygunların birbirini takip ettiğini, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş olayların olduğunu, toplumun huzurunun olağanüstü bir şekilde bozulduğunu belirtmiştir. Diğer Demirel Hükümetlerinde olduğu gibi bu hükümetinde eğitim programlarında, ders kitaplarında milliyetçiliğinin temel alınacağı vurgulanmıştır. Hükümet Programı'ndaki eğitimle ilgili başlıca unsurlar aşağıdaki gibidir.⁶⁸

- Devletin tüm unsurlarının başında gelen eğitimin yeniden millilik vasfına kavuşturulması zaruretine inanılmaktadır.
- Okulların mutlaka ilim ve irfan yuvaları haline getirilecek, huzursuzluk mihraklarının faaliyetlerine son verilecektir.
- Eğitimimiz, beynelmilelci ve Marksist tesislerden kurtarılacak; idarede, mevzuatta, ders programları ve kitaplarında, kültürel faaliyet ve neşriyatta, eğitimin milliği temel ilke olarak korunacak ve itibar görecektir.
- Öğretmenler, Cumhuriyet okullarında, Türk çocuklarını milliyetçi bir ruh ve düşünce ile yetiştirilecekler; onların gönüllerine ve zihinlerine, devlete, millete, aileye, milli ve manevi değerlerimize, milletimizin geleceğine sadakat ve sahiplik şuurunu yerleştireceklerdir.

⁶⁸ VI. Demirel Hükümeti Programı, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP43.htm>, 29.01.2019.

- Üniversite kapılarında beklenen gençlerin yüksek öğretim meselesi, bütün imkanlar kullanılarak yeni bir çözüme kavuşturulacak, burs ve yurt konusunda ihtiyacın karşılanmasına gayret sarf edilecektir.

VI. Demirel Hükümeti Programı'nda; eğitimin yeniden millilik vasfına kavuşturulması, okullardaki çatışma ortamına son verilmesi, çocuklarının okullarda milliyetçi bir ruh ve düşünce ile yetiştirilmesi, üniversitelerin sayıları ve kapasitelerinin artırılması hedeflendiği görülmektedir. Bu Hükümet Programı'ndaki hedefler, eğitim adına olumlu gelişmeler olmasına rağmen, uygulama alanı bulamamıştır.

1.5. 44. Dönem Hükümet Programı (Ulus Hükümeti)

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra Ulusu Hükümeti kurulmuş olup 3 yıl iktidarda kalmıştır. Bu Hükümet'in eğitim programında; Atatürk Milliyetçiliği, bayrak ve İstiklal Marşı, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık vurgusu yapılmaktadır. Hükümet Programı'ndaki eğitimle ilgili başlıca unsurlar aşağıdaki gibidir.⁶⁹

- Milli Eğitim ve Öğretim'de, Atatürk milliyetçiliğini yeniden yurdun en ücre köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler, en kısa zamanda alınacaktır. Bütün öğretim kurumlarındaki öğrencilerin amacı, Atatürk milliyetçiliği ve ilkeleri ile pekişmiş milli unsur, bilgi ve becerileri kazanmak olmalıdır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın, Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasına izin verilmeyecektir.
- Millet olarak, bayrağımız ve İstiklal Marşı'mızı Türkiye'mizin vazgeçilmez bağımsızlık, egemenlik, birlik ve bütünlüğümüzün en yüce ve ayrılmaz sembolleri olarak layık oldukları değerinde, her zaman ayrı bir özen ve duyarlılıkla korumayı yurtseverliğin kaçınılmaz gereği olarak görülmektedir.
- Ülkesi ve milletiyle devletin geleceğini hazırlama görevini üstlenen eğitim kurumlarında ve kuruluşlarında Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına saygılı olan; milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını

⁶⁹ Ulusu Hükümeti Programı, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP44.htm>, 29.01.2019.

bilen ve bunları davranış haline getiren yurttaşlar yetiştirmek başlıca hedefler olarak belirlenmiştir.

- İfrat ve tefritten sakınılarak yaşayan güzel Türkçe'nin kullanılmasına özen gösterilecektir.
- Öğretmenler ve yöneticiler politikadan tümü ile arındırılacak, derneklerin amaç ve faaliyetleri ne olursa olsun kesinlikle politika dışında tutulmaları için her türlü yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır.
- Milli Eğitim Temel Kanunu ve Üniversiteler Kanunu üzerinde gerekli çalışmalar ve düzenlemeler yapılacaktır. Çağdaş bilim düzeyine ulaşmak amacıyla, araştırma ve geliştirme çalışmaları özendirilecek ve hızlandırılacaktır.

1.6. Değerlendirme

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi yaklaştıkça hükümetlerin eğitim programlarında, Atatürkçülük ve milliyetçilik vurgusu giderek artmaktadır. Ayrıca hükümet programlarında, yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvenliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere değinilmiştir. Sağ parti iktidarında milliyetçi görüşler öne çıkarken, sol parti iktidarlarında özgürlükçü görüşler eğitim programında yerini almıştır. Örneğin; Ecevit Hükümetlerinde Milli Eğitim'in amaçları belirlenirken, özgürlükçü ve barışçı değerlere atıf yapılmış; Demirel Hükümetlerinde ise milli ve manevi değerlere yer verilmiştir. İncelediğimiz eğitim programlarında can güvenliği, Atatürk ilke ve inkılapları, eğitimde fırsat eşitliği, imam hatipler konularına ortak olarak yer verilmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası kurulan Ulusu Hükümeti'nde, doğrudan Atatürk ilke ve inkılapları hükümet programının eğitim kısmında yerini almıştır. Hükümet Programı'nda bayrak, İstiklal Marşı, güzel Türkçe'nin kullanımı, Atatürk milliyetçiliği gibi milli değerlere atıf yapılmıştır. Öğretmenler ve yöneticilerin politikadan tümü ile arındırılacağı, hükümet programında değinilen bir başka konudur. Özetle; hükümetlerin eğitim programlarını incelediğimizde, eğitimle ilgili genel birtakım unsurlara yer verildiğini görmekle birlikte, doğrudan Sosyal Bilgiler eğitimi başlığı altında ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak, eğitim programlarında geçen; vatandaşlık, kültür, demokrasi, cumhuriyet, millet, bayrak, Atatürkçülük, vs. konular Sosyal Bilgiler'in konuları içinde yer almaktadır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne yaklaştıkça ve darbe

sonrası dönemde eğitim programlarında artan, Atatürk ilke ve inkılapları ile milli ve manevi değerlerin vurgusu Sosyal Bilgiler derslerini de etkilemiştir.

Sonuç olarak, darbe öncesi ve sonrası hükümet programlarını incelediğimizde; tüm hükümet programlarında can güvenliği, Atatürk ilke ve inkılapları, eğitimde fırsat eşitliği, imam hatipler gibi ortak konular olduğu görülmektedir. Buna karşı bayrak, İstiklal Marşı, güzel Türkçe'nin kullanımı, Atatürk milliyetçiliği gibi milli ve manevi değerlere yer verilmiştir. Bu durum Türk Eğitim Sistemi'nin milli ve manevi değerler ile Atatürkçülük düşüncesi etrafında şekillenmesine neden olmuştur.

2. MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Milli Eğitim Şuraları, Türk Eğitim tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olmakta, Milli Eğitim Bakanlığı'nın dolayısıyla Türk Millî Eğitim Sistemi'nin en yüksek danışma organı olarak rol almaktadır. Şuralar, Millî Eğitimle ilgili politikaların çizilmesinde yol gösterici olmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde,12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra toplanan X. ve XI. Milli Eğitim Şuralarıyla, karşılaştırma yapma adına darbe öncesi toplanan IX. Milli Eğitim Şurası'nın Sosyal Bilgiler eğitimini kapsayan hususları üzerinde durulmuştur.

2.1. IX. Milli Eğitim Şurası

IX. Milli Eğitim Şurası 24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihleri arasında; Milli Eğitim Sisteminin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar başlıklı gündemlerle toplanmıştır.

Şura'da alınan kararlar dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde; Türk eğitiminin amaçları ve temel niteliklerinden, ikinci bölümde; Türk Eğitim Sistemi'nin genel yapısı ve programlar örgün ve yaygın eğitimden, üçüncü bölümde; Türk Eğitim Sistemi içinde öğrenci akışını düzenleyen kurallardan, dördüncü bölümde ise; 1974-1975 öğretim yılında yeni sistemle ilgili uygulama planından bahsedilmiştir. Alınan kararlar genel hatlarıyla aşağıdaki gibidir.⁷⁰

I.BÖLÜM

A. TÜRK EĞİTİMİ'NİN AMAÇLARI

⁷⁰MEB, Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası, 24 Haziran-4 Temmuz 1974, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf, 09.12.2018.

1. Genel Amaçlar
2. Özel Amaçlar
- B. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİ'NİN TEMEL İLKELERİ
 1. Genellik ve Eşitlik
 2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları
 3. Yönelme
 4. Eğitim Hakkı
 5. Fırsat ve İmkân Eşitliği
 6. Süreklilik
 7. Atatürk İnkıpları ve Türk Milliyetçiliği
 8. Demokrasi Eğitimi
 9. Laiklik
 10. Bilimsellik
 11. Planlı
 12. Karma Eğitim
 13. Okul ile Ailenin İş Birliği
 14. Her Yerde Eğitim

II. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN GENEL YAPISI VE PROGRAMLAR ÖRGÜN VE YAYGIN EĞİTİM

- A. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM
 - Kapsam
 - Amaç ve Görevler
 - Kuruluş
- B. TEMEL EĞİTİM
 - Kapsam
 - Amaç ve Görevler
 - Kuruluş
 - 1. İlkokul
 - 2. Ortaokul
 - a. Amaç ve Görevler
 - b. Ortaokul Programının Genel Nitelikleri
 - c. Ortak Dersler
 - d. Seçmeli Dersler
 - e. Din Bilgisi
 - f. Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar
 - g. Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi
- C. ORTAÖĞRETİM
 1. Kapsam

2. Ortaöğretimden Yararlanma Hakkı
3. Amaç ve Görevler
4. Kuruluş
5. Çeşitli Programlar
6. Bütün Programlar İçin Ortak Dersler
7. Ortaöğretimde Yönelme (Lise)
8. Yükseköğretime Hazırlayan Programlar
9. Yükseköğretime Hazırlayan Programlar İçin Özel Dersler
10. Seçmeli Dersler
11. Hayata veya İş Alanlarına Hazırlayan Programlar
12. Ortaöğretimde Yatay ve Dikey Geçişler
13. Ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Düzeni
 - Derslerin Kredisi
 - Lise Diploması
 - Seçmeli Derslerle Kredi Tamamlama
 - Ders Seçiminde Rehberlik
 - Yükseköğretime Geçiş
14. Ders Geçme ve Kredi Düzeni İle İlgili Esasların Uygulanması
15. Ortaöğretimde Yıllık Ders Çeşidinin Azaltılması ve Derslerin Teksifi Olarak Okutulması

III. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ İÇİNDE ÖĞRENCİ AKIŞINI DÜZENLEYEN KURALLAR

A. DEĞERLENDİRMENİN GENEL İLKELER

1. Değerlendirme sürekli bir süreç olarak düşünülmektedir.
2. Değerlendirmede bütünlük esas alınmalıdır.
3. Değerlendirmede tutarlılık sağlanmalıdır.
4. Değerlendirme modeli basit ve anlaşılabilir olmalıdır.
5. Değerlendirme modeli ve ilgili hükümler uygulanabilir olmalıdır.
6. Değerlendirme çok yönlü ve kapsamlı olmalıdır.
7. Değerlendirme tüm ilgililer tarafından ortaklaşa yürütülen bir süreç olarak ele alınmalıdır.
8. Değerlendirmede açıklık ve karşılıklı güven esas olmalıdır.
9. Değerlendirme modeli ve uygulamaları değerlendirmeli ve zaman zaman değerlendirilerek gerekli ayarlamalar ve düzenlemeler yapılmalıdır.
10. Değerlendirme öğrencilerin ya da öğrenci gruplarının özel durumları dikkate alınarak düzenlenip yürütülmelidir.

B. ÖLÇME İŞLEMİNE İLİŞKİN İLKELER

C. ÖLÇME SONUÇLARININ KULLANILMASINA İLİŞKİN İLKELER

D. DENEME PROJESİ

IV. BÖLÜM

1974-1975 ÖĞRETİM YILINDA YENİ SİSTEMLE İLGİLİ UYGULAMA PLANI

1. İlkokul ve ortaokul programları kaynaştırılmış bir bütün hâlinde yeniden düzenlenecektir.
2. Yeni yabancı dil programları geliştirilecektir.
3. Sekiz yıllık okul programı denemesi sürdürülecektir.
4. Ortaokul yeni ders dağıtım çizelgesi uygulamaya konacaktır.
5. Ortaöğretimde yıllık ders çeşidi azaltılacak ve dersler teklifi olarak okutulacaktır.
6. Program geliştirme çalışmaları araştırma projeleri hâlinde sürdürülecektir.
7. Yeni programlar denedikten sonra geliştirilecektir.
8. Tek kitap uygulamasına geçilecektir.
9. Ahlak dersi program taslağı bakanlıkça uygulamaya konacaktır.
10. Okul radyo ve televizyonundan yararlanma olanakları genişletilecektir.
11. Ortaokulda yeni ölçme ve değerlendirme düzenli birinci sınıftan itibaren bazı okullarda denemeye konulacaktır.
12. Ortaöğretimde sınıf geçme yerine ders geçme ve kredi düzeni, uygulamalı bir araştırma projesi hâlinde deneme niteliğinde uygulanmaya başlanacak ve dört yılda yaygınlaştırılacaktır.
13. Yıllık çalışma takvimi yeniden düzenlenecektir.
14. Rehberlik ve araştırma hizmetleri geliştirilecektir.
15. Yüksekokullar Kanun Tasarısı üzerinde çalışılacaktır.
16. Yükseköğretim kapasitesi artırılacaktır.
17. Kanunlarda gerekli değişiklikler yapılacaktır.
18. Öğretmen yetiştiren kurumlar yeniden düzenlenecektir.
19. Öğretmenlikte bölge hizmeti düzeni getirilecektir.
20. IX. Milli Eğitim Şurası kararları üzerine kurslar ve seminerler düzenlenecektir.
21. Okul, aile ve çevre bütünleşmesi sağlanacaktır.
22. Yeni seçmeli dersler için öğretmen yetiştirilecektir.
23. Okul yapılarının optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi esaslara bağlanacaktır.
24. Meslek kademeleri ve mesleki unvan, görev yetki ve sorumluluklar yeniden düzenlenecektir.
25. Bakanlık, Merkez ve Taşra Örgütü yeniden düzenlenecektir.
26. Bilimsel iş birliği geliştirilecektir.
27. Yedek subaylık hakkı yeni bir sisteme bağlanmalıdır.
28. X. Milli Eğitim Şurası öğretmenlik mesleğinin sorunlarının incelemesine tahsis edilecektir.

IX. Mili Eğitim Şurası'nda; temel eğitimin amaçları ve ilkelerinden, okul öncesi eğitim, temel eğitim ve orta öğretimin amaç, kapsam, kuruluş ve bir takım

düzenlemelerinden, öğrenci akışını düzenleyen kurallardan bahsedilmiştir. Bunun yanında 1974-1975 öğretim yılında yeni sistemle ilgili uygulama planı verilmiştir. Bu planda; ortaokul yeni ders dağılım çizelgesi uygulamaya konulması, tek kitap uygulamasına geçilmesi, yıllık çalışma takviminin yeniden düzenlenmesi, ortaöğretimde yıllık ders çeşidinin azaltılması ve derslerin seçmeli olarak okutulması gibi konulara yer verilmiştir.

IX. Milli Eğitim Şurası'nda, ortaokul için ortak dersler; öğrencilere temel nitelikte genel kültür veren ve her öğrencinin alması gereken dersler olarak tarif edilmiştir. Ortak ders olarak; Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi, Yabancı Dil, Sanat ve İş Eğitimi, Müzik, Beden Eğitimi ve Ahlak Dersleri belirlenmiştir. Yine bu Şura'da, ortaokul haftalık ders dağılım çizelgesi tablo 1'de verilmiştir. Sosyal Bilgiler dersi; 6. ve 7. sınıflarda haftalık 3 saat, 8. sınıflarda haftalık 4 saat olmak üzere, toplamda ise ortaokul boyunca haftalık 10 saat ders dağılım çizelgesinde yerini almıştır.⁷¹

IX. Milli Eğitim Şurası'nın uygulama planı bölümünde ilkökul ve ortaokul programları kaynaştırılmış bir bütün hâlinde yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Buna göre yeniden belirlenen amaçlar şu şekildedir:

- İlkokulların IV. ve V. sınıf Sosyal Bilgiler programı ile ortaokul Sosyal Bilgiler programının temel eğitimin amaçlarına uygun olarak, kaynaştırılmış bir bütün şeklinde, yeniden düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar sürdürülecektir.
- Bu maksatla hazırlanmış olan program taslağı, Tebliğler Dergisi'nde yayımlanacak ve yeni programa göre; IV, V, VI, VII ve VIII. sınıflar için yarışma açma veya komisyon kurma yoluyla bakanlıkça tek kitap yazılacaktır.

Bu Şura'da Sosyal Bilgiler dersi ortaokullar için ortak dersler arasında yerini almış olup; 6. ve 7. sınıflarda haftalık 3 saat, 8. sınıflarda haftalık 4 saat olmak üzere toplamda ise ortaokul boyunca haftalık 10 saat ders dağılım çizelgesinde bulunmaktadır. Yine ilkökul ve ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinin bir bütün halinde düşünülerek verilmesi ve bu derslerde tek kitap okutulması yönünde hedefler belirlenmiştir.

⁷¹MEB, Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası, 24 Haziran-4 Temmuz 1974, https://tkkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf, 09.12.2018.

Tablo 1. Ortaokul Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi Taslağı⁷²

	DERSLER	SINIFLARA GÖRE DERS SAATLERİ			
		VI. SINIF	VII. SINIF	VIII. SINIF	TOPLAM
ORTAK DERSLER	Türkçe	5	5	5	15
	Matematik	4	4	4	12
	Sosyal Bilgiler	3	3	4	10
	Fen Bilgisi	3	3	3	9
	Yabancı Dil	3	3	3	9
	Sanat ve İş Eğitimi	1	1	1	3
	Müzik	1	1	1	3
	Beden Eğitimi	1	1	1	3
	Ahlak	1	1	1	3
	Toplam	22	22	23	67

2.2. X. Milli Eğitim Şurası

X. Milli Eğitim Şurası 23-26 Haziran 1981 tarihleri arasında; Türk Millî Eğitim Sistemi, Bu Sistemin Bütünlüğü İçinde Eğitim Programları, Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar ve Öğretmen Yetiştirme gündemleriyle toplanmıştır. Alınan Kararlar aşağıdaki gibidir.⁷³

1. Okul öncesi eğitimi 0-5 yaş (0-60 ay) çocuklarının eğitimi
2. Ana sınıflarının başlangıçta zorunlu olmayan ancak zamanla zorunlu kılınacak bir düzey olarak alınması
3. Okul öncesi eğitimin amaç ve görevleri
4. Okul öncesi eğitimi ana sınıfının kırsal ve gecekondü yörelerinde, Türkçe eğitimine ağırlık verilecek şekilde öncelikle yaygınlaştırılması
5. Okul öncesi eğitimin yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasında; Millî Eğitim Bakanlığının diğer kurumlarla iş birliğini ve bu kurumların okul öncesi eğitime katkılarına sağlayacak yasal önlemlerin alınması
6. Okul öncesi eğitim programlarının geliştirilmesi
7. Ana sınıfları öğretmenleri için el kitapları hazırlanması
8. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Araçları Yapım Merkezi'nde anasınıflarında uygulanacak programlara uygun öğretim ve oyun materyallerinin geliştirilmesi
9. Okul öncesi eğitim çağı çocukları ile bunların ana ve babaları için kaynak materyaller hazırlanması
10. Okul öncesi eğitim gören çocukların gelişimini izlemede kullanılmak üzere "Öğrenci Gelişim Dosyası" ve izleme araçları geliştirilmesi
11. Okul öncesi eğitimden öncelikle yararlanması gerekenleri belirlemek için kullanılacak

⁷²T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 37, 6 Mayıs 1974, Sayı: 1788, Sayfa: 110.

⁷³MEB, Onuncu Millî Eğitim Şurası, 23-26 Haziran 1981,

https://tkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165120_10_sura.pdf, 10.12.2018.

tanıma araçları geliştirilmesi

12. Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen sağlamada mevcut kaynakların değerlendirilmesi
13. Mevcut okul öncesi eğitim kurumları öğretmen, yönetici ve uzman personelin hizmet içi eğitimden geçirilmesi
14. Öncelikli yörelerden başlanılarak temel eğitim okullarında birer yıllık anasınıfları ve kız meslek liselerinde uygulama ana sınıfları açılması
15. Temel eğitime giriş yaşının 7'den 6'ya indirilmesi ve zorunlu eğitimin 5 yıldan temel eğitimin tümünü kapsayacak biçimde 8 yıla çıkarılması
16. Temel eğitimin amaçları şura kararları doğrultusunda yeniden saptanması
17. Temel eğitim uygulamasının kademeli olarak yaygınlaştırılmaya başlanması, yaygınlaştırmada değişik ekonomik sosyal yapıya sahip olan yerleşim birimlerinin öncelikle ele alınması
18. Temel eğitimin yaygınlaştırılmasında yerel özelliklere göre yatılılık, araçla taşıma ve benzeri yöntemlerden yararlanılması
19. Temel eğitimin yaygınlaştırılmasında başta finansman olmak üzere tüm kaynakların etkili bir biçimde harekete geçirilmesi
20. Temel eğitimin ülke düzeyine yaygınlaştırılmasında yararlanılmak üzere eğitim haritaları yapılması ve bu haritalarda temel eğitim bölgelerinin oluşturulması
21. Olanakları yeterli düzeyde bulunan temel eğitim okullarında, mezunları ve yetişkinleri bir mesleğe hazırlayıcı kurslar açılması ve diğer yaygın eğitim etkinliklerine yardımcı olunması
22. Yetişkin ve mezunlar için yerel ihtiyaçlara cevap verebilecek yurt dışındaki Türk işçi çocuklarıyla özel eğitimi gerektiren çocukların eğitiminde kullanılacak farklı temel eğitim programları geliştirmesi
23. Mevcut uygulanabilir temel eğitim programları ile geliştirilecek olanlara uygun tüm eğitim araç gereçleri ile uygun binaların sağlanması
24. Rehberlik ve yöneltme hizmetlerine ağırlık verilerek gerekli araç gereçlerin geliştirilmesi
25. Fırsat eşitliğini sağlamada, okullar arası farklılıkları görmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla karşılaştırmalı sınavlar yapılması
26. Öğrenci akış kurallarının şura kararları doğrultusunda düzenlenmesi
27. Hâlen görev yapmakta olan temel eğitim kurumları öğretmenlerinden yükseköğrenim görmüş olanların imkânlar ölçüsünde bu eğitimden geçmeleri sağlanmalı. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin alan öğretmenliğine geçişlerinin açık tutulması konusunda sürekli önlemlerin alınması
28. Mevcut öğretmenlerin hizmet içi eğitimden geçirilmesi
29. Orta eğitimin kapsamının, çok amaçlı lise (değişik programlı tek tip lise) ile mesleki ve teknik okullardan ibaret olacak biçimde yeniden düzenlenmesi
30. Orta eğitimden yararlanma hakkı konusunda, temel eğitimi bitirerek orta eğitime girmeye hak kazanmış her birey ile yaygın eğitimden yararlanmak isteyen her bireyi kapsayacak biçimde yeniden düzenleme yapılması

31. Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 28. maddesinin şura kararı doğrultusunda düzenlenmesi

32. Ortaöğretim kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi

Bu düzenlemede;

- a. Ortaöğretim, değişik programlar uygulayan okullar (çok amaçlı okullar) ile mesleki teknik okullardan oluşacağı
- b. Çok amaçlı okulların programlarında ortak dersler bulunacağı, buna ek olarak yerel olanaklara ve ihtiyaçlara dayalı meslek kazandırıcı ve mesleklere hazırlayıcı çeşitli derslerin yer verileceği
- c. Çok amaçlı okulun, “yükseköğrenime ve aynı zamanda bir mesleğe hazırlama” görevini başarmak amacıyla akademik programlarla birlikte, olanak ve ihtiyaçlara göre bölüm programlarından (teknik, tarım, ticaret-turizm vb.) en az birini uygulayacağı
- d. Mesleki ve teknik okulların, bir yandan tam zamanlı ve üç yıl süreli mesleki ve teknik eğitim programlarını, öte yandan ihtiyaçlara göre, çeşitli tür ve düzeyde süresi amaçlara göre değişen örgün ve yaygın eğitim programlarını uygulayacağı hükümlerine yer verilmesi

33. Öğrenci akış kurallarının şura kararları doğrultusunda yeniden düzenlenmesi

34. Öğretmen, yönetici ve uzmanların hizmet içi eğitimlerinin sağlanması

35. Mesleki teknik ve genel yaygın eğitim görevleri, hem çok amaçlı okulların hem de mesleki ve teknik okulların görevleri arasına alınarak örgün ve yaygın eğitim türlerini, birlikte ve birbirlerini tamamlayıcı nitelikte yürütülmesi ve örgün eğitim kurumlarındaki mevcut olanakların yaygın eğitim amacıyla harekete geçirilmesi

36. Çeşitli bakanlıklarca yürütülen yaygın eğitim hizmetlerinin koordinasyon sorununun çözümlenmesi

37. Eğitim Örgütü;

- a. Türk eğitim örgütünün, kendi alt sistemleri ve ilişkili olduğu çevre sistemleri ile bütünlük oluşturacak biçimde ele alınması
- b. Eğitim hizmetinin ülke düzeyinde dengeli ve etkili olarak yayılmasını sağlayacak bir örgütlenmeye gidilmesi
- c. Yetki ve sorumluluğun, merkez ile taşra yönetimi arasında dengeli olarak dağıtılması
- d. Örgütlenmenin, işlevsel yaklaşımımızla ele alınması
- e. İlçe eğitim yönetiminin üstünde il eğitim yönetimi ve Millî Eğitim Bakanlığı yönetim düzeylerinin yer alması
- f. İlçenin, eğitim hizmetinin yürütülmesinde ve eğitim yatırımlarının gerçekleştirilmesinde, etkin bir yönetim birimi hâline getirilmesi
- g. Okulun, eğitim örgütünde temel yönetim düzeyi olarak ele alınması
- h. Okulun etkinliğini artırmak, örgütlenmenin hedefi olması ve bu hedefe ulaşmak için her okulun en uygun (optimal) büyüklükte bulunması
- i. Kırsal bölgelerde ya da nüfusu yetersiz olan yörelerde yerleşim yerlerinin bir temel eğitim bölgesi olacak biçimde örgütlenmesi (Temel eğitimde en uygun büyüklükteki

okula yeterli nüfus çevresi, bir temel eğitim bölgesidir.)

38. Okul öncesi ve temel eğitim 1. kademe kurumlarına öğretmen yetiştirilmesi
39. Temel eğitim ikinci kademe ve ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirilmesi
40. Öğretmen yetiştiren kurumlara öğretmen ve üst düzey diğer eğitim personelinin yetiştirilmesi

Şura'da alınan kararlar incelendiğinde; okul öncesi eğitim, temel eğitim, ortaöğretim, eğitim örgütü vb. konularda kararlar alındığı görülür. Bu kararlara bakıldığında Sosyal Bilgiler eğitimini doğrudan etkileyecek karar geçmemektedir. Ancak Şura'da alınan; mevcut öğretmenlerin hizmet içi eğitimden geçirilmesi, mevcut uygulanabilir temel eğitim programları ile geliştirilecek olanlara uygun tüm eğitim araç gereçleri ile uygun binaların sağlanması, temel eğitime giriş yaşının 7'den 6'ya indirilmesi ve zorunlu eğitimin 5 yıldan temel eğitimin tümünü kapsayacak biçimde 8 yıla çıkarılması gibi ortaokul ile ilgili alınan kararların, Sosyal Bilgiler eğitimini de etkilemesi muhtemeldir. Bu alınan kararlar, hemen uygulamaya konulamamıştır. Örneğin; temel eğitimin 8 yıla çıkarılması, 1997 yılında gerçekleşmiştir.

2.3. XI. Milli Eğitim Şurası

XI. Millî Eğitim Şurası 8-11 Haziran 1982 tarihleri arasında; Öğretmen Eğitiminin Gelişimi, Öğretmen Eğitiminde Hizmet Öncesi Sorunlar ve Öneriler, Eğitim Uzmanlarının Eğitimi, Öğretmen ve Uzmanların Hizmet İçi Eğitimi, Öğretmen ve Uzmanların Sorunları, Çözüm ve Önerileri gündemleriyle toplanmıştır. XI. Eğitim Şurası'nda alınan kararların başlıkları aşağıdaki gibidir.⁷⁴

1. Öğretmen Eğitiminin Gelişimi
 - Ülkemizdeki Başlıca Eğilimler ve Gelişmeler
 - Çeşitli Ülkelerde Öğretmen Yetiştirme
 - Teklifler
2. Öğretmen Eğitiminde Hizmet öncesi Sorunlar ve Teklifler
 - Amaçları
 - Standartları
 - Mevcut Sorunlar
 - Esasları
 - Yetiştirme Programlarında İçerik Kategorilerinin Düzeni ve Ağırlığı

⁷⁴ MEB, On Birinci Milli Eğitim Şurası, 8-11 Haziran 1982, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165200_11_sura.pdf, 10.12.2018.

- Önerilen Modelin Eğitim Kademelerine Göre Esasları

1. Okul Öncesi Öğretmenin Eğitimi

- Amaçları
- Fonksiyonlar
- İlkeleri
- İçerik ve Etkinlik Kategorileri

2. Temel Eğitim Öğretmeninin Eğitimi

- Amaçları
- Fonksiyonlar
- İlkeleri
- İçerik ve Etkinlik Kategoriler

3. Ortaöğretim Öğretmeninin Eğitimi

- Amaçları
- Fonksiyonlar
- İlkeleri
- İçerik ve Etkinlik Kategoriler

4. Yüksek Eğitim Öğretmeninin Eğitimi

5. Başarı Şartları ve Uygulama Teklifleri

1. Programlara İlişkin Teklifler
2. Öğretim Kadrosuna İlişkin Teklifler
3. Öğrenci Seçimine İlişkin Teklifler
4. Diğer Teklifler

6. Eğitim Uzmanlarının Eğitimi

A. Eğitim Uzmanının Eğitimi İçin Model Teklifi

1. Eğitim Uzmanının Tanımı
2. Eğitimde Uzmanlık Alanları ve Yetiştirilecek Uzman Sayısı
3. Eğitim Uzmanının Öğrenimi
4. Öğrencilik Şartları
5. Öğretmenlerin Uzmanlığa Geçmesi
6. Eğitim Uzmanlarını Yetiştirecek Kaynaklar
7. Eğitim Uzmanlarının Çalışma Şartları
8. Eğitim Uzmanı Yetiştirmenin Planlanması İçin Teklifler

A. Eğitim Uzmanlarının Görev Formları

1. Eğitim Yöneticisi

2. Eğitim Müfettişi

- Uzmanın Tanımı

- Görevleri
- Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 3. Eğitim Planlaması Uzmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 4. Okul Danışmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 5. Program Geliştirme Uzmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 6. Özel Eğitim Uzmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 7. Eğitim Teknolojisi Uzmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 8. Beslenme Eğitimi Uzmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 9. Halk Eğitimi Uzmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model
- 10. Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
 - Uzmanın Tanımı
 - Görevleri
 - Uzmanın Eğitimi İçin Teklif Edilen Model

B. Teklifler

3. Öğretmen ve Uzmanların Hizmet İçi Eğitimi
 - A. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Hizmet İçi Eğitimin Önemi
 - B. Hizmet İçi Eğitim Kavramı
 - C. Hizmet İçi Eğitim Türleri

1. Stajyerlik Eğitimi
2. Geliştirme Eğitimi
3. Yükseltme Eğitimi
4. Alan Değişirme Eğitimi
D. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Hizmet İçi Eğitimin Amaçlar
E. Milli Eğitim Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Dairesinin Fonksiyonları
F. Hizmet İçi Eğitimin Teşkilat Yapısı
G. Uygulama İlkeleri
4. Öğretmen ve Uzmanların Sorunları ve Çözüm Teklifleri
A. Sorunlar
B. Öğretmen Sorunları ve Eğilimleri Araştırması

XI. Eğitim Şurası'nda; öğretmen eğitiminin gelişimi, öğretmen eğitiminde hizmet öncesi sorunlar ve teklifler, eğitim uzmanlarının eğitimi, öğretmen ve uzmanların hizmet içi eğitimi ve öğretmen ve uzmanların sorunları ve çözüm teklifleri konularına değinilmiştir. Bu Şura'da, Sosyal Bilgiler eğitimini doğrudan etkileyecek bir konudan bahsedilmemektedir. Buna rağmen, öğretmen eğitimiyle ilgili alınan kararlar Sosyal Bilgiler eğitimini dolaylı yoldan etkilemiştir.

2.4. Değerlendirme

IX. Milli Eğitim Şurası'nda; Türk Eğitimi'nin amaçları ve temel nitelikleri, Türk Eğitim Sistemi'nin genel yapısı ve programlar, örgün ve yaygın eğitim ve öğrenci akışını düzenleyen kurallardan bahsedilmiştir. X. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar incelendiğinde; okul öncesi eğitim, temel eğitim, ortaöğretim, eğitim örgütü vb. konularda kararlar alınmıştır. XI. Milli Eğitim Şurası'nda ise; öğretmen eğitiminin gelişimi, öğretmen eğitiminde hizmet öncesi sorunlar ve teklifler, eğitim uzmanlarının eğitimi, öğretmen ve uzmanların hizmet içi eğitimi ve öğretmen ve uzmanların sorunları ve çözüm teklifleri konularına değinilmiştir. İncelediğimiz Şuralar'da işlenen konulara bakıldığında eğitim sistemi ve yapısı, öğretmen eğitimiyle ilgili kararlar alınmış görülmektedir.

IX. Milli Eğitim Şurası'nda Sosyal Bilgiler dersi, ortaokullar için ortak dersler arasında yerini almış olup; 6. ve 7. sınıflarda haftalık 3 saat, 8. sınıflarda haftalık 4 saat olmak üzere toplamda ise ortaokul boyunca haftalık 10 saat ders dağılım çizelgesinde bulunmaktadır. Yine ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler

dersleriyle bir bütün halinde verilmesi ve bu derslerde tek kitap okutulması yönünde hedefler belirlenmiştir. Bunun dışında incelediğimiz Şurular'da; Sosyal Bilgiler eğitimiyle ilgili doğrudan bir karar alınmamıştır. Buna karşın ortaokul eğitimi, öğrenci akışı, öğretmenlerin eğitimi vb. alanlarda alınan kararlar Sosyal Bilgiler eğitimini de etkilemiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbe sonrası toplanan, X. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararları incelediğimizde, darbenin etkileri görülmektedir. Alınan kararlarda görüleceği üzere, ideal vatandaşı yetiştirmek hedeflenmiştir. Eğitim kademesindeki tüm öğrenciler için çeşitli amaçlar belirlenmiştir. Buna göre; Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, Atatürk'ün ülkesi ve milleti için yaptıklarının bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca öğrencilerden görev ve sorumluluklarının farkında olmaları, yeteneklerini geliştirmeleri ve barışa önem veren bireyler olmaları istenmektedir. Sonuç olarak; bu durumun gerçekleşmesi için derslerde Atatürk ilke ve inkılaplarının ağırlığı artırılmış, dersler Atatürkçülük ve milliyetçilik vurgusuyla işlenmiştir.

3. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI TEBLİĞLER DERGİLERİ VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

1980 Darbesi'nin Sosyal Bilgiler eğitimine etkisini incelediğimiz tezimizin bu bölümünde; Tebliğler Dergileri'nin incelenmesi sonucunda elde edilen veriler yazılmıştır. Bu amaçla 12 Eylül 1980 tarihinden, sivil hükümetin kurulduğu 13 Aralık 1983 tarihine kadar yayınlanan Tebliğler Dergileri ile karşılaştırma yapmak adına darbe öncesi yayınlanan Tebliğler Dergileri taranmıştır. Özetle; 1978, 1979, 1980 1981, 1982 ve 1983 tarihlerinde yayınlanan Tebliğler Dergileri incelenmiştir. Tebliğler Dergileri'nde Sosyal Bilgiler eğitimi ile ilgili olan kararnameler, yönetmelikler, genelgeler, ilanlar ve duyurular aşağıda verilmiştir:

1. 29 Mayıs 1978 tarihli Tebliğler Dergisi'ndeki 11991 sayılı genelgede 1978-1979 öğretim yılında, ilk ve orta dereceli okullarda okutulacak ders kitapları belirtilmiştir. Bu genelgeye göre, Sosyal Bilgiler ders kitapları tablo 2'de verildiği gibidir.⁷⁵
2. 31 Temmuz 1978 tarihli Tebliğler Dergisi'ndeki 12004 sayılı genelgede 1978-1979 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda yararlanılacak yardımcı

⁷⁵T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 41, 29 Mayıs 1978, Sayı: 1987, s. 267-272.

ders, kaynak ve başvurma kitapları ile ders araçları belirtilmiştir. Bu genelgeye göre, Sosyal Bilgiler Dersi için belirlenen yardımcı ders kitapları tablo 3 ve 4'te, kaynak ve başvurma kitapları tablo 5-7'de, ders araçları ise tablo 8-12'de verildiği gibidir.⁷⁶

3. 26 Şubat 1979 tarihli Tebliğler Dergisi'ndeki Millî Eğitim Bakanlığı'nın Talim ve Terbiye Dairesi'nin 08.02.1979 tarihli 20 sayılı kararında; 4 yıllık eğitim enstitüleri, birinci ve ikinci yarıyıl geçici ders dağılım çizelgeleri verilmiştir. Bu kararda belirtilen, Sosyal Bilgiler bölümü ders dağılım çizelgesi tablo 13'de verilmiştir.⁷⁷
4. 22 Temmuz 1979 tarihli Tebliğler Dergisi'ndeki 12146 sayılı genelgede; 1979-1980 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda yararlanılacak yardımcı ders, kaynak ve başvurma kitapları ile ders araçları belirtilmiştir. Bu genelgede; "1993 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan tüm ders kitapları ve ders araçları 1979-1980 öğretim yılında da geçerlidir" diye geçmektedir. Bu genelgeye göre; Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen yardımcı ders kitapları tablo 3 ve 4'te, kaynak ve başvurma kitapları tablo 5-7'de, ders araçları ise tablo 8-12'de verildiği gibidir.⁷⁸
5. 12 Mayıs 1980 tarihli Tebliğler Dergisi'ndeki 12240 sayılı genelgede; 1980-1981 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda okutulacak ders kitapları belirtilmiştir. Bu genelgeye göre; Sosyal Bilgiler ders kitapları tablo 2'de verildiği gibidir.⁷⁹
6. 7 Temmuz 1980 tarihli Tebliğler Dergisi'ndeki 12260 sayılı genelgede; 1980-1981 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda yararlanılacak yardımcı ders, kaynak ve başvurma kitapları ile ders araçları belirtilmiştir. Bu genelgeye göre Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen yardımcı ders kitapları tablo 3 ve 4'te, kaynak ve başvurma kitapları tablo 5-7'de, ders araçları ise tablo 8-12'de verildiği gibidir.⁸⁰
7. 30 Mart 1981 tarihli yayınlanan Tebliğler Dergisi'ndeki Millî Eğitim Bakanlığı'nın 12383 sayılı genelgesiyle 1981-1982 öğretim yılında ilk ve orta

⁷⁶T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 41, 31 Temmuz 1978, Sayı: 1993, s. 324-39.

⁷⁷T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 42, 26 Şubat 1979, Sayı: 2022, s. 206.

⁷⁸T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 42, 22 Temmuz 1979, Sayı: 2036, s. 313-316.

⁷⁹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 43, 12 Mayıs 1980, Sayı: 2061, s. 44-49.

⁸⁰T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 43, 7 Temmuz 1980 Sayı: 2065 s. 92-149.

dereceli okullarda okutulacak ders kitapları belirlenmiştir. Bu genelgeyle belirlenen, Sosyal Bilgiler ders kitapları tablo 2’de verildiği gibidir.⁸¹

8. 13 Nisan 1981 tarihli yayınlanan Tebliğler Dergisi’ndeki Milli Eğitim Bakanlığı’nın12384 sayılı genelgesiyle 1981-1982 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda yararlanılacak yardımcı ders, kaynak ve başvurma kitapları ile ders araçları belirlenmiştir. Bu genelgeyle belirlenen, Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen yardımcı ders kitapları tablo 3 ve 4’te, kaynak ve başvurma kitapları tablo 5-7’de, ders araçları ise tablo 8-12’da verildiği gibidir.⁸²
9. 28 Eylül 1981 tarihli Tebliğler Dergisi’nde Mili Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı’nın yayınladığı 25.08.1981 tarihli 148 sayılı kararla Temel Eğitim Okulu Ders Dağılım Çizelgesi verilmiştir. Bu çizelgede Sosyal Bilgiler dersi, 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7. Sınıflarda, haftalık 3 ders olarak yerini almıştır. Yeni programlar uygulamaya konuluncaya kadar, ilk üç sınıfta; Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi yerine Hayat Bilgisi dersi okutulacaktır.⁸³
10. 18 Ocak 1982 tarihli Tebliğler Dergisi’ndeki Temel Eğitim ve Orta Öğretim Kurumlarında Atatürk ilke ve inkılaplarının Öğretim Esasları Yönergesinden bahsedilmektedir. Bu yönergede; tüm derslerde, Atatürk ilke ve inkılaplarının öğretim esaslarından bahsedilmiştir. Sosyal Bilgiler derslerinde; ilgili ünitelerde Tarih ve Coğrafya derslerinde olduğu gibi hareket edilerek, bu dersin ünitelerinde yer alan, yurttaşlık bilgisi konularında da sırası gelince Atatürk ilke ve inkılaplarıyla bağlantı kurulmalıdır, denmektedir. (Tarih ve Coğrafya derslerinde konularla Atatürk ilke ve inkılaplarıyla bağlantı kurulmalı diye detaylandırılmıştır. Ör: Coğrafya dersinde “Karadeniz bölgesi konusunda Atatürk’ün 19 Mayıs 1919 da Samsun’a çıktığından”, Tarih derslerinde; “tarihimizde gurur duyduğumuz kahramanlar anlatılırken yerine göre en büyük kahraman Atatürk ile ilişki kurulmalıdır” diye, konular üzerinden birtakım örnekler verilmiştir.)⁸⁴
11. 15 Mart 1982 tarihli yayınlanan Tebliğler Dergisi’ndeki Millî Eğitim Bakanlığının1982/8 sayılı genelgesiyle; 1982-1983 öğretim yılında ilk ve orta

⁸¹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 44, 30 Mart 1981, Sayı: 2083, s. 51-57.

⁸²T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 44, 13 Nisan 1981, Sayı: 2084, s. 84-142.

⁸³T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt:44, 28 Eylül 1981, Sayı: 2096, s. 310-311.

⁸⁴T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 45, 18 Ocak 1982, Sayı: 2104, s. 37-38.

dereceli okullarda okutulacak ders kitapları belirlenmiştir. Bu genelgeyle belirlenen Sosyal Bilgiler ders kitapları tablo 2’de verildiği gibidir.⁸⁵

12. 26 Nisan 1982 tarihli yayınlanan Tebliğler Dergisi’ndeki Milli Eğitim Bakanlığı’nın 1982/20 sayılı genelgesiyle; 1982-1983 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda yararlanılacak yardımcı ders, kaynak ve başvurma kitapları ile ders araçları belirlenmiştir. Bu genelgeyle; Sosyal Bilgiler Dersi için belirlenen yardımcı ders kitapları tablo 3 ve 4’te, kaynak ve başvurma kitapları tablo 5-7’de, ders araçları ise tablo 8-12’de verildiği gibidir.⁸⁶

13. 28 Mart 1983 tarihli Tebliğler Dergisi’ndeki 1983/61 sayılı genelgede; 1983-1984 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda okutulacak ders kitapları belirtilmiştir. Bu genelgeye göre; Sosyal Bilgiler ders kitapları tablo 2’de verildiği gibidir.⁸⁷

14. 25 Nisan 1983 tarihli Tebliğler Dergisi’ndeki 1983/70 sayılı genelgede; 1983-1984 öğretim yılında ilk ve orta dereceli okullarda yararlanılacak yardımcı ders, kaynak ve başvurma kitapları ile ders araçları belirtilmiştir. Bu genelgeye göre; Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen yardımcı ders kitapları tablo 3 ve 4’te, kaynak ve başvurma kitapları tablo 5-7’te, ders araçları ise tablo 8-12’de verildiği gibidir.⁸⁸

Tablo 2. 1978-1984 Öğretim Yıllarında İlk ve Orta Dereceli Okullarda Kullanılacak Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Yazarları ve Yayınevleri

SINIF	KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
İlkokul 4. Sınıf	Sosyal Bilgiler 4	F. Sanır, T. Asal, N. Akşit	MEB Yayınevleri
İlkokul 5. Sınıf	Sosyal Bilgiler 5	F. Sanır, T. Asal, N. Akşit	MEB Yayınevleri
Ortaokul 1. Sınıf	Sosyal Bilgiler Orta 1	Kazım Saymal	MEB Yayınevleri
Ortaokul 2. Sınıf	Sosyal Bilgiler Orta 2	F. Sanır, T. Asal, N. Akşit	MEB Yayınevleri
Ortaokul 3. Sınıf	Sosyal Bilgiler Orta 3	F. Sanır, T. Asal, N. Akşit	MEB Yayınevleri

Tebliğler Dergileri’nde incelediğimiz eğitim ve öğretim dönemlerine bakıldığında; 1979-1980 öğretim yılı için Tebliğler Dergileri’nde ilk ve orta dereceli

⁸⁵T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 45, 15 Mart 1982, Sayı: 2108, s. 123-126.

⁸⁶T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt:45, 26 Nisan 1982, Sayı: 2111, s. 183-212.

⁸⁷T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 28 Mart 1983, Sayı: 2135, s. 91-94.

⁸⁸T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 25 Nisan 1983, Sayı: 2137, s. 135-166.

okullarda kullanılacak Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla beraber, tablo 2’de görüldüğü üzere, Tebliğler Dergileri’nde incelediğimiz diğer eğitim öğretim yıllarına ait ilk ve orta dereceli okullarda kullanılacak Sosyal Bilgiler ders kitaplarının aynı olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yılları Sosyal Bilgiler İlkokul 4. Sınıf Yardımcı Ders Kitapları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
Sosyal Bilgiler 4	N. Akşit, H. Günden	Ders Kitapları A.Ş., İstanbul
Sosyal Bilgiler 4 ^a	S. Karagöz, S. Günden, N. Çöker	Tercüman Gazetesi, İstanbul
Sosyal Bilgiler 4 ^a	Selman Erdem, İsmet Konuk, Kâmil Su	Kurtuluş Yayınları, Ankara/ Kültür Kitabevi, İstanbul
Sosyal Bilgiler 4	Rakım Çalapala	İnkılap ve Aka Kitabevleri

a: 1983-1984 eğitim öğretim yılı Sosyal Bilgiler ilkokul 4. sınıf yardımcı ders kitapları arasında bulunmamaktadır.

Tablo’3 de; 1983-1984 eğitim öğretim yılı hariç incelediğimiz diğer tüm eğitim öğretim yıllarında Tebliğler Dergileri’nde, Sosyal Bilgiler ilkokul 4. sınıf için belirtilen yardımcı ders kitapları aynıdır. 1983-1984 eğitim öğretim yılında Sosyal Bilgiler ilkokul 4. sınıf yardımcı ders kitaplarından; S. Karagöz, S. Günden, N. Çöker tarafından yazılan, Tercüman Gazetesi tarafından yayınlanan Sosyal Bilgiler 4 kitabıyla; Selman Erdem, İsmet Konuk ve Kâmil Su tarafından yazılan Kurtuluş Yayınları ve Kültür Kitabevi tarafından yayınlanan Sosyal Bilgiler 4 kitabı çıkarılmıştır.

Tablo 4. 1978-1983 Eğitim Öğretim Yılları Sosyal Bilgiler İlkokul 5. Sınıf Yardımcı Ders Kitapları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
Sosyal Bilgiler 5	N. Akşit, H. Günden	Ders Kitapları A.Ş., İstanbul
Sosyal Bilgiler 5 ^a	S. Karagöz, S. Günden, N. Çöker	Tercüman Gazetesi, İstanbul
Sosyal Bilgiler 5 ^a	Selman Erdem, İsmet Konuk, Kamil Su	Kurtuluş Yayınları, Ankara/ Kültür Kitabevi, İstanbul
Sosyal Bilgiler 5	Rakım Çalapala	İnkılap ve Aka Kitabevleri

a: 1983-1984 eğitim öğretim yılı Sosyal Bilgiler ilkokul 5. sınıf yardımcı ders kitaplarında bulunmamaktadır.

Tablo 4'e bakıldığında; 1983-1984 eğitim öğretim yılı hariç, incelediğimiz diğer tüm eğitim öğretim yıllarında, Tebliğler Dergileri'nde Sosyal Bilgiler ilkokul 5. sınıf için belirtilen yardımcı ders kitaplarının aynı olduğu görülmektedir. 1983-1984 eğitim öğretim yılında Sosyal Bilgiler ilkokul 5. sınıf yardımcı ders kitaplarından; S. Karagöz, S. Günden, N. Çöker tarafından yazılan, Tercüman Gazetesi tarafından yayınlanan Sosyal Bilgiler 5 kitabıyla; Selman Erdem, İsmet Konuk ve Kâmil Su tarafından yazılan Kurtuluş Yayınları ve Kültür Kitabevi tarafından yayınlanan Sosyal Bilgiler 5 kitabı çıkarılmıştır. Bunun yanında incelediğimiz eğitim öğretim yıllarında, ortaokul Sosyal Bilgiler dersi için yardımcı ders kitabı önerilmemiştir.

Tablo 5. 1978-1984 Öğretim Yılları İlkokul Sosyal Bilgiler Kaynak ve Başvuru Kitapları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
İlkokul Atlası	Dott. G. Motta, R. Gökalp Arkın	Arkın Kitabevi- İstanbul
İlkokullar Atlası ^a	Enver İş	Emek-İş Yayınevi
Yeni Okul Atlası	Komisyon	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Resimli İlk Atlas	Dott. G. Motta, R. Gökalp Arkın, M. Arkın	Arkın Kitabevi- İstanbul
Resimlerle Tarih Atlası	R. Gökalp Arkın	Arkın Kitabevi- İstanbul
Sosyal Bilgiler 4 Atlası	R. Gökalp Arkın	Arkın Kitabevi- İstanbul
Sosyal Bilgiler 5 Atlası	R. Gökalp Arkın	Arkın Kitabevi- İstanbul
İlk Atlas	Komisyon	Kanaat Yayınları- İstanbul
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl ^a	H.HüsnüTekişik	Rehber Yayınevi-Ankara
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler İkinci Yıl ^a	H.HüsnüTekişik	Rehber Yayınevi-Ankara
İlkokulda Sosyal Bilgiler Öğretimi ^b	Emin Sağlamer	Rehber Yayınları-Ankara/ Gül Yayınevi-Ankara
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl ^c	A.Cahit Çete	Bük yayın dağıtım-İzmir
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler İkinci Yıl ^c	A.Cahit Çete	Bük yayın dağıtım-İzmir
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl ^c	Musa Erdoğan	Yeni Büyük dağıtım yayınevi-İstanbul/Erdoğan yayınları-İzmir
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler İkinci Yıl ^c	Musa Erdoğan	Yeni Büyük dağıtım yayınevi-İstanbul/Erdoğan yayınları-İzmir
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl ^c	Vedat öğün	Öğün yayınları-Ankara
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler İkinci Yıl ^c	Vedat öğün	Öğün yayınları-Ankara
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl ^d	Erol Öz	Ders Kitapları A.Ş.-İstanbul
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler İkinci Yıl ^d	Erol Öz	Ders Kitapları A.Ş.-İstanbul
Temel Eğitim 1. Kademe İlkokul Atlas ^d	Halim Şentürk	Şentürk Yayınevi-İstanbul
Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl ^d	Baki Kurtuluş	Kurtuluş Yayınları-Ankara

a: sadece 1980-1981, 1981-1982, 1982-1983 ve 1983-1984 eğitim öğretim yıllarında kaynak, başvurma kitapları

b: sadece 1981-1982 eğitim öğretim yılında kaynak ve başvuru kitabı

c: sadece 1982-1983 eğitim öğretim yılında kaynak ve başvuru kitabı

d: sadece 1983-1984 eğitim öğretim yılında kaynak ve başvuru kitabı

Tablo 6. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yılı Ortaokul Sosyal Bilgiler Kaynak ve Başvuru Kitapları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
Sosyal Bilgiler Orta 1 ^a	S. Erdem, İ. Konuk, İ. Parmaksızoğlu	Remzi Kitabevi- İstanbul
Sosyal Bilgiler Orta 2 ^a	S. Erdem, İ. Konuk, İ. Parmaksızoğlu	Remzi Kitabevi- İstanbul
Sosyal Bilgiler Orta 3	S. Erdem, İ. Konuk, İ. Parmaksızoğlu	Remzi Kitabevi- İstanbul
Ortaokul Atlası ^b	Enver İş	Emek-İş Yayınevi- İstanbul
Özetli Tarih Atlası ^b	Enver İş	Emek-İş Yayınevi- İstanbul
Yeni Orta Atlas	Komisyon	Kanaat Yayınları- İstanbul
Tarih Atlası	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları- İstanbul
Genel Tarih 1 Eski Çağlar ve Türk Tarihinin İlk Dönemleri ^c	İ. Parmaksızoğlu, Y. Çağlayan	Funda Yayınları-Ankara
Genel Tarih Atlası ^d	Hüseyin Dağtekin	İnkılap ve Aka Kitabevleri- İstanbul
Padişahlar Albümü-Kısa Osmanlı Tarihi	Servet İskit	Kültür Kitabevi- İstanbul
Yakın Yurt Serhat Şehri Edirne	Ahmet Korkut	Güzel Trakya Kitabevi- Edirne
Keşifler ve İcatlar Ansiklopedisi	Şükran Var	Doğan Kardeş Yayınları- İstanbul

a: sadece 1978-1979, 1979-1980, 1980-1981 ve 1981-1982 eğitim öğretim yıllarında kaynak ve başvuru kitapları

b: sadece 1980-1981, 1981-1982, 1982-1983 ve 1983-1984 eğitim öğretim yıllarında kaynak ve başvuru kitapları

c: sadece 1980-1981, 1981-1982 eğitim öğretim yıllarında kaynak ve başvuru kitapları

d: sadece 1981-1982 ve 1982-1983 eğitim öğretim yıllarında kaynak ve başvuru kitapları

Tablo 7. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yılı Ortaokul Sosyal Bilgiler Kaynak ve Başvuru Kitapları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
Keşifler Alemi (O.O için)	Faik Sabri Duran	Kanaat Yayınları- İstanbul
Yeryüzü Gökyüzü (O.O için)	Faik Sabri Duran	Kanaat Yayınları- İstanbul
Resimli Büyük Kaşifler Hayatı ve Keşifleri	Nazım Sılanoğlu	İnkılap ve Aka Kitabevleri- İstanbul
Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Sebepleri	Dr. A. Zeki Polar	Ak Kitap ve Kırtasiye Evi- İstanbul
Yabancı Büyük adamlar	Doğan Kardeş	Doğan Kardeş Yayınları- İstanbul
Demokratik Toplantıların Yönetimi ^a	M. Tevfik Yavuzer	Yıldız Bloklar A-3 No: 23 Yenimahalle Ankara
Ortaokul Sosyal Bilgiler Atlası ^b	R. Gökalp Arkın	Arkın Kitabevi-İstanbul
Çağdaş Orta Atlas ^c	İnkılap ve Aka Kitabevleri- Remzi Kitabevi	İnkılap ve Aka Kitabevleri- İstanbul/Remzi Kitabevi- İstanbul
Çağdaş Büyük Atlas ^c	İnkılap ve Aka Kitabevleri- Remzi Kitabevi	İnkılap ve Aka Kitabevleri- İstanbul/Remzi Kitabevi- İstanbul
Orta Öğretim Atlası ^c	Saygı Matbaacılık	Saygı Matbaacılık-İstanbul
Ansiklopedik Bilgili Atlası ^c	Tunç A. Özcan	As Yayınları- İstanbul

a: sadece 1980-1981, 1981-1982 eğitim öğretim yıllarında kaynak ve başvuru kitapları

b: sadece 1982-1983 ve 1983-1984 eğitim öğretim yıllarında kaynak ve başvuru kitabı

c: sadece 1983-1984 eğitim öğretim yılında kaynak ve başvuru kitabı

Tablo 8. 1978-1984 Eğitim Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
Türkiye Haritası Fiziki 1/800000	-	MEB Yayınları
İstiklal Savaşı Haritası	-	MEB Yayınları
Tarih Öncesi, Tarih Çağlarının Mukayeseli Tablosu 1	Dr. Phil, Hamit Zübeyr Koşay, Ord. Prof. Landaberger, As. Kemal Galkan, Sabahat Göğüş	MEB Yayınları
Avrupa Haritası (Fiziki)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Avrupa Haritası (Siyasi)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Asya Haritası (Fiziki)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Asya Haritası (Siyasi)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Afrika Haritası (Fiziki ve Siyasi)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Kuzey Amerika Haritası (Fiziki ve Siyasi)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Güney Amerika Haritası (Fiziki ve Siyasi)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Okyanusya (Fiziki)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Dünya Haritası (Fiziki) ^a	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Dünya Haritası (Siyasi) ^b	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Türkiye Haritası (Fiziki)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Türkiye Haritası (İller ve Yollar)	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Balkan Yarımadası Haritası (Fiziki)	Besim Darkot	Kanaat Yayınları-İstanbul
Osmanlı İmparatorluğunun Büyümesi “Tarih Duvar Haritası”	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Güneş Sistemindeki Dünya ve Ay ^b	A. Ertena	Leblebici Han. No: 10 Marpuçcular-İstanbul

a:1982-1983 ve 1983-1984 eğitim öğretim yılları sosyal bilgiler ders araçları listesinde bulunmamaktadır.

b:1983-1984 eğitim öğretim yılı sosyal bilgiler ders araçları listesinde bulunmamaktadır.

Tablo 9. 1978-1983 Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

KİTABIN ADI	YAZ ARLAR	YAYINEVİ
Manisa İli Kabartma Haritası (1/200000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^a	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
Balıkesir İli Kabartma Haritası (1/200000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^a	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
Samsun İli Kabartma Haritası (1/200000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^a	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
Aydın İli Kabartma Haritası (1/200000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^a	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
Bursa İli Kabartma Haritası (1/200000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^a	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
İzmir İli Kabartma Haritası (1/200000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^a	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
Ortaçağ İslam İmparatorluğu ve Haçlı Seferleri 100X140 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve İmparatorluğun Yükselişi 100X140 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
B. S. İmparatorluğu Anadolu ve Selçuklu Devleti Anadolu Beylikleri 100X140 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
Ortaçağ Başlarında Avrupa ve İstanbul'un Fethi 476-1453 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
Osmanlı İmparatorluğunun Gerilemesi 1740 Da Avrupa ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
XIII. Yüzyılda (Timuçin Cengiz İmparatorluğunun Parçalanması) ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
Eski Dünyaya Hâkim Olan Belli Başlı Türk Devlet ve İmparatorlukları 100X140 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
İlk Çağlarda Göçler, Ön Asya ve Akdeniz Uygarlığı 100X140 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
İlk, Orta, Yeni ve Yakın Çağlarda Büyük Coğrafi Keşifler 100x140 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara
Birinci Cihan Savaşında Avrupa ve Türk Kurtuluş Savaşları (1919-1923) 100X140 ^a	Nazım Tarhan	Öğretmenler Bankası Ders Alet, Malzemeleri A.Ş. Ankara

a:1982-1983 ve 1983-1984 eğitim öğretim yılları sosyal bilgiler ders araçları listesinde bulunmamaktadır.

Tablo 10. 1978-1983 Eğitim Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
İslamlığın Yayılışı	Faik Reşit Unat	Kanaat Yayınları-İstanbul
Kuzey Asya Doğal Haritası 1/7.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Güney Asya Doğal Haritası 1/7.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Avrupa Doğal Haritası 1/1.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Avrupa Siyasal Haritası 1/1.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Türkiye Doğal Haritası 1/1.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Kuzey Amerika Doğal Haritası 1/7.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Güney Amerika Doğal Haritası 1/7.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Afrika Doğal Haritası 1/7.500. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Avustralya Doğal Haritası 1/600. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Dünya Doğal Haritası 1/30.000. 000 (100x140)	Dr. Nurettin Seçkin	İnkılap ve Aka Kitabevleri
Afrika Fiziki Haritası 1/10.000. 000 (70x100)	Bakış Müessesesi	Bakış Müessesesi
Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Yükselişi ve Dağılışı 1/4000000 (100x140) ^a	Bakış Müessesesi	Bakış Müessesesi

a:1982-1983 ve 1983-1984 eğitim öğretim yılları sosyal bilgiler ders araçları listesinde bulunmamaktadır.

Tablo 11. 1978-1983 Eğitim Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Ders Araçları

KİTABIN ADI	YAZARLAR	YAYINEVİ
Avrupa Fiziki Haritası ^a	Ders Aletleri Yapım Merkezi	Ders Aletleri Yapım Merkezi-Ankara
Asya Siyasi Haritası ^a	Ders Aletleri Yapım Merkezi	Ders Aletleri Yapım Merkezi-Ankara
Afrika Siyasi Haritası ^a	Ders Aletleri Yapım Merkezi	Ders Aletleri Yapım Merkezi-Ankara
Güney Amerika Fiziki Haritası ^a	Ders Aletleri Yapım Merkezi	Ders Aletleri Yapım Merkezi-Ankara
Ankara İli Kabartma Haritası (1/360.000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^b	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
Adana İli Kabartma Haritası (1/265.000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^b	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum
Antalya Kabartma Haritası (1/200.000 ölçekli, renkli gürgen kornişli ve camlı) ^b	A. İlhan Erdemli	Karakeçili Mah. Stat Sok. No: 7 Çorum

a: sadece 1979-1980, 1980-1981, 1981-1982 eğitim öğretim yılları sosyal bilgiler ders araçları listesinde bulunmaktadır.

b: sadece 1979-1980, 1980-1981, 1981-1982 ve 1983-1984 eğitim öğretim yılları sosyal bilgiler ders araçları listesinde bulunmaktadır.

1978-1984 eğitim öğretim yıllarında, Sosyal Bilgiler dersi öğretmen kitabı olarak, Nesrin Oran'ın çevirisini yaptığı Sosyal Bilgiler Öğretimi Kitabı belirlenmiştir. Görüldüğü üzere, tezimizde incelediğimiz Tebliğler Dergileri'ne ait tüm eğitim öğretim dönemlerinde, Sosyal Bilgiler dersi öğretmen kitabı değişmemiştir.

Tablo 12. 1978-1984 Öğretim Yıllarında Sosyal Bilgiler Dersinde Okulların İllerdeki Eğitim Araçlarını Merkezi Başkanlıklarından Sağlayabilecekleri Film ve Film Şeridi Listesi

Film listesi	Film Şeridi Listesi
Akarsuların Etkileri	Güneş ve Dünya
Dağların Teşekkülü	Yönler
Volkanlar (Yanardağlar)	Haritalar
	Dünyanın Hareketleri ve Mevsimler

Tablo 12'den de anlaşılacağı üzere Tebliğler Dergileri'ni incelediğimiz tüm eğitim öğretim dönemlerinde; Sosyal Bilgiler dersi için gerekli olan, okulların illerdeki eğitim araçlarını merkezi başkanlıklarından sağlayabilecekleri film ve film şeridi listesi değişmemiştir.

Tablo 13. 4 Yıllık Eğitim Enstitüleri Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü 1979 Yılı Ders Dağılım Çizelgesi

Dersler	1. Yarı Yıl			2. Yarı Yıl			Önkoşul
	Kuramsal	Uygulamalı	Kredi	Kuramsal	Uygulamalı	Kredi	
Eski Çağ Tarihi 1-2	4	-	4	3	1	3	-
Türk Tarihi 1-2	2	1	3	3	-	3	-
Matematik Coğrafyası	3	-	3	-	-	-	-
Jeomorfoloji 1	-	-	-	2	1	2	-
Klimatoloji 1	-	-	-	2	-	2	-
Türkçe-Kompozisyon	2	-	2	2	-	2	-
Eğitim Sosyolojisi	-	-	-	3	-	3	-
Yabancı Dil	2	-	2	2	-	2	-
Eğitime Giriş	3	-	2	-	-	-	-
Toplam	16	1	16	17	2	17	

15. 4 Temmuz 1983 tarihli yayınlanan Tebliğler Dergisi'nde "Emek İş Yayınevine ait Özetli Tarih Atlası ve Faik Reşit Unak'ın yazdığı Kanaat Yayınlarına ait Tarih Atlası isimli atlasların okullarda bulundurulması ve tavsiyeleri sakıncalı görülmüştür" şeklinde geçmektedir.⁸⁹

16. 29 Ağustos 1983 tarihli Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan 1983/140 sayılı genelgeyle "Eylül 1980 tarih ve 2069 sayılı Tebliğler Dergisi ile ilgililere kaynak kitap olarak tavsiye edilen Emek İş Yayınlarından "Özetli Tarih Atlası" ile ortaokul ve liselere yardımcı ders kitabı olarak Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan Kanaat Yayınlarından, Faik Reşit Unat tarafından hazırlanan "Tarih Atlası" Bakanlığımız Talim ve Terbiye Başkanlığınca

⁸⁹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 4 Temmuz 1983, Sayı: 2142, Sayfa: 288.

yeniden incelenmiştir. Söz konusu atlasların 10. 11. ve 15. sayfaları ile muhtelif baskılarının değişik sayfalarındaki haritalarda bulunması muhtemel olan "Armenia" ve "Ermenistan" kelimeleri sildirilecek ve İLGİ genelgede belirtilen hususlar, müdür veya bir müdür yardımcısı başkanlığında alan uzmanlarından oluşturulacak bir komisyon vasıtasıyla, bu atlaslar için de aynen uygulanacaktır. Ayrıca, diğer atlaslar için de, İLGİ genelgede belirtilen sakıncaların bulunması halinde de aynı yol izlenecektir” şeklinde geçmektedir.⁹⁰

17. 10 Ekim 1983 tarihli Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan 1983/187 sayılı genelgesiyle, temel eğitim uygulaması yapılan okulların haftalık ders dağıtım çizelgesi belirtilmiştir. Bu çizelgede; Sosyal Bilgiler dersi I., II., III., IV. ve V. Sınıflarda haftalık 3’er saat, VI. ve VII. Sınıflarda haftalık 4’er saat, VIII. Sınıflarda ise 3 saat olarak yer almıştır.⁹¹

18. 7 Kasım 1983 tarihli Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Başkanlığın 146 numaralı kararıyla, öğretmenliğe atanacakların menşeleri ve atanmalarına esas olan derslerle, maaş karşılığı okutacakları diğer dersler belirtilmiştir. Buna göre; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin menşeleri ve atanmalarına esas olan derslerle, maaş karşılığı okutacakları diğer dersler, tablo 14’deki gibidir. Yine bu Tebliğler Dergisi’nde, ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerin, kanuni ders saatleri içinde okutacakları seçmeli dersler belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, T. C. Anayasası ve Trafik seçmeli derslerini okutabileceklerdir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Başkanlığın 177 numaralı kararıyla, İmam Hatip Liseleri orta kısım haftalık ders dağılım çizelgesi kabul edilmiştir. Bu çizelgede; Sosyal Bilgiler dersi VI. ve VII. Sınıflarda haftalık 4’er saat, VIII. Sınıflarda ise 3 saat olarak yer almıştır.(toplamda haftalık 11 saat).⁹²

⁹⁰T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 29 Ağustos 1983, Sayı: 2146, Sayfa: 334.

⁹¹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 10 Ekim 1983, Sayı: 2149, Sayfa: 417.

⁹²T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 7 Kasım 1983, Sayı: 2151, Sayfa: 474-502.

Tablo 14. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Menşeleri ve Atanmalarına Esas Olan Derslerle Maaş Karşılığı Okutacakları Diğer Dersler

Mezun Olduğu Kurum ve Bölümü	Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümü
Atanacağı Okul	Ortaokul
Atanmasına Esas Olan Dersler	Sosyal Bilgiler
Maaş Karşılığı Okutacağı Dersler	Ortaokulda T. C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük

19. 19 Aralık 1983 tarihli Tebliğler Dergisinde yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Başkanlığının 204 numaralı kararıyla, ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler programında değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre, ilkokul 5. sınıf Sosyal Bilgiler programının II. ünitesi ile ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler programının I. Ünitesi aşağıda verilmiştir.⁹³

SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI İLKOKUL BEŞİNCİ SINIF

II. ÜNİTE: CUMHURİYETİMİZİ NASIL KURDUK

A. Kurtuluş Savaşı:

1. Mondros Mütarekesinden sonra yurdumuzun durumu
2. Mustafa Kemal'in yurdu kurtarmak için Samsun'a çıkışı (Atatürk'ün hayatı)
3. Kurtuluş Savaşının başlaması (Kongreler, son Osmanlı Mebuslar Meclisi, T.B.M.M.'nin açılması)
4. Yurdumuzun düşmanlardan temizlenmesi (Doğu ve Güney cephelerine değinilecek, özellikle I. İnönü, Sakarya, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve sonuçları üzerinde durulacaktır.)
5. Türk zaferinin düşmanlara kabul ettirilmesi (Mudanya Mütarekesi, saltanatın kaldırılması, Lozan Antlaşması)
6. Cumhuriyetin ilânı ve sonuçları

B. Türk Milletinin gelişmesini sağlayan inkılâplar (İnkılâplarımızın önemi ve bize kazandırdıkları. Bu konuda sorumluluklarımız)

C. II. Dünya Savaşından önce Türkiye (Montrö Sözleşmesi, Hatay'ın anavatana katılması,

⁹³T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 19 Aralık 1983, Sayı: 2146, Sayfa: 586-587.

Atatürk'ün ölümü)

D. II. Dünya Savaşı (II. Dünya Savaşı'nda Türkiye ve Birleşmiş Milletler, UNESCO, NATO, Avrupa Konseyi, Ortak Pazar)

E. Türkiye'de çok partili hayata geçiş:

1. Demokrasi ve önemi
2. Okulda demokratik yönetim ve önemi
3. Demokrasimizi koruma konusunda bize düşen görevler.

F. Anayasamız:

1. Anayasamız ve önemi
2. Anayasamızda yer alan kurum ve kuruluşlar:

a. Yasama:

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi:

- a. Kuruluşu
- b. Milletvekili seçilme yeterliliği
- c. Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemi
- d. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri

b. Yürütme:

1. Cumhurbaşkanı:

- a. Nitelikleri ve tarafsızlığı
- b. Ant içmesi
- c. Görev ve yetkileri
- d. Cumhurbaşkanına vekillik etme

2. Bakanlar Kurulu (Hükümet):

- a. Kuruluşu, güven oylaması
- b. Görevleri

c. Yargı:

1. Mahkemeler
2. Anayasa Mahkemesi
3. Yargıtay
4. Danıştay
5. Devlet Güvenlik Mahkemeleri
6. Sayıştay

G. Türkiye'de seçimler:

1. Seçme ve seçilme hakları
2. Seçim işlerinin yürütülmesi
3. Seçim gününde yapılanlar

H. Devletin temel amaç ve görevleri

İ. Vatandaşların devlete karşı görevleri

J. Türklerin özellikleri:

- a. Türklerin özellikleri (Cesurluk, konukseverlik, doğruluk, yardımseverlik, temizlik,

hoşgörü, büyüklere saygı, küçüklere şefkat, çalışkanlık)

- b. Türkleri birbirine bağlayan bağlar (Tarih, yurt, kültür, ülkü ve ekonomi birliği)
- c. Bayrağımıza, İstiklâl Marşımıza karşı sevgi ve saygı borcumuz, İstiklâl Madalyasının değeri ve önemi

SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI ORTAOKUL ÜÇÜNCÜ SINIF

I. ÜNİTE: TÜRKİYE’NİN BUGÜNKÜ YÖNETİM ŞEKLİ

A. Demokrasi nedir, nasıl ve ne zaman doğmuş ve gelişmiştir? Bugünkü demokrasi anlayışı

B. Temel haklar ve ödevler:

1. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği
2. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması
3. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması
4. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması
5. Yabancıların durumu.

C. Kişinin hakları ve ödevleri:

1. Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı
2. Zorla çalıştırma yasağı
3. Kişi hürriyeti ve güvenliği
4. Özel hayatın gizliliği ve korunması:
 - a. Özel hayatın gizliliği
 - b. Konut dokunulmazlığı
 - c. Haberleşme hürriyeti
5. Yerleşme ve seyahat hürriyeti
6. Din ve vicdan hürriyeti
7. Düşünce ve kanaat hürriyeti
8. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti
9. Bilim ve sanat hürriyeti
10. Basın ve yayımla ilgili hükümler:
 - a. Basın hürriyeti
 - b. Süreli ve süresiz yayın hakkı
 - c. Basın araçlarının korunması
 - d. Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı
 - e. Düzeltme ve cevap hakkı
11. Toplantı hak ve hürriyetleri:
 - a. Dernek kurma hürriyeti
 - b. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı

12. Mülkiyet hakkı
13. Hakların korunması:
 - a. Hak arama hürriyeti
 - b. Kanunî hâkim güvencesi
 - c. Suç ve cezalara ilişkin esaslar
14. İspat hakkı
15. Temel hak ve hürriyetlerin korunması
- D. Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler:
 1. Ailenin korunması
 2. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi
 3. Kamu yararı;
 - a. Kıyılardan yararlanma
 - b. Toprak mülkiyeti
 - c. Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması
 - d. Kamulaştırma
 - e. Devletleştirme
 4. Çalışma ve sözleşme hürriyeti
 5. Çalışma ile ilgili hükümler:
 - a. Çalışma hakkı ve ödevi
 - b. Çalışma şartları ve dinlenme hakkı
 - c. Sendikal faaliyet
 6. Toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt:
 - a. Toplu iş sözleşmesi hakkı
 - b. Grev hakkı ve lokavt
 7. Ücrette adalet sağlanması
 8. Sağlık, çevre ve konut;
 - a. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması
 - b. Konut hakkı
 9. Gençlik ve spor:
 - a. Gençliğin korunması
 - b. Sporun geliştirilmesi
 10. Sosyal güvenlik hakları:
 - a. Sosyal güvenlik hakkı
 - b. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler,
 - c. Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları
 11. Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması
 12. Sanatın ve sanatçının korunması
 13. Sosyal ve ekonomik hakların sınırı
- E. Siyasî haklar ve ödevler:
 1. Türk vatandaşlığı

2. Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları
 3. Siyasî partilerle ilgili hükümler:
 - a. Parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma
 - b. Siyasî partilerin uyacaktan esaslar
 4. Kamu hizmetlerine girme hakkı:
 - a. Hizmete girme
 - b. Mal bildirim
 5. Vatan hizmeti
 6. Vergi ödevi
 7. Dilekçe hakkı
- F. Devlet ve devlet şekilleri:
1. Devletin kurulması
 2. Devlet şekilleri
 3. Türkiye Devletinin bugünkü şekli
- G. Cumhuriyetin temel organları:
1. Yasama:
 - a. Türkiye Büyük Millet Meclisi:
 1. Kuruluşu
 2. Milletvekili seçilme yeterliliği
 3. Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemi
 4. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin geriye bırakılması ve ara seçimleri
 5. Seçimlerin genel yönetim ve denetimi
 6. Üyelikle ilgili hükümler:
 - Milletin temsili
 - Ant içme
 - Üyelikle bağdaşmayan işler
 - Yasama dokunulmazlığı
 - Üyeliğin düşmesi
 - İptal istemi
 - Ödenek ve yolluklar
 - b. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri:
 1. Genel olarak
 2. Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi
 3. Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması
 4. Milletlerarası antlaşmaları uygun bulma
 5. Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme
 6. Savaş hali ilânı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme
 - c. Bütçe:
 1. Bütçe nedir ve nasıl hazırlanır

2. Bütçenin denk olması
 3. Bütçenin görüşülmesi ve kabulü
 4. Bütçenin uygulanması
2. Yürütme:
- a. Cumhurbaşkanı:
 1. Nitelikleri ve tarafsızlığı
 2. Seçimi
 3. Ant içmesi
 4. Görev ve yetkileri
 5. Sorumluluk ve sorumsuzluk hali
 6. Cumhurbaşkanına vekillik etme
 7. Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği
 8. Devlet Denetleme Kurulu
 - b. Bakanlar Kurulu:
 1. Başbakan, görevleri ve sorumlulukları
 2. Bakanlar, görevleri ve sorumlulukları
 - c. Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı
 - d. Millî Güvenlik Kurulu
 - e. Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali
 - f. Devlet Planlama Teşkilatı
3. Yargı:
- a. Mahkemeler:
 1. Mahkemelerin bağımsızlığı
 2. Hâkimlik ve savcılık teminatı
 3. Hâkimlik ve savcılık mesleği
 4. Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması
 5. Mahkemelerin kuruluşu.
 6. Devlet Güvenlik Mahkemeleri
 7. Hâkim ve savcılarının denetimi
 8. Askerî yargı
 - b. Yüksek mahkemeler:
 1. Anayasa Mahkemesi:
 - a. Kuruluş
 - b. Görev ve yetkileri
 - c. Anayasa Mahkemesinin kararları
 2. Yargıtay:
 - a. Kuruluşu
 - b. Görev ve yetkileri
 - c. Yargıtay'ın kararları
 3. Danıştay:

- a. Kuruluşu
 - b. Görev ve yetkileri
 - c. Danıştay'ın kararları
 4. Askerî Yargıtay
 5. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi
 6. Uyuşmazlık Mahkemesi
 - c. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
 - d. Sayıştay ve görevleri
- H. Anayasa:
1. Anayasa nedir
 2. Anayasanın diğer kanunlardan farkı
 3. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının değiştirilemeyecek hükümleri
 4. Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü
- İ. Türk Milleti:
1. Millî duygu
 2. Atatürk inkılâp ve ilkeleri
 3. Atatürk milliyetçiliği
 4. Milletimizin özellikleri ve Türk Milletinin fertlerini biri- birine bağlayan bağlar
 5. Türk Bayrağı, İstiklâl Marşı ve bunlara saygı borcumuz
 6. Millet hayatının sürekliliğinde ahlâkın rolü
 7. Millî çıkarların şahsî çıkarlardan üstün tutulması ve millî amaçlar uğruna fedakârlık
 8. Kamu yararına çalışan kurumlara ilgi ve yardımı
 9. Barışta ve savaşta fedakârlık ve kahramanlıklarıyla millete, memlekete önemli hizmetler yapmış olanlara ve istiklâl Madalyası sahiplerine karşı saygı ve minnet borcumuz

3.1. Değerlendirme

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine etkisini araştırdığımız çalışmamızın bu bölümünde, Tebliğler Dergileri taranmış ve yukarıdaki sonuçlar bulunmuştur. Buna göre; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'yle bazı Sosyal Bilgiler ders kitapları, yardımcı ders ve kaynak kitaplarıyla ders araçları "sakıncalı" oldukları gerekçesiyle yasaklanmıştır. Bunun yanında; Sosyal Bilgiler derslerinde, ünitelerde yeri geldiğinde Atatürk ilke ve inkılaplarıyla bağlantı kurulması istenmektedir. Bu durum, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra da devam eden Atatürkçülük görüşünün eğitim alanındaki yansımalarındandır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra, ilkokul beşinci sınıfların 2. ünitesi "Cumhuriyetimizi Nasıl Kurduk" başlığı adı altında değiştirilmiştir. Bu ünite; Kurtuluş Savaşı, Türk milletinin gelişmesini sağlayan inkılaplar, II. Dünya Savaşı,

Türkiye'de çok partili hayata geçiş, anayasa, Türkiye'de seçimler, devletin temel amaç ve görevleri, vatandaşların devlete karşı görevleri ve Türklerin özellikleri konularından bahsedilmektedir. Ünitenin konu başlıklarından da anlaşılacağı üzere; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında da devam eden, Türk milliyetçiliği ve Atatürkçülük düşünceleri ve vatandaşların devlete karşı görevleri konusu, üniteye yerini almıştır. Aynı zamanda; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen ideal vatandaş yetiştirme düşüncesinin de, Sosyal Bilgiler kitabına yansıdığı görülmektedir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra, ortaokul üçüncü sınıfların birinci ünitesi "Türkiye'nin Bugünkü Yönetim Şekli" başlığı adı altında değiştirilmiştir. Bu üniteye; demokrasi, temel haklar ve ödevler, kişinin hakları ve ödevleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasi haklar ve ödevler, Cumhuriyetin temel organları, anayasa ve Türk milleti konularına yer verilmiştir. Bu ünitenin değişiklik öncesi ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra yapılan, değişiklik sonrası konularına bakıldığında; konu başlıklarının detaylandırıldığı ancak içerik olarak bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Darbe sonrası kullanılan kitapta; sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasal haklar ve ödevler ayrı birer konu olarak üniteye işlenmiştir. Özellikle siyasal, sosyal ve ekonomik haklara ve ödevlere vurgu yapılmıştır. Ancak; konu başlıklarına vurgu yapılmış olsa da, içerik değiştirilmediği için, bu alanda verilmek istenen düşünceler istenilen düzeye ulaşamadığı söylenilebilir.

4. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI OKUL PROGRAMLARI VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Eğitim programları, okullar vasıtasıyla bireyde istenilen yönde davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla yapılan tüm etkinlikleri içeren planlardır. Eğitim programları okullardaki programların temelini oluşturmakla birlikte okullardaki tüm etkinlikler eğitim programı doğrultusunda oluşturulur. Okul eğitiminin, planlı ve kontrollü olması eğitim programları sayesinde sağlanır. Ayrıca haftalık ders saatleri, derslerin amaçları, içerikleri, üniteler, ünitelerin konu başlıkları gibi konular eğitim programlarında belirtilmektedir. Dolayısıyla eğitim programları ve bu programlardaki değişiklikler dersleri doğrudan etkilemektedir.

1962 İlkokul Programı Taslağı'nda, daha önce ayrı ders saatleri ile ayrı ders kitapları bulunan; Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisini birleştirerek, Toplum ve Ülke İncelemeleri adı altında toplamıştır. 1968 İlkokul Programı'yla, Sosyal Bilgiler

dersi; 1968-1969 öğretim yılında bütün ilkokullara, 1970-1971 öğretim yılında da deneme niteliğinde ortaokullara resmen girmiştir. 15.11.1974 tarihinde toplanan MEB Talim Terbiye Kurulu dokuzuncu Milli Eğitim Şura kararlarına uygun olarak aldığı kararlarda; ikinci kademe Sosyal bilgiler programının (6.7.8. sınıflar), 1975-1976 öğretim yılı başından itibaren, bütün yurttta uygulamaya konulmasına karar vermiştir. Böylece, Sosyal bilgiler dersi 1968 yılından itibaren, bütün ilkokullarda; 1975 yılından itibaren de, bütün ortaokullarda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, ortaokul müfredatında yer alan Sosyal Bilgiler dersi Talim ve Terbiye kurulunun 26.4.1985 tarih ve 64 sayılı kararıyla kaldırılmıştır. Sosyal Bilgiler dersi, 1985-1986 öğretim yılından itibaren; Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri adı altında üç derse ayrılmıştır. 1997-1998 öğretim yılında tekrar ilköğretim okullarının 6. ve 7. Sınıflarında, Sosyal Bilgiler dersi uygulamasına geçilmiştir.⁹⁴

12 Eylül Askeri Darbesi'nin Sosyal Bilgiler eğitimine etkisini incelediğimiz çalışmamızın bu bölümünde; Milli Kütüphane ve Tebliğler Dergileri arşivinden temin edilen; 1968 İlkokul Programı, 1973 Ortaokul Programı ve Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri programları incelenmiştir.

4.1. 1968 İlkokul Programı

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 1 Temmuz 1968 gün ve 171 sayılı kararıyla “1968 İlkokul Programı” kabul edilmiştir. 1968 yılı İlkokul Programı oldukça uzun bir deneme süresinden sonra, 1968–1969 öğretim yılında uygulamaya konulmuş ve zaman zaman değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. 1968 programında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri birleştirilerek, Sosyal Bilgiler dersi olarak müfredatta yerini almıştır.⁹⁵ 1968 Programı ilkokul programı olmasına rağmen Sosyal Bilgiler dersine ilk defa bu programda yer verildiğinden dolayı tezimizde incelenmiştir.

1968 tarihli İlkokul Programı, Cumhuriyet Dönemi'nde yayınlanmış ilkokul programları arasında, en önemli ve uzun ömürlü olanıdır. 1968 Programı'nda; “Türk Milli Eğitiminin Amaçları” Toplumsal, Kişisel yönden ve Ekonomik hayat olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. “İlköğretimin Amaçlarında” ise; kişisel

⁹⁴ Aytaç Ambarlı, Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları (Değişiklikler, Düzenlemeler, Güncellemeler), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Konya, 2010, s. 19-20.

⁹⁵ MEB, İlkokul Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968.

bakımdan, insan ilişkileri bakımından, ekonomik hayat bakımından, toplum hayatı bakımından ele alınmıştır. 1968 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler dersinin amaçları, sınıflara göre belirtilmemiş olup; genel olarak Sosyal Bilgiler dersine ilişkin amaçlar, ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Sosyal bilgiler dersi programının amaçları ise dört başlık altında gruplandırılmıştır.⁹⁶

1968 İlkokul Programı'nda belirlenen Sosyal Bilgiler dersinin amaçları aşağıdaki gibidir:⁹⁷

1. Yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden:
 - a. Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler.
 - b. Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar; milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.
 - c. Her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir.
 - d. Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar.
 - e. Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutar, Milletine ve yurduna karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirirler.
 - f. Türk devriminin anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini; Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar,
 - g. Kanun kavramını benimser; kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.
 - h. Bugünkü uygarlığın, uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk Milleti'nin hizmetini ve payını anlarlar.
 - i. Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar.
 - j. Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan; milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; Cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrarlar.

⁹⁶Muzaffer Çatak, Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi, Ekev Akademi Dergisi Yıl: 19 Sayı: 62 (Bahar 2015), Sayfa: 79.

⁹⁷MEB, İlkokul Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968, s. 63-65

- k. İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler
- l. Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler.
2. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden:
 - a. Bütün çalışmalarını, demokratik yaşamın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.
 - b. İnsanların, karşılıklı hak ve sorumluluk taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inançlarını saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler.
 - c. Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarına uymayı öğrenirler.
 - d. Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamın zorunluluğunu kavrarlar.
 - e. Kanun ve nizamlara karşı saygılı olmayı ve devlet teşkilatımızı seviyelerine göre öğrenirler.
 - f. Trafik kurallarına uymayı öğrenirler.
3. Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden:
 - a. Çevrelerini ve yurdu tanır; Türkiye'nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar.
 - b. Gerekli plan, kroki, harita ve grafik bilgilerini kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.
 - c. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş haline gelirler.
 - d. Bilim ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerini kavrar; kâşiflere ve bilim adamlarına sevgi duyarlar.
 - e. Sık sık görüp, temasta buldukları coğrafya olaylarının sebeplerinin araştırmayı ve bu olaylar arasındaki bağılık ve ilişkileri bulup çıkarmayı öğrenirler.
4. Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirme yönünden:
 - a. Kendi eşyalarını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanırlar.

- b. Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler.
- c. Üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili temel bilgileri öğrenirler.
- d. Yakın çevrenin; ekonomik değerleriyle, milli kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar.
- e. İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçim yolları ile bunlar arasındaki ekonomik bağılıkları inceleyebilirler.
- f. Turizmin anlamını, özellikle bizim yurdumuz için önemini kavrarlar.

1968 İlkokul Programı'nda, Sosyal Bilgiler dersinin sadece genel amaçlarının yazılarak; dersin özel amaçlarının ve ünite hedef ve hedef davranışlarının belirtilmemesi önemli bir eksiklik. Genel amaçlar, dört ana madde ve 28 alt başlık altında verilmiştir. Hedefler; yurttaşlık görev ve sorumlulukları, toplumda insanların birbiriyle olan ilişkileri, çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirme ve ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirme doğrultusunda belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen amaçlara bakıldığında; ilkökul öğrencisinin düzeyine uygun olmayan üst düzey, açık ve net olmamakla birlikte birden fazla faaliyeti bir arada bulunduran, kimi zaman birbirleriyle çelişen hedefler olduğu görülmektedir. Bu unsurlar dikkate alınarak, Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen amaçlar incelendiğinde, davranışa dönüşecek özelliklere sahip olmadıkları söylenilebilir.

1968 İlkokul Programı'nda, Sosyal Bilgiler dersiyle ilgili amaçlardan sonra, dersin işlenmesinde dikkat edilecek 31 adet açıklamaya yer verilmiştir. Bu açıklamalar şöyledir:⁹⁸

1. İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında; "Tarih Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi" adı altında okutulan konular birbiriyle olan yakın ilişkileri ve çocuğa uygunluğu bakımından birleştirilerek, Sosyal bilgiler adı altında bir bütün haline getirilmiştir. Bu ders konuları; yalnız Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi yönünden değil, hem Tarih, hem coğrafya hem de Yurttaşlık Bilgisi olmak üzere, çok yönlü bir bütün olarak işlenmelidir.
2. Sosyal Bilgiler dersine ait konular, programda birleştirilerek, üniteler halinde verilmiştir. Ünitelerin işlenişinde, programdaki sıraya uyulmasına gerek yoktur. Öğretmen, bunlar arasında gerekli gördüğü değişmeyi yapabilir.

⁹⁸ MEB, İlkokul Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968, s. 65-70.

3. Sosyal Bilgiler dersinde öğretmen; çevresine ve sınıfın şartlarına göre üniteleri birleştirebilir veya üniteleri daha fazla parçalara ayırabilir.
4. Ünitelerin işlenmesinde yakından uzağa ilkesine uyulmalıdır. Çocuğa, bulunduğu çevreyi incelemekle işe başlamalı ve yakından uzağa, görülenden görülmeyene geçerek, onun görüş ve düşünüş ufkunu derece derece genişletmelidir. Bunun içinde çocuğa; yaşadığı il, sonra ülke ve dünya anlatılmalıdır.
5. Sosyal Bilgiler dersinde Yurttaşlık Bilgisi; yalnızca bilgi vermekle, ilgi ve ülkü uyandırmakla kalmamalı, öğrencilere bu bilgi ve duyguları uygulayabilme gücü kazandırılmalıdır.
6. Sosyal Bilgiler dersinde üniteler; öğrencilerin ilgileri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak ortaklaşa hazırlanmalıdır.
7. Bu derste öğrencilere gereksiz bilgi vermekten, özellikle ezberden kaçınılmalı, onlara günlük yaşayışlarında veya ileriki hayatlarında yararlı olacak bilgiler verilmelidir.
8. Sosyal Bilgiler’de öğrencilerin; milletimize karşı güven ve takdir duygularını kuvvetlendirmek için gereken gayret harcanmalı ve Atatürk’ün “Türk Öğün, Çalış, Güven” ve “Ne mutlu Türküm diyene” sözleri bu çalışmaların temeli olmalıdır.
9. Bu dersin öğretiminde, yalnız soru-cevap veya takrir değil, çeşitli metotlara yer verilmelidir. Özellikle, öğrenciyi kendi kendine aktif yapan ve onu araştırmaya ve incelemeye sevk eden metotlara öncelik verilmelidir.
10. Bu ders işlenirken yalnızca ders kitaplarıyla yetinilmemeli, öğrencilerin seviyelerine uygun çeşitli kaynaklardan yararlanılmalıdır.
11. Öğretmen üniteleri işlerken, çalışmalara ve hazırlıklara bizzat katılmalı, öğrencilerin çalışmalarını kolaylaştırmalı ve onlara rehber olmalıdır.
12. Bu derste öğrencilerin çalışma ve öğrenme yerleri yalnız dershane değil; okul, aile, toplum vb. alanlardır.
13. Ders konuları işlenirken, mümkün olduğu kadar ifade dersleriyle ilgi kurulmalıdır.
14. Ünitelerin değerlendirilmesinde; öğrencilerin kazandıkları bilgilerin çeşitli testlerle ölçülmesi, çocukların edindikleri alışkanlıkların gözlemlenmesi gibi çeşitli değerlendirme yolları kullanılmalıdır.

15. Ünitelerin işlenmesinde; çocukların yalnız hafızalarına başvurulmamalı, onlara iyi görmeye, gördükleri üzerinde iyi düşünmeye ve değerlendirmeye alıştırmalıdır.
16. Ünitelerin işlenmesinde; gezilerden ziyaretlerden, canlı ve cansız kaynaklardan, hazır olarak elde edilebilecek veya öğrenciler tarafından yapılabilecek araçlardan faydalanılmalıdır.
17. Milli ve dini bayramlarda, mahalli özellik gösteren kurtuluş ve kutlama günleri önemli olaylar ve belirli günler, zamanında ele alınmalıdır ve çevrenin imkânına göre sınıfça ve okulca üzerinde durulmalıdır.
18. Bu derste öğrencilerin yapacakları işleri, arkadaşlarıyla beraber yapmalarına ve bu plan çerçevesince özel sorumluluk almaları üzerinde önemle durulmalıdır.
19. Bu derste çocuğun, özel görüşlerine ön planda yer verilmeli ve bunlar değerlendirilmelidir.
20. Bu ders insanların; sevgi, saygı ve anlayış duyguları içerisinde iş birliği yapmalarını, birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı göstermelerini ve birbirlerinin başarılarını takdir etmelerini benimsetmelidir.
21. Öğretmen, fertlerin yeteneklerine uygun bir işe ve mesleğe sahip olmalarının önemini belirtmeli; insanın hangi meslekten olursa olsun işini en verimli şekilde yapmasının bir ödev olduğunu öğrencilere telkin etmelidir.
22. Öğretmen, her işte hürriyet havası içinde disiplin ve karakterin önemli rolünü belirtmeli, çocukları disiplinle çalıştırmaya ve onları sarsılmaz bir karakterde yetiştirmeye özen göstermelidir.
23. Öğretmen, Yurttaşlık Bilgisi konularını, öğrencilere kavratmak için, okulun içinde ve dışında geçen olaylardan yararlanmalı ve öğrencileri hayat ile sıkı sıkıya temas ettirmelidir. Öğretmen; Cumhuriyet Bayramı, Milli Hâkimiyet Bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı'nda bir zaferin veya Türk Devrimiyle ilgili herhangi önemli bir olayın yıldönümü; Büyük Millet Meclisi'nin açılması, geçit töreni gibi fırsatlardan yararlanarak, Sosyal Bilgiler konularına karşı öğrencilerin ilgisi uyandırılmalı ve bu konular canlandırılmaya çalışılmalıdır.
24. Bu ders, konularının işlenmesinde, öğrencilere özellikle; bugünkü insan ve toplum hayatını zamanla değiştiği kavratılmalıdır.

25. Öğretmen, her fırsattan yararlanarak, Türklerin tarihte oynadıkları rolü belirtmeli; askerlik, idare hukuk, ilim, fen ve sanat alanlarında başka milletlere örnek olduklarını göstermelidir.
26. Öğretmen, saltanatın son yıllarında memleketin nasıl geride kaldığını, parçalanıp yok olma durumuna geldiğini ve bu durumda Atatürk önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğunu, geliştiğini çocuklara kavratmalı; bu maksatla Atatürk Devrimleri üzerinde önemle durulmalıdır.
27. Öğretmen, tarihi bir olay; Kurtuluş Savaşı veya Türk Devrimi'nin herhangi bir yönü üzerinde dururken bu olayların çevredeki izlerini araştırmalı ve çocukların dikkatini, bunlar üzerine çekmelidir.
28. Öğretmen, geçmiş üzerinde dururken, çocuklara o devirde kullanılan; eşyayı, araçları, sur, kale, cami, çeşme, köprü, ev, kitaplık vb. gibi yerleri veya bunların resimlerini incelemeli, tarihi tablo ve sanatlardan yararlanmalıdır.
29. Öğretmen, çevreyi tanıtmak ve yurdun yaşama şartlarını incelemek ve bu şartların iyileştirilmesi üzerine onları düşündürmek adına; öğrenciler yakın köy, kasaba ve şehirlerde gezi imkânı hazırlamalıdır.
30. Öğretmen, Sosyal Bilgiler dersinde geçen; Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi ile ilgili terimlerin, çocuklara iyice kavratılmasına özel bir yer vermelidir.
31. Öğretmen öğrencilere; Türk demokrasisinin ilkelerini, Türk vatandaşlarının demokratik düzen içindeki kişisel sorumluluklarını ve Türk demokrasisinin koruması yollarını kavratmalıdır.

1968 İlkokul Programı'nda yer alan, Sosyal Bilgiler dersine ait açıklamalara baktığımızda; derste kullanılacak yöntemler hakkında bilgiler verildiği görülmektedir. Buna göre Sosyal Bilgiler dersinde; Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konuları, çok yönlü bir bütün olarak işlenmelidir. Ünitelerin işlenmesinde, yakından uzağa ilkesi gereği önce yakın çevresi anlatılmalı; bu amaçla ünitelerin yerleri değiştirilebilir yahut üniteler parçalanması yoluna gidilebilir. Ders işlenirken, ezberci anlayıştan kaçınılarak, konular öğrencilere benimsetilmeli ve davranışa dönüştürülmelidir.

Sosyal Bilgiler dersinde üniteler işlenirken; gezilerden ziyaretlerden, canlı ve cansız kaynaklardan, hazır olarak elde edilebilecek veya öğrenciler tarafından yapılabilecek araçlardan faydalanılmalıdır. Bu amaçla; çevreyi tanıtmak ve yurdun yaşama şartlarını incelemek ve bu şartların iyileştirilmesi üzerine onları

düşündürmek adına öğrenciler, yakın köy, kasaba ve şehirlerde gezi imkânı hazırlamalıdır.

Sosyal Bilgiler dersinde, Yurttaşlık Bilgisi konularını öğrencilere kavratmak için; okulun içinde ve dışında geçen olaylardan yararlanmalı ve öğrenciler hayat ile sıkı sıkıya temas ettirilmelidir. Cumhuriyet Bayramı, Milli Egemenlik Bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı'nda bir zaferin veya Türk Devrimi'yle ilgili herhangi önemli bir olayın yıldönümü gibi fırsatlardan yararlanarak, Sosyal Bilgiler konularına karşı; öğrencilerin ilgisi uyandırılmalı ve bu konular canlandırılmaya çalışılmalıdır. Yani Sosyal Bilgiler dersinde, Yurttaşlık Bilgisi, yalnızca bilgi vermekle, ilgi ve ülkü uyandırmakla kalmamalı; öğrencilere bu bilgi ve duyguları uygulayabilme gücü kazandırılmalıdır.

IV. ve V. Sınıflarda İşlenecek Belirli Gün ve Haftalar:⁹⁹

1. İlköğretim Haftası
2. Birleşmiş Milletler Günü (IV. Sınıfta İşlenmeyecek)
3. Cumhuriyet Bayramı
4. Atatürk Haftası
5. Kitap Haftası
6. İnsan Hakları Haftası
7. Ulusal Egemenlik Bayramı
8. Gençlik ve Spor Bayramı
9. Hürriyet ve Anayasa Bayramı
10. NATO Günü (IV. Sınıfta İşlenmeyecek)
11. Mahalli Kurtuluş Günü

1968 İlkokul Programı'na göre 4. sınıf ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi konuları aşağıda verilmiştir.¹⁰⁰

4.SINIF	5. SINIF
ÜNİTE 1: İLİMİZ VE BÖLGEMİZ 1. Yaşadığımız Kasaba Veya Şehir. Hangi İl İçinde Bulunuyor, İlimiz Hakkında	ÜNİTE 1: YURDUMUZ VE KOMŞULARIMIZ 1. Türkiye Hangi Yarımkürede, Hangi

⁹⁹MEB, İlkokul Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968, s. 71.

¹⁰⁰MEB, İlkokul Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968, s.71-80.

<p>Neler Biliyoruz?</p> <ol style="list-style-type: none"> İlimiz ve Bölgemiz Türkiye'nin Neresinde Bulunuyor? İlimiz ve Bölgemizin Doğal Durumu İlimizde ve Bölgemizde Yaşayış İlimizin Yönetimi İlimizin ve Bölgemizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz? İlimiz ve Bölgemizin Turistik Yerleri Turizm Nedir? Milli Kalkınmada Turizmin Önemi <p>ÜNİTE 2: TÜRKİYEMİZ</p> <ol style="list-style-type: none"> Yurdumuza Genel Bakış Yurdumuzun Doğal Durumu Yurdumuzda İlk Yaşayan İnsanlar <p>ÜNİTE 3: YURDUMUZDA BUGÜNKÜ HAYAT</p> <ol style="list-style-type: none"> Yurdumuzda Nüfus Yurdumuzda Ekonomi Yurdumuzda Yönetim Yurdumuzda Spor <p>ÜNİTE 5: TÜRKLERİN ANADOLU'YA YERLEŞMESİ</p> <ol style="list-style-type: none"> Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Alparslan'ın Kişiliği ve Malazgirt Savaşı Anadolu Selçuklu Devleti Türklerin Özellikleri <p>ÜNİTE 4: İSLAMLIK VE TÜRKLERİN İSLAMLIĞI KABULÜ</p>	<p>Paralel ve Meridyen Daireleri Arasında Yer Almaktadır?</p> <ol style="list-style-type: none"> Türkiye'nin Çevresinde Hangi Denizler Hangi Ülkeler Yer Alıyor? Balkan Yarımadası <p>ÜNİTE 2: OSMANLI İMPARATORLUĞU</p> <ol style="list-style-type: none"> Osmanlı Devletinin Kuruluşu İstanbul'un Alınması ve İmparatorluğun Kuruluşu Güney Komşularımız Olan Arap Ülkeleri Kıbrıs, İsrail ve İran Sovyetler Birliği Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri Osmanlı Uygarlığı <p>ÜNİTE 3: DÜNYAYA TOPLU BAKIŞ</p> <ol style="list-style-type: none"> Dünyanın Hareketleri Yeryüzünde Kara ve Denizlerin Dağılışı Kıtalar Akdeniz Hangi Kıtalar Arasındadır? Bu Büyük Denizin Başlıca Yarımada, Adaları ve Körfezleri Hangileridir? Akdeniz Kapalı Bir Deniz Midir, Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı İle Hangi Denizlere Bağlanır? Okyanus nedir? Amerika ve Okyanusya Kıtalarına Toplu Bakış Coğrafya Keşiflerine Toplu Bakış <p>ÜNİTE 4: OSMANLI İMPARATORLUĞU</p> <ol style="list-style-type: none"> Duraklama Sebepleri Karlofça Antlaşmasından Sonraki Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya İlişkilerine Kısaca Değinilecek ve Lale
---	--

	<p>Devrinin Özellikleri Belirtilecektir</p> <ol style="list-style-type: none">3. Yenileşme Hareketleri4. Trablusgarp, Balkan Ve Birinci Dünya Savaşları <p>ÜNİTE 5: DÜNYANIN BAŞLICA ÜLKELERİ</p> <ol style="list-style-type: none">1. Türkiye'nin En Çok Alışveriş Yaptığı Ülkeler2. Dünyanın Öteki Başlıca Ülkelerine Genel Bakış3. İç ve Dış Turizm, Turizmin Sağladığı Gelirler, Turizm Davamızda Bize Düşen Ödevler <p>ÜNİTE 6: CUMHURİYETİMİZ</p> <ol style="list-style-type: none">1. Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılması ve Kurtuluş Savaşı2. Devrimlerimiz3. İkinci Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler4. İkinci Dünya Savaşından Günümüze Kadar Belli Başlı Dünya Olaylarına Toplu Bakış5. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrasi6. 27 Mayıs ve Anayasamız7. Seçim ve Büyük Millet Meclisinin Kuruluşu8. Cumhurbaşkanlığının Seçimi ve Görevleri9. Hükümetin Kuruluşu10. Hükümetin Görevleri ve Bakanlıklar Arası İş Bölümü11. Yurttaşların Devlete Karşı Ödevleri12. Meslek Seçimi
--	--

1968 Programı'nın 4. Sınıflara ait konuları incelendiğinde; toplamda 5 üniteye ait, 18 alt konu başlığının yer aldığı tespit edilmiştir. Ünitelere baktığımızda,

ilk olarak Türkiye Coğrafyası ele alınmış olup, ikinci ünite Türkiye'nin yeryüzü şekilleri incelenmiştir. Üçüncü ünite ise; yine Türkiye'nin nüfusuna yönelik konularını kapsamaktadır. Dördüncü ve beşinci ünitelerde, Türk tarihine yönelik konular yer almaktadır. Bu ünitelerde, önce Türklerin Anadolu'ya girişi işlenmiş; akabinde ise, İslamiyet ve Türklerin İslamiyet'i kabulü ele alınmıştır.

1968 Programı'nda 5. sınıfa ait ders konuları incelendiğinde, 6 ünite bulunduğu görülmektedir. İlk ünite; 4. sınıflarda olduğu gibi, Coğrafya konularını oluşturmuştur. İkinci ünite ise; Osmanlı tarihine geçilmiş ve Osmanlı Devleti yükselme dönemine değinilerek, Osmanlı kültür ve uygarlığına yer verilmiştir. Üçüncü ünite; Coğrafya konusu olup, Dünya'nın şekli ve hareketleri ile ilgilidir. Dördüncü ünite, Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme devri yer almaktadır. Beşinci üniteyi, Dünya üzerindeki başlıca ülkeler oluştururken, altıncı ünite ise; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve vatandaşlık bilgisi konuları yer almıştır.

Bu programla birlikte Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konuları bir bütün halinde verilmeye başlanmıştır. Ayrıca çevreyi tanıtmak ve yurdun yaşama şartlarını incelemek ve bu şartların iyileştirilmesi üzerine onları düşündürmek adına; öğrencilere yakın köy, kasaba ve şehirlerde gezi imkânı hazırlanması istenilerek, programda yakın çevreye daha fazla önem verilmiştir.

1968 İlkokul Programı'nda, Sosyal Bilgiler dersinin sadece; tarih, coğrafya ve vatandaşlık derslerinden oluşturulması ve Sosyal Bilgileri oluşturan diğer disiplinlerin (ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji vs.) görmezden gelinmesi, önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersinin Araçları¹⁰¹

1. Tarih Haritalar
2. Eski ve Yeni Türk Sanat Uygarlığına Ait Levhalar, Fotoğraflar ve Kesintiler
3. Türk Büyüklerinin Resimler
4. Kurtuluş Savaşına Ait Levhalar, Resimler ve Vesikalar
5. Yardımcı Kitaplar
6. Tarih ve Şerit Levhaları
7. Yerküre
8. Düzlem Küre
9. Türkiye Haritası

¹⁰¹MEB, İlkokul Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968, s. 80--81.

10. Beş Kıtanın Haritası
11. Pusula
12. Yurt Coğrafyasıyla İlgili Levhalar ve Resimler
13. Okulun Bulunduğu Kasaba ve Şehrin Planı
14. Termometre, Yağmur Ölçüsü, Rüzgâr Fırılacağı ve Oku Gibi Hava Gözlem Aletleri Yurdumuza Ait Resimler ve Fotoğraflar

İmkân buldukça bu listeye eklenecek araçlar:

1. Tarihten önce insanların yaşayışlarına dair levhalar
2. Eski savaşları canlandıran levhalar, resimler
3. Kurtuluş Savaşı'na ait levha ve resimler
4. Dergiler, gazete kesitleri, prospektüsler
5. Güneş sisteminin basit modeli
6. Barometre
7. Coğrafya resimleri ve fotoğraflar
8. Coğrafya duvar levhaları

1968 İlkokul Programı'nda, Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen ders araçlarını incelediğimizde; tarih konularına yönelik olarak tarih haritaları, eski Türk büyüklerinin resimleri, Kurtuluş Savaşı'na ait resim ve levhalar, tarih ve şerit levhaları gibi materyaller, coğrafya konularında ise; coğrafya haritaları, yerküre, pusula gibi materyallerin kullanılmasının istendiği görülmektedir. İlkokul programında bu materyallere yer verilmesi konuların daha iyi kavranması açısından önemlidir.

4.2. 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Müfredat Programı

Ortaokul Sosyal Bilgiler dersi programı Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı içerisinde verilmiştir. Sosyal Bilgiler müfredat programı giriş, amaçlar, açıklamalar ve ders konuları olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Sosyal Bilgiler dersinin öneminden ve bu müfredatın hazırlanma gerekçelerinden; programların sürekli bir gelişim ve değişim içinde olmasının mecburiyetinden bahsedilmiştir. Ayrıca Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konularının birbirleriyle yakından ilişkili olduğundan, bu derslerin Sosyal

Bilgiler dersi altında toplanmasına ve ünitelerin birleştirilmesine karar verildiğine değinilmiştir.¹⁰²

Sosyal Bilgiler dersi için 12 tane amaç belirtilmiştir. Bu amaçların öğretim çalışmalarının her safhasında göz önünde bulundurulması gerektiği ve öğretmenlerin konuların düzenlemesinde, çalışma şekillerinin tespitinde, bunların uygulamasında ve öğrenci çalışmalarının değerlendirilmesinde aşağıdaki ana fikirlerin ışığında hareket etmeleri gerektiği belirtilmiştir.¹⁰³

1. Öğrencilere millet kavramını, milletimizin üstün özelliklerini sürdürüp geliştirme inancını ve Türk milliyetçiliğinin ilkelerini benimsetmek.
2. Öğrencileri kuvvetli, ileri, refahlı ve bağımsız Türkiye ülküsüne bağlı, yurdumuzun ve milletimizin problemlerinin çözümüne heyecanla, canla ve başla katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek.
3. Öğrencileri sosyal münasebetlerde saygı, sevgi ve anlayış sahibi, medeni cesaret sahibi, birlikte çalışma zevkini ve alışkanlığını kazanmış, vatandaş sorumluluklarını kavramış, sosyal ve kanuni kurallara uygun yaşama zorunluluğunu kavramış kişiler olarak yetiştirmek.
4. Okullara farklı sosyal, politik ve ekonomik düşüncelere ve görüşlere sahip aile çevrelerinden gelen çocuklara: Anayasamızda belirtilen toplumumuzun ortak duygu, görüş ve düşüncelerini, yaşama şartlarımızı ve ülkemizi benimsetmek.
5. Öğrencilere; komşu ve uzak ulusları bizi ilgilendiren yönleriyle tanıtmak, yurdumuzun ve dünyamızın ilginç problemlerini göstermek, geçişi inceletirken bugünü kavratmak gelecek için ufuklar açmak, içinde yaşadığı fiziki ve sosyal çevrenin şartları ve imkânları hakkında bilgi ve anlayış vermek.
6. Öğrencilere; milletler ailesi içinde Türk milletinin yerini, milletimize düşen insanlık vazifelerini, insanların ve milletlerin birbirlerine muhtaç olduğunu, iş birliğinin zorunluluğunu takdir ettirmek.
7. Öğrencileri, milletimizle iş birliği halinde ve kendi ülkelerinde huzur içinde yaşamak isteyen milletlere karşı iyi duygular beslenmesini öğretmek.

¹⁰²MEB, Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 4-7.

¹⁰³MEB, Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 7-11.

8. Öğrencilere; Atatürk'ün gençliğe hitabesinin derinlikleri, Atatürk ilke ve inkılaplarını, cumhuriyet ve demokrasiyi, siyasi partilerin gerekliliğini, yurdumuzun nasıl idare edildiğini kavratmak.
9. Öğrencilere, yurt savunmasının nedenli kutsal olduğunu; bu yolla ölümsüzlüğe kavuşmanın mümkün olduğunu ve tarihimizde bu durumun örneklerini kavratmak.
10. Öğrencileri, yurt ve dünya problemleri arasında şaşırımsızın doğruyu bulabilen, hayatın hızına ayak uydura bilen, kişilik sahibi, maddi ve manevi kaynakları millet yararına kullanabilen vatandaşlar olarak yetiştirmek.
11. Öğrencilere; günlük hayatta iş birliğinin önemini, meslek sahibi olmanın önemini, çağdaş medeniyet ve kültür için çalışmanın önemi, Atatürk'ün Türk milleti ve dünya için açtığı çağdaş ufukları göstermek.
12. Öğrencilere; sosyal ve ahlaki bakımdan arzu edilen ve edilmeyen davranışları ayırt edebilme kudretini, boş zamanlarını amaçlı olarak okuma, araştırma, inceleme, gezi ve spor yaparak geçirme alışkanlığını kazandırmaktır.

1973 ortaokul programında Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen amaçlara baktığımızda, diğer programlarda da olduğu gibi öğrencilere aktarılması istenilen hedeflerler belirlendiği görülmektedir. Öğrencilere; Türk milliyetçiliğinin ilkelerini, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin derinliklerini, Atatürk ilke ve inkılaplarını, cumhuriyet ve demokrasiyi, siyasi partilerin gerekliliğini, yurdumuzun nasıl idare edildiğini benimsetmek bu hedeflerden bazılarıdır. Özetle; Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen amaçlar öğrencileri vatanını ve milletini seven, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, hak ve sorumluluklarının bilincinde, yurdumuzun ve dünyamızın problemlerinin farkında olan bireyler yetiştirmek olarak verilmiştir.

1973 Ortaokul Programı'nda Sosyal Bilgiler dersiyle ilgili amaçlardan sonra, bu dersin işlenmesinde dikkat edilecek 44 adet hususa yer verilmiştir. Buna göre:¹⁰⁴

1. Öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersine başlarken, öğretmenlerin öncülüğünde, bir ders yılında işlenecek üniteleri özel bir defterin ilk sayfasına yazarlar ve bu yıllık planı oluşturur.

¹⁰⁴MEB, Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 12-26.

2. Ders yılı başında her ünite için bir zarf veya kutu ayarlanarak üniteyle ilgili kitaplar, gazete haberleri, resimler gibi materyaller ileride kullanılmak üzere buraya yerleştirilir.
3. Öğretmen, öğrencilere ünitelerin tali problemlerini veya konularını paylaştırarak, çalışmaların bütün safhalarında dikkatli, uyanık bir rehber ve yardımcı olarak yer almalıdır.
4. Ders içinde, her öğrencinin payına yeterli kadar ve çeşitli çalışma konusu düşmekte, yapılan etkinlikler ve sonuçları öğrencilerin daha sonraki çalışmaları için cesaretini ve kişisel güvenini artırır.
5. Bu dersin ağırlık merkezinde yakın çevremizin, yurdumuz ve milletimizin problemleri bulunmalıdır.
6. Bu derste, günlük olaylar yakından takip edilmeli, bu amaçla sınıflarda yeterli büyüklükte gazete haberlerinin asılacağı haber levhaları olmalıdır.
7. Öğrencileri iyi bir gözlemci olarak yetiştirmek adına, araştırma ve inceleme gezileri, gözlem görevleri iyi planlanmalıdır.
8. Öğrencilere, araştırma ve inceleme gezilerinden edindikleri gözlemlerin de not alma alışkanlığı kazandırılmalıdır.
9. Gözlem, inceleme ve araştırma sonuçları üzerine sunumlar ve münazaralar düzenlenmeli, bunu yaparken konu ile ilgili ders araçlarından yararlanılmalıdır.
10. Başarısız öğrencilerde başarısızlıkta; ailenin, okulun, öğretmenin rolü olabileceği akılda tutularak sorun çözümlidir.
11. Öğrencilerde, öğretmenlerinin kendilerini koşulsuz sevdiği kanaati oluşmalı; bu durum başarıda son derece önemlidir.
12. Öğrenci karşılaştığı problemleri öğretmeni ve sınıf arkadaşlarıyla paylaşabilmeli, sınıf ortamı buna müsait olmalıdır.
13. Öğrenciler programda olmasa dahi ilgi duydukları konuları, sınıf ortamında paylaşabilmelidir.
14. Öğrenciler Sosyal Bilgiler dersinde insanlığın ihtiyaçlarının zaman içinde nasıl değişip geliştiğini öğrenmeli; milletlerin daha iyi, daha refah ve daha güvenli yaşamak adına yarış halinde olduklarını, bu yarışta Türk milleti adına en önde olmak için çok çalışmak gerektiğini öğrenmelidirler.

15. Diğer milletlerin çalışmalarından, başarılarından, hayat şartlarından yeri geldiğinde örnek verilerek, kendi problemimizin dünya problemleri arasındaki yeri öğrencilere kavratılmalıdır.
16. Birçok problemin köklerinde geçmişin olduğu, tarihinde yardımıyla anlatılmalıdır.
17. Öğretmen okulunda okuyan öğretmen adaylarına, Sosyal Bilgiler derslerinde yaptıkları çalışmaların ileriki öğretmenlik hayatında çok kıymetli bir kaynak olacağı anlatılmalıdır.
18. Sosyal Bilgiler dersi iki mihver dersten biridir. Bütün ifade dersleri, bu mihver dersler etrafında işlenmelidir.
19. Öğretmenler dersin ve okulun amaçlarına aykırı düşmemek ve diğer üniteleri ihmal etmemek kaydıyla önemli olayları derste işleyebilir.
20. Öğrencilere yeri geldiğinde; büyük bilim, teknik ve devlet adamları örnek gösterilmeli, çalışan herkesin böyle olabileceği söylenmelidir.
21. Günlük olaylar veya yeri geldikçe tarihi olaylar anlatılırken, bu olaylardaki kişilerin olumlu olumsuz rollerinden bahsedilmelidir.
22. İnsanlığın ve milletimizin gelişmesinde etkisi ve yeri olan olaylar ders araçlarından da yararlanılarak anlatılmalıdır.
23. Programda, özellikle birinci sınıfta yakın çevre incelemelerine yer verilmiştir. Bundaki amaç; öğrencinin içinde ve sürekli temas halinde bulunduğu yakın çevreyi tanıması, kendi yaşayışını anlamlandırması, uzak çevre, yurt ve dünya problemlerini kavramak için sağlam bir alt yapı oluşturmasıdır.
24. Okulda ve yakın çevrede yapılacak yıl dönümleriyle anma törenlerinin listesi sene başında yapılmalı; böylece öğrencilere planlı ve programlı çalışma alışkanlığı kazandırılmalıdır.
25. Öğrenciler, her Türk gencinin, devrim ordusunun fedakar bir eri olduğu fikir ve duygusunu kuvvetle benimsemelidir.
26. Bir sınıf kitaplığı kurularak öğrencilerin kullanımına sunulmalıdır.
27. Öğrencilere istenen ünitelerle ilgili hikâyeler ve piyesler yazdırılmalı, olaylar tasvir ettirilmeli, resimler yaptırılmalıdır.
28. Özellikle kaynak kitap ve yazılardan, kaynak kişilerden yararlanılırken öğrencilerin okuduklarını anlamalarına dikkat edilmelidir.

29. Sosyal Silgiler dersinin müfredatı eski programlarda yer alan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerine ait konuların birleştirilmesinden ibaret değildir.
30. Eski programda üçüncü sınıflarda yer alan Türkiye coğrafyası dersinin bir bölümü birinci sınıfta, bir bölümü üçüncü sınıfta işlenmektedir.
31. Coğrafi bölgelerin işlendiği bölümde kitabın okutulduğu şehre göre sıralamada değişiklikler yapılabilir.
32. Türkiye'nin bölgeleri okullarda, okulun bulunduğu bölge ve komşu ve uzak bölge şeklinde işlenecektir.
33. Sosyal Bilgiler dersi bir bölgenin, bütünüyle Türkiye'nin yahut komşu bir ülkenin bütünüyle nesi varsa anlatıldığı bir ders olmamakla birlikte, ortaokul öğrencisinin seviyesine uygun belli başlı özelliklerin bahsedildiği bir derstir.
34. Komşularımız ve diğer ülkeler işlenirken ülke ve devletlerin en ilginç yönleri dikkate alınmıştır.
35. Programda komşu ülkelerin halk oyunları ve halk müziğinden bahsederken; plaklardan, bantlardan, müzik ve beden eğitimi öğretmenlerinden yararlanılması zaruridir.
36. Tarihle ilgili olaylar işlenirken, yurdumuzun tarihi esas alınacaktır.
37. Öğretmenler tarih boyunca Türklerin ayrı ayrı isimler altında kültür ve uygarlıklarını yaydıklarını, İslam kültürünün oluşmasında ve gelişmesinde önemli rolleri olduğunu anlatacaktır.
38. Çevre incelemesinde öğrencilere, tarihi eserler anlatılırken; onların seviyesine göre ve batıl inançlardan arındırılmış şekilde anlatılmalıdır.
39. Tarihi olaylar anlatılırken, okulun bulunduğu yerde geçenler varsa o bölgedeki tarihi eserlerden yararlanılmalıdır.
40. Öğrencilere çevredeki tarihi eserler anlatılırken, onların korunmasının önemi anlatılmalı; bu eserlerin korunması ve bakımı öğretmenler eşliğinde öğrenciler tarafından yapılmalıdır.
41. Atatürk ilke ve inkılapları anlatılırken; bu konunun ülkemiz için ne kadar önemli olduğu, ülkemiz ve diğer ülkeler üzerine etkilerinden bahsedilmelidir.
42. Demokrasinin önemi öğrencilere anlatılmalı, okul içinde demokrasi uygulamaları ile bu kavramın önemi anlatılmalıdır.
43. Milli birlik ve dayanışmanın anlamı ve önemi öğrencilere anlatılmalıdır.

44. Program sadece fikir verici değerdedir. Öğretmenler buldukları yerin özelliklerine göre konular üzerinde değişiklik yapabilirler.

Sosyal Bilgiler dersine yönelik 1973 Ortaokul Programı'nda yapılan açıklamalara baktığımızda, bu programda da dersin nasıl ve hangi yöntemle işleneceği konusunda bilgiler verildiği görülmektedir. Açıklamalarda “dersin ağırlık merkezinde; yakın çevremiz, yurdumuz ve milletimizin problemleri bulunmalıdır” diye geçmektedir. Bu amaçla, öğrenciler içinde ve sürekli temas halinde bulunduğu yakın çevreyi tanımalı, kendi yaşayışını anlamlandırmalı, uzak çevre, yurt ve dünya problemlerini kavramak için sağlam bir alt yapı oluşturmalıdır. Yine Türkiye'nin bölgeleri; okulun bulunduğu bölge, komşu bölge ve uzak bölge sırasıyla işlenmelidir.

Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilere, her Türk gencinin devrim ordusunun fedakâr bir eri olduğu fikir ve duygusunu kuvvetle benimsemelidir. Atatürk ilke ve inkılapları anlatılırken bu konunun ülkemiz için ne kadar önemli olduğu, ülkemiz ve diğer ülkeler üzerine etkilerinden bahsedilmelidir. Bu derste, aynı zamanda demokrasinin önemi öğrencilere anlatılmalı, okul içinde demokrasi uygulamaları ile önemi kavratılmalıdır.

Ortaokul 1. sınıfta Sosyal Bilgiler dersi, haftada 5 saat programdaki yerini almıştır. Bu sınıf için belirlenen Sosyal Bilgiler üniteleri ve konu başlıkları aşağıdaki gibidir.¹⁰⁵

ÜNİTE 1: GÜNLERİMİZ NERELERDE NASIL GEÇİYOR?

- a. Ailemiz İçinde
- b. Dershanemizde
- c. Okulumuzda
- d. Çevremizde

ÜNİTE 2: KÖYÜMÜZ ŞEHİR VE KASABMIZ NASIL BİR YERDEDİR?

- a. Yeryüzü Şekilleri Bakımından
- b. İklim Bakımından
- c. Yollar Bakımından
- d. Tarihi Kalıntılar Bakımından

ÜNİTE 3: TÜRKİYE'NİN NERESİNDEYİZ?

¹⁰⁵MEB, Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 26-43.

- a. İç Anadolu Bölgesi
- b. Ege Bölgesi
- c. İç batı Anadolu
- d. Marmara Bölgesi
- e. Batı Karadeniz Bölümü
- f. Orta Karadeniz Bölümü
- g. Doğu Karadeniz Bölümü
- h. Doğu Anadolu Bölgesi
- i. Güney Anadolu Bölgesi
- j. Akdeniz Bölgesi
- k. Bütünüyle Türkiye

ÜNİTE 4: YURDUMUZDA BİZDEN ÖNCE KİMLER NASIL YAŞAMIŞLARDIR?

- a. Tarih Öncesinde Anadolu
- b. Anadolu'nun Tarih Çağına Giriş ve Mezopotamya ile Münasebeti
- c. Anadolu'da Hititler
- d. Urartular-Frigyalılar ve Lidyalılar
- e. Batı Anadolu ve Ege Uygarlıkları
- f. Anadolu'da Perslerle Mezopotamyalıların Mücadelesi

ÜNİTE 5: APENİN YARIMADASI VE ROMA İMPARATORLUĞU

ÜNİTE 6: ORTA ÇAĞDA AVRUPA VE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU

- a. Orta Çağda Avrupa'da Sosyal Dini ve Ekonomik Durum

Ortaokul 2. Sınıfta Sosyal Bilgiler dersi, haftada 5 saat programdaki yerini almıştır. Bu sınıf için belirlenen sosyal bilgiler üniteleri ve konu başlıkları aşağıda verilmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁶MEB, Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 43-50.

ÜNİTE 1: ORTA ÇAĞDA İSLAMLIKTAN ÖNCE BAŞLICA TÜRK DEVLETİ VE UYGARLIKLARI

ÜNİTE 2: İSLAMLIK NEREDE VE NASIL DOĞDU; NERELERE VE NASIL YAYILDI

ÜNİTE 3: MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

- a. Karahanlılar ve Gazneliler
- b. Büyük Selçuklu İmparatorluğu

ÜNİTE 4: ONUNCU YÜZYILDAN SONRA ANADOLU

- a. Anadolu Selçuklu Devleti
- b. Osmanlılar

ÜNİTE 5: YENİ BİR ÇAĞ BAŞLIYOR

- a. Avrupa Kıtasına Toplu Bir Bakış
- b. Yeni Çağ Başında Avrupa

ÜNİTE 6: OSMANLILARIN YÜKSELME DEVRİ

- a. Fatih Sultan Mehmet
- b. II. Beyazıt
- c. Yavuz Sultan Selim Dönemi
- d. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi
- e. Sokullu Devri
- f. Yükseliş Devrinde Osmanlı Uygarlığı

ÜNİTE 7: AVRUPANIN BÜYÜK VE ÖNEMLİ BÖLGELERİ

- a. İber Yarımadası
- b. İngiltere
- c. Fransa
- d. Almanya
- e. Tuna Ülkeleri
- f. Doğu Avrupa (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)

ÜNİTE 8: OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN DURAKLAMA VE GERİLEME DEVRİ

- a. Duraklama Devri (1579-1699)
- b. Gerileme Devri (1699-1792)

ÜNİTE 9: KOMŞU DEVLETLER VE BUNLARLA İLİŞKİLERİMİZ

- a. Ön Asya'daki Komşularımız
- b. Balkan Yarımadasındaki Komşularımız
- c. Ege Adaları ve Kıbrıs'ın Türkiye Bakımından Önemi

ÜNİTE 10: DÜNYADA DAHA BİRÇOK ÜLKELER VE MİLLETLER VAR

- a. Avrupa'da
- b. Asya
- c. Kutuplarda

Ortaokul 3. sınıf programında Sosyal Bilgiler dersi, haftada 4 saattir. Bu sınıf için belirlenen Sosyal Bilgiler üniteleri ve konu başlıkları aşağıdaki gibidir.¹⁰⁷

ÜNİTE 1: DEMOKRASİ NEDİR VE TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ

- a. Demokrasinin Tarihçesi
- b. Milleti Meydana Getiren Esaslar
- c. Hak ve Ödevlerimiz
- d. Yurt
- e. Devlet

ÜNİTE 2: XIX. VE XX. YÜZYILLARDA OSMANLI İMPARATORLUĞU-İMPARATORLUĞUN YIKILMASI VE BAŞLICA DÜNYA OLAYLARI

- a. Islahatın Devamı Tanzimat Devri
- b. Siyasi Olaylar
- c. 1. Meşrutiyet Devri
- d. 2. Meşrutiyet Devri

ÜNİTE 3: YENİ TÜRKİYE DEVLETİNİN KURULMASI

- a. Kurtuluş Savaşı
- b. Devrimlerimiz

ÜNİTE 4: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE UNESCO

ÜNİTE 5: NÜFUSUMUZ

- a. Türkiye'de Nüfus Artış Hızı
- b. Nüfusumuzun Görünüşü
- c. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı

¹⁰⁷MEB, Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 50-59.

- d. Mesleğimizi Nasıl Seçelim
- e. Depremler ve Sebep Olduğu Nüfus Kayıtları

ÜNİTE 6: İHTİYAÇLARIMIZI NASIL KARŞILIYORUZ?

- a. Besin İhtiyacımızı Sağlayan Ürünlerimiz
- b. Giyim İhtiyacımızı Sağlayan Ürünlerimiz
- c. Ev ve Ev Eşyası İhtiyacımızın Karşılmasında Ağacın Yeri
- d. Memleketimizde Bazı İhtiyaç Maddeleri

ÜNİTE 8: EKONOMİK HAYATIMIZIN BAZI ÖNEMLİ PROBLEMLERİ

- a. Toprak Erozyonu Nedir?
- b. Sulama İşleri
- c. Toprağın Gübrenmesi
- d. Tohum Islahı
- e. Tarımda Makineleşme ve Zirai Donatım Kurumu
- f. Hayvan Islahı ve Yem Üretimi
- g. Orman Yangınları ve Tahrifatları

ÜNİTE 9: TÜRKİYE'DE ENERJİ KAYNAKLARI

- a. Taş Kömürü
- b. Linyit
- c. Petrol
- d. Su Gücü
- e. Atom Enerjisi
- f. Yakacak Problemi
- g. Rüzgâr Gücü

ÜNİTE 10: TÜRKİYENİN ENDÜSTRİLEŞMESİ

ÜNİTE 11: TÜRKİYE'DE TAŞIMA, ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME

- a. Taşıma ve Ulaştırmanın Önemi
- b. Türkiye'de Taşıma ve Ulaştırma Gelişme (Tarihçe)
- c. Haberleşme Araç ve Örgütleri

ÜNİTE 12: TÜRKİYE'DE İÇ VE DIŞ TİCARET

Bu Programda da, 1968 İlkokul Programı gibi Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konuları bir bütün halinde verilmiştir. Ayrıca, çevreyi tanıtmak ve yurdun yaşama şartlarını incelemek ve bu şartların iyileştirilmesi üzerine onları

düşündürmek adına öğrenciler; yakın köy, kasaba ve şehirlerde gezi imkanı hazırlamalı denilerek programda yakın çevreye önem verilmiştir.

1973 Ortaokul Programı'nda da, Sosyal Bilgiler dersinin sadece tarih, coğrafya ve vatandaşlık derslerinden oluşturulması ve Sosyal Bilgileri oluşturan diğer disiplinlerin (ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji vs.) görmezden gelinmesi, önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra ortaokul birinci ve ikinci sınıf programlarında bir değişiklik olmamış, ders kitapları 1973 Ortaokul Programı'na göre hazırlanmaya devam edilmiştir. Buna karşı; ortaokul üçüncü sınıf programında birinci ünitenin adı aynı kalmakla beraber içeriği genişletilmiştir. Yine ortaokul üçüncü sınıf programında, ikinci ünite Osmanlı İmparatorluğu'na ayrılmışken; 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası bu ünite, İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye olarak değiştirilmiştir.

4.3.Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya Ve Vatandaşlık Bilgileri Programları

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 26.04.1985 tarihli 64 sayılı kararıyla ortaokul Sosyal Bilgiler dersi; Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri adı altında üç ayrı derse ayrılmıştır. Yine bu kararda, Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerinin ortaokul 1. ve 2.sınıfta haftada 2 saat, Vatandaşlık Bilgileri dersinin ortaokul 3. sınıflarda haftada 3 saat yer alması hususuna değinilmiştir.¹⁰⁸

4.3.1. Ortaokul Milli Tarih Programı

Milli Tarih dersine ait program, tek bir disipline uygun olarak yazılmıştır. Bu derste sadece tarih konularına yer verilmiş Sosyal Bilgilerinin diğer konularına değinilmemiştir. Bu program; amaçlar, açıklamalar ve ders konuları bölümlerinden oluşmaktadır. Milli Tarih dersinin amaçları öğrencilerde;¹⁰⁹

1. Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki şerefli geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri dünya kültür ve medeniyetinin gelişmesindeki büyük payını öğretip kavratmak, onların milli duygularını daha şuurlu ve köklü kılmak,

¹⁰⁸T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 9 Eylül 1985, Sayı: 2195, s. 341.

¹⁰⁹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 7 Haziran 1985, Sayı: 2190, s. 201.

2. Türk milletinin zeka ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini insanlık duygusunun yüceliğini benimsetmek ve bu üstün özelliklerin davranış haline gelmesini sağlamak,
3. Tarihte büyük medeniyetler kurmuş, köklü bir geçmişe sahip büyük bir milletin evladı olduklarının sorumluluğunu duyurmak; gelecek için ümit ve güven vererek Türk milletine, dünya milletleri içinde layık olduğu yeri sağlama ve Atatürk'ün direktifleri “ milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma” yolunda durmadan çalışmaları, sürekli bir çaba göstermeleri ve bu uğurda her fedakârlığı göze alabilmeleri gerektiği şuurunu vermek,
4. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için; geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların sebepleri ve sonuçları üzerinde, günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneğini geliştirmek.
5. Atatürk'ün “ Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesinin ve devletimizin bağımsızlığının ancak yurt ve millet bütünlüğümüzün bozulmasına fırsat vermemek ve güçlü olmakla devam ettirebileceği gerçeğini kavratmak,
6. Tarihi olaylara yön veren kişilerin, yerinde ve zamanında gösterdikleri uzak görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıkları veya uzağı göremeyişleri ve şuuruz davranışları sebebiyle olayların ve tarihin akışını nasıl etkilediklerini göstermek,
7. Toplumı yönlendiren Atatürk ve Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavratmak ve takdir ettirmek; milletimize düşen insanlık görevleri bulunduğunu belirtmek ve onlarda insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme duygusunu uyandırmak,
8. Milli bağımsızlığın ve demokrasinin değerini kavratmak; yurt ve millet bütünlüğümüzü koruma, milli çıkarlarımızı ve demokrasiyi üstün tutma şuurunu ve davranışını kazanmak,
9. Geçmişle, içinde bulunduğumuz zaman arasında bağlantı kurdurup, gün geçtikçe daha da çoğalarak karmaşık hale gelen yurt ve dünya meselelerini iyi değerlendiren, meseleler yaratmak yerine sağduyu ile hareket ederek onlara çözüm getirebilen; milli, manevi ve maddi değerlerimize yürekten bağlı kişilik kazandırmaktır.

Milli Tarih dersinde öğrencilere; Türk milletinin dünya tarihindeki önemini ve milli bağımsızlığın ve demokrasinin değerini kavratmak, Türk milletinin zeka ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini, köklü bir geçmişe sahip büyük bir milletin evladı olduklarının sorumluluğunu kavratmak; milli, manevi ve maddi değerlerimize yürekten bağlı kişilik kazandırmak gibi hedefler belirlenmiştir. Milli Tarih dersi için belirlenen amaçlarda, Türk milletinin üstün özelliklerinden bahsedilmiş, milli ve manevi değerlere atıf yapılmıştır.

Milli Tarih dersinin genel amaçları incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinde olduğu gibi bu dersle de öğrencilere, genel tarih kültürü ve milli şuur kazandırmanın yanında onları iyi vatandaşlar olarak yetiştirmenin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Programda, 12 Eylül öncesinde yaşanan anarşi ve terör olayları ile askeri darbenin etkisiyle; bu dersin amaçları arasında yurt ve millet bütünlüğünün korunması, milli çıkarların ve demokrasinin üstün tutulması hususlarına özel vurgu yapılmaktadır.

Milli Tarih dersine yönelik açıklamalar;¹¹⁰

1. Tarih öğretiminin, Türk Milli Eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmedeki yeri ve önemi gerçek anlamda kavratılacak, tarih kültürünün, fen ve toplum bilimleriyle uğraşanlara da ışık tutarak onların düşünce ufuklarını genişleteceği açıklanacak; Atatürk'ün bu gerçekleri bilen bir kişi olarak tarih öğretimine, özellikle Türk tarihine verdiği önem belirtilecektir.
2. Tarihi olayların, sosyal, hukuki, ekonomik, dini, fikri meseleler bütünü olduğu öğretilenektir.
3. Kültür ve medeniyetlerle ilgili konular işlenirken, medeniyetin, insanlığın ortak malı olduğu açıklanacak, çağdaş dünyamıza yaptığı etkiler vurgulanacaktır.
4. Müfredat programının amaç ve konularından da anlaşılacağı gibi tarih dersinin temelini, Türk ve Türkiye tarihi oluşturmaktadır. Ancak, teferruatlı bir siyasi tarih anlayışı yerine, daha çok kültür ve medeniyet tarihimiz üzerine durulacaktır.
5. Türk milletinin başarıları göz önüne getirilecek, milletimizin geleceğine güvenen, üstün ahlak değerlerini benimsemiş, hürriyet ve demokrasi

¹¹⁰T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 7 Haziran 1985, Sayı: 2190, s. 202-203.

anlayışını kavramış, milli şuura sahip, aydın, uyanık, sorumluluk almaya kararlı vatandaşlar yetiştirme görevi ön planda tutulacaktır.

6. Türklerin tarihte ve tarihin akışı üzerinde oynadıkları büyük rol vurgulanarak, çeşitli zamanlarda ve yerlerde ayrı ayrı devletler kurmalarına rağmen, kendilerine özgü kültür ve medeniyetlerini bozmadıkları, gittikleri yerlerde de yaydıkları ve günümüze kadar uzanan bir milli kültür meydana getirdikleri belirtilecektir.
7. Atalarımızın, yurdumuzu ve milletimizi yüceltmek, geliştirmek ve gerektiğinde savunmak için ne kadar çok emek ve çaba harcadıkları ve onlara ne kadar borçlu olduğumuz misallerle belirtilecek; öğrencilerde atalarımızdan bize miras kalan ve gelenekleşmiş çalışkanlık, cesaret, güçlükleri yenme, fedakârlık ve onurluluk gibi meziyetlerini devam ettirme şuru uyandırılacaktır.
8. Büyük devletler, imparatorluklar kurmuş ve medeniyetler meydana getirmiş şanlı zaferler kazanmış milletimizin, zaman zaman büyük şanssızlıklara, haksızlıklara da uğramış olduğuna, fakat tarihin derinliklerinden gelen ve büyük bir millet olmanın verdiği güçle olağanüstü canlılık kudreti gösterdiğine, tarihten ve doğuştan gelen yetenekleriyle her zaman dimdik ayakta durduğuna öğrencilerin dikkatleri çekilecektir.
9. Öğrencilere, Türk devletinin devamlılığı gerçeği vurgulanacak; cumhurbaşkanlığı forsunun anlamı, yeri geldiğinde açıklanacaktır.
10. Osmanlı Devleti'nin duraklama, gerileme ve çöküş devirleri incelenirken, bunların sebepleri tarihi gerçekler doğrultusunda ve açıkça gözler önüne serilecek; ancak o devirlerde yaşamış Türk büyüklerinin, siyasi, kültür ve medeniyet tarihimiz açısından yaptıkları hizmetler övünçle anlatılacaktır.
11. Siyasi olayların seyrinden çok sebep-sonuç ilişkileri üzerinde durulacak; teferruat sayılabilecek tarihlerle, yer ve kişi isimleri ezberletilmeyecektir.
12. Olaylar anlatılırken benzer dünya olayları da göz önünde bulundurularak bunlar arasında sebep-sonuç ilişkileri yönünden karşılaştırma yapılacaktır, tarihte birçok meselenin birbirleriyle bağlantılı olduğuna öğrencilerin dikkati çekilecektir.
13. 18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da meydana gelen sosyal ve siyasi nitelikteki olayların sonucunda ortaya çıkan fikirlerin Osmanlı

İmparatorluğunu da etkileyerek devlet bünyesinde ve toplumda bir takım yenileşme hareketlerini başlattığı, çağdaş hukuk düzenine ve demokrasiye geçişin ilk temellerinin atıldığı belirtilecektir.

14. 20. Yüzyılın ilk yarısında yurttan ve dünyada meydana gelen olaylardan söz edilirken, devletlerarası siyasi ve ekonomik çıkar çatışmalarının dünya tarihini nasıl etkilediği, devletlerarası tabloyu nasıl değiştirdiği açıklanacaktır.
15. Öğrencilere yurttaşlık ödevleri kavratılacak, yurt ve cumhuriyet sevgisi, kanun ve nizam duygusu telkin edilecektir.
16. Yurdumuzun jeopolitik konumunun, Türk ve dünya tarihi açısından önemi belirtilecektir.
17. Türk inkılabının başlangıcı ile ilgisi olan Osmanlı imparatorluğunun durumu, devlet adamları ve devlet kurumları konuları işlenirken; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Müfredat Programı'nın başında yer alan açıklamalardaki, konu ile ilgili hususlara bağlı kalınmasına özen gösterilecektir.
18. Kendi tarihimizdeki ünlü devlet adamları, kahramanlar, ıslahatçılar veya başka kavim ve milletlerin "Büyük" unvanını almış krallar ve imparatorları ile Atatürk'ün kişiliği karşılaştırılarak Atatürk'ün 20. asırdaki üstün kişiliği vurgulanacak ve inkılabın eşsizliği belirtilecektir.
19. İkinci Anayurdumuz olan Türkiye'nin tarihinde dönüm noktasını oluşturan Malazgirt ve Miryokefelon Savaşları anlatılırken Kurtuluş Savaşımızın sonundaki Büyük Taarruz ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin önemine değinilecektir.
20. Anadolu'nun fethi konusunda, bugünkü yurdumuzun Bizanslılardan alınışı alınırken, Anadolu'da Bizans boyunduruğu altında yaşamış altında olan Ermenilerle bir sorunumuzun olmadığı üzerinde durulacaktır.
21. Tarihimizde gurur duyduğumuz kahramanlıklar anlatılırken yerine göre, En Büyük Kahraman Atatürk ile ilişki kurulacaktır.
22. 1683 yılındaki Viyana bozgunu ve artarda başlayan yenilgilerimiz açıklanırken Osmanlı topraklarındaki geri çekilmenin Sakarya Meydan Muharebesi ile son bulduğu ve Türk milletinin ters giden talihinin, Büyük Kurtarıcımız Atatürk ile değiştiği açıklanacaktır.

23. Kanuni Sultan Süleyman zamanında bir lütuf olarak Fransızlara verilen kapitülasyonlardan bahsedilirken, daha sonra devletimizin ekonomik yönden sömürülmesine yol açan bu anlaşmanın Lozan Barış Antlaşması ile kaldırıldığı üzerinde durulacaktır.
24. Osmanlı İmparatorluğunda yapılan ıslahat hareketleri bilhassa II. Mahmut zamanındaki yeniliklerle Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerindeki değişiklikler açıklanırken; bu değişiklikler ve düzenlemeler Atatürk inkılabının getirdiği yeniliklerle karşılaştırılacak ve Atatürk'ün inkılapçı kişiliği önemle belirtilecektir.
25. Kültür ve sanat hareketleri üzerinde durulurken; Cumhuriyet Devri kültür ve sanatımızla karşılaştırmalar yapılacak, Atatürk zamanında başlatılan bu tür yeniliklerin değeri kavratılacaktır.
26. Bütün bunlarla beraber inkılap tarihimizin temelinde bulunan genel tarihimizle ilgili konuların giriş, sonuç bölümleriyle bağlantı kurulacak kısımlarında yerine göre, Atatürk'ün büyüklüğü ve inkılabındaki etkinlikler belirtilecektir.
27. Tarihi olayların kuru bir anlatım biçimiyle ve kalıplaşmış kronolojik olaylar zinciri halinde öğrenciye aktarılmasından, ezberletilmesinden, öğretmeni ve öğrenci çoğunluğunu pasif duruma bırakan öğrenci takrirlerinden kaçınılacaktır. Bunun yerine soru-cevap, diyalog, grup çalışmaları ve yerine göre etkin takrir yöntemiyle öğrenci çoğunluğunun derse iştiraki sağlanıp önemli görülen konuların tarihi, menkıbe, hatıra, şiir ve fıkralarla zenginleştirilmek suretiyle derse ilgileri çekilecektir.
28. Konular harita üzerinde işlenecek, olayların planları ve krokileri çizilecek, gerektiğinde konularla ilgili olan ve Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nca okullara tavsiyesi uygun görülen kitap, ansiklopedi, dergi ve broşür gibi kaynaklar ile varsa film ve slaytlardan yararlanılacaktır.
29. Çevredeki tarihi yer, anıt ve eserler gidilip görülecek, müzelerdeki tarihi eser ve belgeler gösterilecek, öğrencilerin geçmişi kolaylıkla göz önüne getirmelerine ve böylece yapıcı ve yaratıcı çalışmaları için malzeme edinmelerine imkân ve fırsat verilecektir.
30. Eski eserlerle anıtların birer tarihi belge olduğuna öğrencilerin dikkati çekilecek, bunları yıkılmaktan, bozulmaktan ve yabancı ellere geçmekten korumanın milli bir görev olduğu fikri aşılacaktır.

Milli Tarih dersinin açıklamalar kısmında; bu dersin temelini Türk ve Türkiye tarihinin oluşturduğu belirtilerek, öğretmenlerden teferruatlı bir siyasi tarih anlayışı yerine daha çok kültür ve medeniyet tarihi üzerinde durulması istenmektedir. Bu derste, Türk milletinin başarıları gösterilerek; milletin geleceğine güvenen, üstün ahlak değerlerini benimsemiş, hürriyet ve demokrasi anlayışını kavramış, milli şuura sahip, aydın, uyanık ve sorumluluk almaya kararlı vatandaşlar yetiştirmeleri istenmektedir. Öğrencilere, milli bağımsızlığımıza ve demokrasiye sahip çıkma şuuru aşılanacaktır. Program milliyetçi bir karaktere sahiptir. Bu programda, ilk defa Türkiye'nin jeopolitiği konusuna yer verilmiş olup Ermeni meselesine de değinilmiştir. Bu durum Ermeni meselesinin anlaşılması adına olumlu ancak yeterli olmayan bir adımdır. Derslerde, Ermeni meselesinin bir soykırım olmadığı, bölgede yaşanan olayları engellemek adına tehcir olduğu başta olmak üzere, bu konu detaylı bir şekilde anlatılmalıdır. Çünkü Ermeni meselesinin gelişiminde, bu konunun, eğitim sistemimizde yeteri kadar işlenmemesinin de etkisi bulunmaktadır. Maalesef bu mesele hakkında, henüz kendi vatandaşlarımız bile yeteri kadar bilgilendirilmemektedir. Bununla birlikte Ermeni meselesi, Dünyada birçok devlet tarafından parlamento kararlarıyla gündeme gelmesi, bu meselenin Türkiye aleyhine kullanılma çalışmalarının hız kazanması gibi sebeplerle, müfredata konulmaya başlanmıştır.

Ayrıca programda Türklerin tarihin akışı üzerinde oynadıkları büyük rolün altı çizilerek, öğretmenlerin derslerde Türklerin farklı yer ve zamanlarda ayrı ayrı devletler kurmalarına rağmen kendilerine özgü kültür ve medeniyetlerini koruyarak; gittikleri yerlerde yaydıkları ve günümüze kadar uzanan milli bir kültür meydana getirdikleri hususunu vurgulamalarının önemine dikkat çekilmektedir.

Ortaokul 1. sınıfta Milli Tarih dersi, haftada 2 saat olarak, programdaki yerini almıştır. Bu sınıf için belirlenen Milli Tarih üniteleri ve konu başlıkları şu şekildedir:¹¹¹

ÜNİTE 1: TARİH, TAKVİM, ÇAĞ, YÜZYIL KAVRAMLARI

1. Tarihin Tanımı, Tarih Okumanın Faydaları, Türk Tarihini Öğrenmenin Önemi ve Gerekliliği
2. Takvim
3. Çağ ve Yüzyıl

¹¹¹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 7 Haziran 1985, Sayı: 2190, s. 203.

ÜNİTE 2: ANADOLU'DA KURULAN MEDENİYETLER (kısa ve öz bilgi verilecektir.)

ÜNİTE 3: ORTA ASYA TÜRKLERİ VE GÖÇLER

- A. Türklerin ilk yurdu(anayurdu) Orta Asya:
1. Orta Asya'nın yeri
 2. Göçler, sebepleri ve sonuçları
 3. Türk medeniyetinin eski ve köklü bir medeniyet oluşu
- B. Göçlerden sonra Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletleri:
1. Hunlar
 2. İskitler
 3. Göktürkler
 4. Kutluklar
 5. Uygurlar
 6. Orta Asya Türk kültür ve medeniyeti
- C. Türkler'in Avrupa'ya göçleri:
1. Avrupa'da Büyük Hun Devleti
 2. Avrupa'ya yürüyen diğer Türk kavimleri

ÜNİTE 4: İSLAM TARİHİ

- A. İslamiyet'in doğuşu, yayılması ve Türkler:
1. İslamiyet'ten önce Arabistan'ın durumu
 2. Hz. Muhammed'in hayatı ve peygamberliği
 3. Hicret ve Hz. Muhammed'in seferleri
 4. Dört Halife devri
 5. Emeviler ve Abbasiler devrinin başlıca olayları
- B. İslam kültür ve medeniyeti:
1. Devlet yönetimi
 2. Ordu
 3. Dil ve edebiyat
 4. Sosyal ve ekonomik hayat
 5. Bilim ve sanat
 6. Türklerin İslam kültür ve medeniyetine hizmetleri

ÜNİTE 5: TÜRKLERİN İSLAMİYETE GEÇİŞLERİ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

- A. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri
- B. İlk Türk-İslam Devletleri
1. Karahanlılar
 2. Gazneliler
 3. Tulunoğulları, Akşitler

4. Büyük Selçuklu İmparatorluğu
- C. İlk Türk-İslam Devletlerinde kültür ve medeniyet
1. Devlet yönetimi
 2. Ordu
 3. Dil ve edebiyat
 4. Sosyal ve ekonomik hayat
 5. Bilim ve sanat

ÜNİTE 6: TÜRKİYE TARİHİ

1. Türklerin Anadolu'ya Akınları
2. Malazgirt Muharebesi ve Türklerin Anadolu'yu Yurt Etmesi
3. Anadolu'da İlk Türk Beylikleri(Saltuklar, Mengücekler, Danişmentliler, Artuklular)
4. Anadolu Selçuklu Devleti:
 - a. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemi
 - b. Haçlı seferleri
 - c. Köseadağ Muharebesi ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması
 - d. Anadolu Selçuklu Beylikleri (Osmanlı, Karaman, Cermiyan, Karesi, Hamitoğulları, Menteşeoğulları, Candaroğulları ve diğerleri.)
 - e. Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Türk denizciliği
 - f. Beyliklerin Türk ve Türkiye tarihi bakımında önemi
5. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Kültür ve Medeniyet
 - a. Devlet yönetimi
 - b. Sosyal ve ekonomik hayat
 - c. Fikir, dil ve edebiyat
 - d. Sanat

ÜNİTE 7: ORTA ASYA VE YAKINDOĞUDA KURULAN DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

1. Fatımiler
2. Eyyubiler
3. Memlukler
4. Harzemşahlar
5. Moğol imparatorluğu
6. Altınordu devleti
7. Timur İmparatorluğu
8. Babür İmparatorluğu ve Hindistan'da Türk hâkimiyeti
9. Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri (Bu devletlerin tarihleri çok kısa ve öz olarak verilecek.)

Milli Tarih ortaokul birinci sınıfta; “Tarih, Takvim, Çağ, Yüzyıl Kavramları”, “Anadolu’da Kurulan Medeniyetler”, “Orta Asya Türkleri ve Göçler”, “İslam

Tarihi”, “Türklerin İslamiyet’e Geçişleri ve İlk Türk İslam Devletleri”, “Türkiye Tarihi” ve “Orta Asya ve Yakın Doğuda Kurulan Diğer Türk Devletleri” üniteleri olmak üzere, toplam 7 ünite vardır. Ünitelere baktığımızda, Orta Asya’da kurulan en eski Türk devletleriyle başlamıştır. Sonrasında, İslam tarihinden, Anadolu’da ilk kurulan Türk beyliklerine kadar kronolojik olarak verilmiştir. Ayrıca, bu sınıf programında, Orta Asya ve yakın Doğu’da kurulan Türk devletlerine değinilmiş olması dikkat çekicidir.

Ortaokul 2. sınıfta Milli Tarih dersi, haftada 2 saat programdaki yerini almıştır. Bu sınıf için belirlenen Milli Tarih üniteleri ve konu başlıkları aşağıdaki gibidir.¹¹²

ÜNİTE 1: OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞU

- A. Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu
 - 1. Kayı Boyu’nun Anadolu’ya gelip yerleşmesi
 - 2. Bizans İmparatorluğu ve Balkanlar’da siyasi durum
 - 3. Anadolu’da siyasi durum
 - 4. Osman Bey, Orhan Bey, Murat Hüdavendigâr dönemlerinin önemli siyasi olayları
 - 5. Yıldırım Bayezid Dönemi
 - 6. Ankara Savaşı ve Osmanlı Devleti’nin parçalanması
- B. Osmanlı Devleti’nin Yeniden Kurulması
 - 1. Osmanlı Devleti’nin Yeniden Kurulması ve Çelebi Mehmet
 - 2. II. Murat Dönemi
 - 3. Kuruluş Döneminde kültür ve medeniyet
- A. Fatih Sultan Mehmet Dönemi:
 - 1. İstanbul’un Fethi, Fethin Türk ve Dünya Tarihindeki Önemi
 - 2. Balkanlar’da Anadolu’da ve Denizlerde Gelişmeler
 - 3. Fatih Sultan Mehmed’in Kişiliği
- B. II. Bayezid Dönemi:
 - 1. Osmanlı – Venedik İlişkileri
 - 2. Osmanlı – Memlük İlişkileri
- C. Yavuz Sultan Selim Dönemi
 - 1. Osmanlı – İran İlişkileri
 - 2. Osmanlı-Memlük İlişkileri
- D. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi:
 - 1. Batı’da Gelişmeler
 - 2. Doğu’da Gelişmeler

¹¹²T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 7 Haziran 1985, Sayı: 2190, s. 203-204

3. Denizlerde Gelişmeler
4. Sokullu Mehmet Paşa Dönemi
5. Yükselme Döneminde Kültür ve Medeniyet

ÜNİTE3: YENİÇAĞ'DA AVRUPA'DA ÖNEMLİ OLAYLAR

1. Coğrafi Keşifler
2. Rönesans
3. Reform Hareketleri

ÜNİTE4: OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN DURAKLAMA DÖNEMİ

- A. Osmanlı İmparatorluğunun Durumuna Genel Bir Bakış
 1. Duraklamamanın Sebepleri
- B. XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Siyasi Durumu
 1. Osmanlı-İran İlişkileri
 2. Osmanlı-Lehistan İlişkileri
 3. Osmanlı-Avusturya İlişkileri
- C. İç İsyenlar
 1. İç İsyenların Sebepleri
 2. İstanbul İsyenları
 3. Celali İsyenları
 4. Eyalet İsyenları
- D. Islahat Hareketleri
 1. Islahat Hareketleri Sebepleri ve Sonuçları
- E. Köprülüler Devri
 1. Köprülü Mehmet Paşa
 2. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa
 3. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Devrinin Önemli Olayları
- F. Duraklama Döneminde Osmanlı Kültür ve Medeniyeti
 1. Devlet Ve Memleket Yönetimi
 2. Toprak Yönetimi
 3. Maliye
 4. Ordu
 5. Eğitim-Öğretim, Dil ve Edebiyat
 6. Hukuk, Sosyal ve Ekonomik Hayat
 7. Bilim, Kültür ve Sanat

ÜNİTE 5: OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN GERİLEME VE DAĞILMA DÖNEMİ

- A. Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme Sebepleri
 1. Osmanlı-İran, Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya Harpleri
 2. Osmanlı-Fransız İlişkileri

- B. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri
1. Islahat Hareketlerinin Genel Karakteri
 2. Lale Devri
 3. I. Mahmut, III. Mustafa, I. Abdülhamit, III. Selim ve II. Mahmut Zamanında Yapılan Islahat Hareketleri
 4. Fransız İhtilalinin Osmanlı İmparatorluğuna Etkileri
 5. Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik Hareketleri (Sırp ve Yunan İsyancıları)
 6. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa Ayaklanması
 7. Kırım Savaşı ve Sonuçları
- C. Osmanlı İmparatorluğunda Demokrasi Hareketleri
1. Tanzimat Fermanı
 2. Islahat Fermanı
 3. I. ve II: Meşrutiyet Dönemleri
- D. Gerileme Döneminde Osmanlı Kültür ve Medeniyeti
1. Devlet ve Memleket Yönetimi
 2. Toprak Yönetimi
 3. Maliye
 4. Ordu
 5. Eğitim-Öğretim, Dil ve Edebiyat
 6. Hukuk, Sosyal ve Ekonomik Hayat
 7. Bilim, Kültür ve Sanat
- E. Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılması
1. Trablusgarp ve Balkan Harpleri
 2. Birinci Dünya Harbi ve Osmanlı Devletinin Harbe Girmesi
 3. II. Dünya Harbi (Ana hatlarıyla verilecek, özellikle Atatürk'ün bu harbin sonuçlarıyla ilgili görüşleri belirtilecektir.)

Milli Tarih ortaokul ikinci sınıfta; “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu”, “Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi ve Devletin İmparatorluk Haline Gelmesi”, “Yeniçağ' da Avrupa' da Önemli Olaylar”, “Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Dönemi” ve “Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme ve Dağılma Dönemi” üniteleri olmak üzere, toplam 5 üniteden oluşmuştur. Programa baktığımızda, ünitelerde Osmanlı tarihi, kültürü ve medeniyetine yer verildiğini görmekteyiz. Ayrıca, son ünite de Atatürk'ün II. Dünya savaşı ile ilgili görüşlerinin, ayrıntılı bir şekilde anlatılması istenmiştir.

Yukarıda verilmiş olan Milli Tarih dersi programlarını incelediğimizde, Türk tarihi konularına ağırlık verildiği görülmektedir. Konular işlenirken siyasî

tarihimizden çok kültür ve medeniyet tarihimize ağırlık verilmesi istenmektedir. Derse Milli Tarih isminin verilmesi, daha önce bu öğrenim kademesinde yapılan Tarih eğitimine bir tepki olarak düşünülebilir. Örneğin, 1970 tarihli Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı'nda gördüğümüz Yunan ve Roma tarihi konuları, bu programda yer almamaktadır. Özetle; Tarih dersi konularında, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen, Atatürk milliyetçiliğinin ve Türk tarihinin ağırlığı artmıştır. Ayrıca, konular işlenirken Türklük ile İslam inancı birleştirilmiş olup, Türk-İslam Sentezi olarak nitelenen yeni bir anlayışa geçilmiştir.

4.3.2. Ortaokul Milli Coğrafya Programı

Milli Coğrafya dersine ait program, tek bir disipline uygun olarak yazılmıştır. Bu derste sadece coğrafya konularına yer verilmiş olup Sosyal Bilgilerin diğer konularına değinilmemiştir. Bu program amaçlar, açıklamalar ve ders konuları bölümlerinden oluşmaktadır. Milli Coğrafya dersinin amaçları öğrencilerde;¹¹³

1. Türkiye'nin dünya üzerinde işgal ettiği yer ve mevkiinin önemini kavratmak, onlarda ülkemiz kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmek,
2. Halkımızın çeşitli coğrafi bölgelerdeki yaşayış şekillerini, yurdumuzun imkân ve servetlerini, turistik zenginliklerini ve coğrafyasından kaynaklanan meselelerini öğretmek, vatanını ve milletini sevdirmek,
3. Yurdumuzun imkân ve kaynaklarını tanıtmak, sınırsız olmayan bu tabii servetlerimizin israfından kaçınma fikrini aşılama ve Türkiye tabiatını korumaları gerektiğini zihinlerine yerleştirmek,
4. Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafyalarını öğretmek, Türklerin geniş bir alana dağılmış büyük bir millet olduğunu göstermek,
5. Türkiye'nin başlıca tarım ve endüstri ürünleri ile ticari ilişkileri hakkında bilgi kazandırmak olarak belirlenmiştir.

Milli Coğrafya dersinde öğrencilere; Türkiye'nin dünya üzerindeki konumu ve önemini, dünya üzerinde Türklerin yaşadığı ülke ve bölgeleri, ülkemizin tarım, endüstri ve ticari faaliyetlerini kavratmak gibi hedefler belirlenmiştir. Bunun yanında öğrencilere yurdumuzun servetlerini öğretilerek ve bunların israfından kaçınmaları

¹¹³T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 9 Eylül 1985, Sayı: 2195, s. 361.

gerektiği anlatılmalı, vatan ve millet sevgisiyle ÷lkemizin kalkınmasında görev almanın önemi bu derste vurgulanmalıdır.

Milli Coğrafya dersine yönelik açıklamalar,¹¹⁴

1. Coğrafya, insan ve tabiat şartları arasındaki münasebetleri araştıran ve izah eden bir bilim dalıdır. İnsansız coğrafya tasavvur edilemez. Bir memleketin yeryüzü şekilleri, iklimi, bitki örtüsü vb. gibi konuları alt alta sıralamakla da coğrafya yapılamaz. Coğrafya çeşitli ÷lke veya bölgelerde yaşayan insanların hayat tarzlarını ortaya koyan bir sentezdir. Coğrafya bu sentezi gerçekeştirebilmek için iktisat, kartografya ve insana yer vermeyen fiziki coğrafyadan hayat tarzlarını izaha yaradığı ölçüde faydalanır.
2. Öğrencilere sonu gelmez yer isimleri, mütemadiyen değişen istatistik bilgilerinin ezberletilmesi âdetinden mümkün mertebe kaçınılarak, rakamların grafiklere dönüştürölüp, bunların açıklanması cihetine gidilmelidir.
3. Öğrencilere hafızaya dayalı sorular yerine, sebep sonuçları arasında bağ kurabilecekleri, düşündürücü, araştırmaya yöneltici sorular sorulmalıdır.
4. Programdaki konuların daha iyi kavranabilmesi için atlas, harita, grafik gibi çeşitli vasıtalarından faydalanılmalı ve öğrencilere okuyacakları ÷lke veya bölge hakkında önceden fikir edinmeleri için, ansiklopedi ve yardımcı kitaplar karıştırmaları tavsiye edilmelidir.
5. Coğrafya bir mekân ve gözlem ilmidir. Gezilerin coğrafya öğretimindeki yeri büyüktür. Bu bakımdan fırsat buldukça yakın çevrede geziler yapılmalı ve sonuçları sınıfta tartışılarak değerlendirilmelidir.
6. Konular işlenirken;
 - a. Türkiye'nin Dünyadaki yeri ve önemi konusunda, yurdumuzun bugünkü sınırlarının Atatürk'ün önderliğinde yapılan milli mücadele sonunda çizilmiş olduğuna ve coğrafi konumu itibariyle stratejik önemine değerinilmeli; ayrıca Türkiye'nin komşu olduğu Ortadoğu ÷lkeleri arasında gerek ekonomik, gerek kültürel alandaki üstünlüğün Atatürk inkılabının bir sonucu olduğu belirtilmelidir.
 - b. Karadeniz bölgesi konusunda, Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla İstiklal Savaşı'nın başlamış olduğu vurgulanmalı; Havza ve Amasya tamimlerinin kapsam ve sonuçlarına değerinilmeli; Kastamonu'dan

¹¹⁴T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 9 Eylül 1985, Sayı: 2195, s. 361-362.

bahsederken de şapka ve dolayısıyla kılık kıyafet değişiklerinden söz edilmelidir.

- c. Marmara bölgesi konusunda boğazların önemine ve Lozan Antlaşması'nın bu konudaki sonuçları ile daha sonra boğazlara yeni bir statü getiren Montrö Sözleşmesi'ne de yer verilmelidir.
- d. Ege Bölgesi işlenirken, İstiklal Harbi'nde; bu bölgede yapılan savaşlar ve sonuçlarından bahsedilmelidir.
- e. Orta Anadolu Bölgesi konusunda, Sivas Kongresi ve önemi, Atatürk'ün Ankara'ya gelişi, Sakarya Meydan Muharebesi, Büyük Millet Meclisinin açılışı ve Ankara'nın başkent oluşunun coğrafi sebepleri üzerinde durulmalıdır.
- f. Akdeniz Bölgesi konusunda, Atatürk'ün Hatay'a verdiği önem ve Hatay'ın anavatana katılmasına temas edilmelidir.
- g. Doğu ve Güney Doğu Anadolu konularında Erzurum Kongresi ile bu kongrede alınan kararların önem ve sonuçlarına yer verilmeli; ayrıca, bölgeler incelenirken bu bölge halkının Milli Mücadele sırasındaki kahramanlıkları (Gaziantep ve Kahramanmaraş örnekleriyle) açıklanmalıdır.
- h. Türkiye'de nüfus ve nüfus yapısı konusunda Atatürk'ün eğitim ve öğretime verdiği önem, yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi ve okuma yazma seferberliği üzerinde durulmalıdır.
- i. Türkiye ekonomisi konusunda Lozan Barış Antlaşması ile kapitülasyonların kaldırılması ve bunun ekonomik yönden sonuçları açıklanmalıdır. Atatürk'ün tarım, ekonomi ve madencilik alanlarındaki gelişmelerin gerekliliği hususundaki görüşleri belirtmeli ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan şeker, dokuma ve demir-çelik fabrikaları endüstri kuruluşlarına örneklerle yer verilmelidir.
- j. Siyasi gelişmeler konusunda İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra dünyada barış ve güvenliği sağlama amacı ile kurulan kuruluşlar anlatılırken Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi açıklanmalıdır.
- k. Asya ve Afrika ülkeleri konularında, bu kıtalardaki bağımsızlık savaşı veren; Fas, Tunus, Libya, Irak, Pakistan gibi devletlerin Atatürk'ün yolunu takip ettikleri, Atatürk'ün ilke ve inkılaplarından faydalandıkları,

böylece; Atatürk'ün yalnızca Türklerin önderi olmayıp dünya devletlerine de örnek bir lider olduğu belirtilmelidir.

Milli Coğrafya dersi programının temelinde milliyetçilik vardır. Programda Coğrafya dersi için yapılan açıklamalara göre; bu dersin öğretiminde diğer bilim dallarının bulgularından ve grafiklerinden yararlanılması istenmekte, öğrencilerin yardımcı araç ve gereçlerden yararlanması yoluyla araştırma yapmalarına imkân tanınması söylenmektedir. Bunun yanında coğrafya dersi için gezilerin önemi vurgulanmıştır. Tüm konular işlenirken; Atatürk'ün dünya görüşüyle, Atatürk ilke ve inkılaplarıyla, Milli Mücadeleyle bağlantı kurulması istenmektedir. Örneğin; Karadeniz bölgesi işlenirken, Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsuna çıkışıyla İstiklal Savaşı'nın başlamış olduğunun vurgulanması; Havza ve Amasya Tamimleri'nin kapsam ve sonuçlarına değinilmesi; Kastamonu'dan bahsederken de şapka ve dolayısıyla kılık kıyafet değişikliklerinden söz edilmesi istenmektedir. Milli Coğrafya dersi için yapılan açıklamaların birbiriyle çeliştiği görülmektedir. Bir yandan Milli Coğrafya dersi altında tek bir disipline ait bilgiler verilmesi amaçlanırken, bir yandan da Tarih konularından da bahsedilmesi istenmektedir.

Ortaokul 1. sınıfta Milli Coğrafya dersi, haftada 2 saat programdaki yerini almıştır. Bu sınıf için belirlenen Milli Coğrafya üniteleri ve konu başlıkları şu şekildedir:¹¹⁵

BİRİNCİ BÖLÜM COĞRAFYA VE DÜNYAMIZ

ÜNİTE 1: COĞRAFYA NEDİR?

1. Coğrafyanın tanımı ve konusu
2. Coğrafyanın bölümleri

ÜNİTE 2: HARİTA BİLGİSİ

1. Yön nedir?
2. Kroki, plan ve harita
3. Ölçek ve çeşitleri
4. Harita çeşitleri
5. Haritalardan nasıl faydalanırız?

İKİNCİ BÖLÜM

¹¹⁵T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 9 Eylül 1985, Sayı: 2195, s. 362.

DÜNYAMIZ VE YERYÜZÜNDEKİ TÜRKLER

ÜNİTE 1: KITALAR VE OKYANUSLAR

1. Genel bakış
2. Okyanuslar
3. Kıtalar

ÜNİTE 2: ASYA KITASI

1. Yüzey şekilleri
2. İklimi, akarsuları ve bitki örtüsü
3. Asya ülkelerine toplu bakış
4. Asya'da Türkleri yaşadığı belli başlı ülkeler ve yerler
 - a. Yakutistan
 - b. Batı Türkistan
 - c. Doğu Türkistan
 - d. Afganistan
 - e. Azerbaycan
 - f. İran
 - g. Irak
 - h. Suriye
 - i. Kıbrıs

ÜNİTE 3: AVRUPA KITASI

1. Yüzey şekilleri
2. İklimi, akarsuları ve bitki örtüsü
3. Avrupa ülkelerine toplu bakış
4. Avrupa'da Türkleri yaşadığı belli başlı ülkeler ve yerler
 - a. Yunanistan
 - b. Bulgaristan
 - c. Romanya
 - d. Yugoslavya
5. Avrupa'da Türk işçileri

Bu bölümde yer alan ülkelerin coğrafyası değil, sadece Türklerin bulunduğu yerin coğrafyası, Türkler, Türklerin yerleşmeleri, beşeri ve ekonomik durumları, Türk nüfusun diğer nüfusa oranı, bu ülkelerin Türkiye ile ilişkileri, Türkiye'de yaşayan azınlıklarla diğer ülkelerdeki Türklerin mukayesesi üzerinde durulacak; ayrıca dünyanın diğer yerlerindeki Türklerden de kısaca bahsedilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYEMİZ

ÜNİTE 1: TÜRKİYE'YE GENEL BAKIŞ

1. Yüzey şekilleri
2. İklim bölgeleri
3. Bitki toplulukları
4. Akarsu ve göller
5. Beşeri ve ekonomik özellikleri

ÜNİTE 2: TÜRKİYE'NİN EKONOMİK COĞRAFYASINI ETKİLEYEN ŞARTLAR

1. Coğrafi konum
2. Yer şekilleri
3. İklim
4. Nüfus ve yerleşme

Ortaokul birinci sınıflarda Milli Coğrafya dersi; “Coğrafya ve Dünyamız”, “Dünyamız ve Yeryüzündeki Türkler” ve “Türkiye’imiz” olmak üzere üç bölümden ve 7 üniteden oluşmaktadır. Bu sınıfta “Coğrafya Nedir?”, “Yeryüzünde Türkler” ve “Türkiye’ye Genel Bir Bakış” gibi genel coğrafya konularına yer verilmiştir.

Ortaokul 2. sınıfta Milli Coğrafya dersi, haftada 2 saat programdaki yerini almıştır. Bu sınıf için belirlenen Milli Coğrafya üniteleri ve konu başlıkları aşağıda verildiği gibidir.¹¹⁶

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN COĞRAFI BÖLGELERİ

ÜNİTE 1: COĞRAFI BÖLGELERE GİRİŞ

1. Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri ve önemi
2. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri
3. Bölge, bölüm, yöre havza ne demektir?

ÜNİTE 2: KARADENİZ BÖLGESİ

1. Batı Karadeniz bölümü
2. Orta Karadeniz bölümü
3. Doğu Karadeniz bölümü

ÜNİTE 3: MARMARA BÖLGESİ

¹¹⁶T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 9 Eylül 1985, Sayı: 2195, s. 362-363.

1. Yıldız dağları bölümü
2. Ergene bölümü
3. Güney Marmara bölümü
4. Çatalca-Kocaeli bölümü

ÜNİTE 4: EGE BÖLGESİ

1. Ege bölümü
2. İç Batı Anadolu bölümü

ÜNİTE 5: AKDENİZ BÖLGESİ

1. Adana bölümü
2. Antalya bölümü

ÜNİTE 6: GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

1. Dicle bölümü
2. Orta Fırat bölümü

ÜNİTE 7: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

1. Yukarı Fırat bölümü
2. Erzurum-Kars bölümü
3. Yukarı Murat bölümü
4. Hakkari bölümü

ÜNİTE 8: ORTA ANADOLU BÖLGESİ

1. Konya bölümü
2. Yukarı Sakarya bölümü
3. Orta Kızılırmak bölümü
4. Yukarı Kızılırmak bölümü

Bölgeler işlenirken; çeşitli coğrafi bölgeler tabiat şartları ile insan hayatı arasındaki münasebet açısından ele alınacak; bölgenin ana coğrafi özelliklerine genel bir bakış yapıldıktan sonra her bölümde tabiatın ve ekonomik şartların şekillendirdiği yaşayış tarzı gözler önüne serilecek; yorumlar yapılırken coğrafyada determinizmin olmadığı dikkatten uzak tutulmayacak; yani insanoğlunun tabiat şartlarının bir esiri olmadığı gerçeği belirtilecektir. Bölgeler belli başlı coğrafi özelliklere göre ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN EKONOMİK COĞRAFYASI

ÜNİTE 1: TÜRKİYE'NİN EKONOMİK COĞRAFYASINA GENEL BAKIŞ

1. Madenler

2. Endüstri
3. Tarım ve hayvancılık
4. Ticaret
5. Ulaşım
6. Turizm

Ekonomik Coğrafya Bölümü işlenirken; ekonomik değeri olan belli başlı maden yatakları, endüstri merkezleri ve endüstri bölgelerinin yurdumuzun nerelerinde ne niçin bulunduğu; Türkiye’de belli başlı ürünlerin ekim alanlarının dağılışı ve sebepleri; ülkemiz ticaretinin hangi ülkelerle yapıldığı, başlıca ithalat ve ihracat kaynaklarının neler olduğu; ulaşım bölgesinde Yurdumuzun tarihi ve tabii yolları ile bugünkü ulaşım yolları arasındaki uygunluklar ve trafiği yoğun olan belli başlı ana yollar ile Türkiye turizminin ekonomiye katkısı üzerinde durulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN STRATEJİK KONUMU

ÜNİTE 1: TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

1. Türkiye’nin jeopolitik yeri ve önemi
2. İç tehdit
3. Dış tehdit
4. Yurt sevgisi

Ortaokul ikinci sınıflarda Milli Coğrafya dersi; “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri”, “Türkiye’nin Ekonomik Coğrafyası” ve “Türkiye’nin Stratejik Konumu” olmak üzere üç bölümden ve 11 üniteden oluşmaktadır. Bu sınıfta “Türkiye’nin dünya üzerindeki yeri ve önemi”, “Türkiye’nin Ekonomik Coğrafyasına Genel Bakış” ve “Türkiye’nin jeopolitik yeri ve önemi” gibi Türkiye coğrafyası konularına yer verilmiştir.

Özetle; Milli Coğrafya programında, coğrafya konularının; ortaokul birinci sınıflarda genel coğrafya konuları, ortaokul ikinci sınıflarda ise Türkiye coğrafyası konuları şeklinde işlendiği görülmektedir. Coğrafya konularına milli bir kimlik kazandırılmıştır. Örneğin; Avrupa ve Asya kıtaları üniteleri “Türklerin yaşadığı belli başlı ülkeler ve yerler” konu başlığı olarak yerini almıştır.

4.3.3. Ortaokul Vatandaşlık Bilgileri Programı

Vatandaşlık Bilgileri dersinin amaçları;¹¹⁷

1. Öğrencilere ferdin toplum içinde yaşama gerekliliğini kavratmak ve onlara toplumun çeşitli çevrelerinde anlayışlı işbirliği ve düzenli şekilde birlikte yaşama alışkanlığı kazandırmak;
2. İnsanın sınırsız bir hürriyete sahip olmadığı, toplum yaşayışını düzenleyici nitelikteki sosyal davranış kurallarıyla uyum içinde yaşamak durumunda olduğu konusunda öğrencileri bilgili ve bilinçli kılmak;
3. Öğrencilere millet kavramını vermek, Türk milletinin birer evladı olmanın şerefini hissettirmek ve sorumluluğunu kazandırmak;
4. Öğrencilerde, milli ve vatani işlere ilgi uyandırarak onlara millet ve vatana canla başla hizmet etme bilincini kazandırmak;
5. Atatürk'ün Türk gençliğine emanet ettiği Türk istiklalinin ve Türk Cumhuriyeti'nin önemini; hürriyetçi demokrasi rejimimizin diğer, özellikle totaliter rejimlerden farkını, üstünlüklerini kavratmak ve öğrencilere bu değerleri her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olmaları fikir ve inancını vermek;
6. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın genel esaslarını ve temel ilkelerini kavratmak suretiyle öğrencilere Anayasamızda, ifadesi bulunan hürriyetçi demokrasiye, Atatürk milliyetçiliğine içten bağlılık ve devlet otoritesine saygı duygusunu kazandırmak;
7. Öğrencilerde, toplumun refah ve huzuru için çeşitli işlerde görev almış kişilere saygı duyma, onların işlerini kolaylaştırmak için kendi paylarına düşen ödev ve sorumlulukları yerine getirme davranışı geliştirmek;
8. Demokratik zihniyetin hâkim olduğu bir atmosfer içinde kendi kendilerini yönetmelerine, okul içinde ve dışında sorumluluk yüklenmelerine imkân ve fırsat sağlayarak öğrencilerin demokrasiyi bizzat yaşayan, uygulayan kişiler olarak yetişmesini sağlamak;
9. Bir meslek sahibi olmanın, bir fert ve vatandaş olarak gerekliliğini, işsiz güçsüz bir insanın toplum için zararlı bir eleman olacağını öğrencilere kavratmak, onlarda her mesleğin kutsal olduğu ve hangi meslekten olursa

¹¹⁷T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 29 Temmuz 1985, Sayı: 2193, s. 288.

olsun işini gereğince yapan herkesin saygıdeğer bir insan olacağı inancını yerleştirmek;

10. “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” fikrinin gerçekleşmesi için, milletler ailesi içinde Türk milletine düşen ödev ve sorumluluğun değerini kavratmak olarak belirlenmiştir.

Vatandaşlık Bilgileri dersinde öğrencilere; millet kavramını vermek, Türk milletinin birer evladı olmanın şerefini hissettirmek ve sorumluluğunu kazandırmak, Atatürk’ün Türk gençliğine emanet ettiği Türk istiklalinin ve Türk Cumhuriyeti’nin önemini anlatmak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın genel esaslarını ve temel ilkelerini kavratmak gibi hedefler belirlenmiştir. Vatandaşlık Bilgisi dersi için belirlenen amaçlar incelendiğinde, milli ve manevi duygulara atıf yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında bu derste Atatürkçülük ve Atatürk ilke ve inkılapları vurgulanmak istenen unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Vatandaşlık Bilgileri dersine yönelik açıklamalar:¹¹⁸

1. Vatandaşlık Bilgileri dersi, yukarıda belirlenen amaçlardan da anlaşılacağı gibi, bilgi kazandırıcı bir ders olmaktan çok, öğrencilere belli düşünce ve davranışları kazandırmayı amaçlayan bir derstir. Öğrencinin bir hukuk kuralını ezberlemesi yerine sosyal ilişkilerde adil davranabilmesi; ahlak kurallarını saymak yerine dürüst olabilmesi esastır. Sokakta yürürken, otobüse, dolmuşa, trene ve vapura binerken ve bunlarda seyahat ederken, herkesin selameti için konulmuş olan sosyal davranış kurallarına uymanın öğrencilerde alışkanlık haline gelmesi sağlanmalı; kısaca, öğretmen, öğrencileri daha okulda iken milli ödevlerini bir yandan öğrenmeye, bir yandan da yapmaya alıştırmalıdır.
2. Derste, öğrenciye toplumun her üyesinin sevgi, saygı ve anlayış içinde diğer üyelerle işbirliği ve dayanışma içinde bulunmasının başkalarının iyi niyetli görüş ve düşüncelerini hoşgörü ile karşılayabilmesinin, eleştirilere açık olmasının, başkalarının iyi davranışlarını ve başarılarını takdir edebilmesinin gereği ve önemi, yeri geldikçe, belirtilip vurgulanmalı, bu seviyedeki davranışlara ulaşılabilmenin kolay olmadığı ciddi çabaları gerektirdiği kavratılmalıdır.

¹¹⁸T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 29 Temmuz 1985, Sayı: 2193, s. 288-289.

3. İnsanların huzur ve mutluluğunun üyesi olduğu toplumun huzur ve mutluluğuna bağlı olduğu bununda toplulukları meydana getiren kişilerin olumlu işbirliği ve kendi paylarına düşen ödevleri iyi yapmaları ile mümkün olduğu öğrencilere benimsetilmelidir.
4. Öğrencilere demokratik bir kişilik kazandırabilmek ve bu kişiliklerini davranışa dönüştürebilmeleri için sınıf ve okul içi faaliyetlerden yararlanılmalıdır.
5. Atatürk'ün emaneti olan Cumhuriyetimizin, hürriyetçi demokratik rejimimizin totaliter rejimlere üstünlüğü, vatanımızın istiklalimizin ve Cumhuriyetimizin her şeyin üstünde tutulması gerektiği öğrencilere kavratılmalıdır.
6. Her öğrencide bilgi ve becerisine uygun bir meslek sahibi olması gerektiği bilinci uyandırmalı, öğrencilere tutumlu olmaları durumunda aile ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilecekleri kavratılmalıdır.
7. Bu ders işlenirken, öğretmenler kendi yorumlarından kaçındıkları kadar kuru bilgi vermekten de uzaklaşmalıdır. Bu amaçla; Vatandaşlık Bilgisi konuları anlatılırken diğer derslerin konularıyla ilişki kurulmalıdır.
8. Öğrencilere çeşitli iş yerleri gezdirilerek iş ve meslekler hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.
9. Ders konuları işlenirken programdaki sıraya uymak esas olmakla beraber, ilgili olayın geçtiği zamana rastlanması suretiyle, bazı konuların yeri değiştirilebilir.
10. Ders konuları işlenirken; bakanlığın önerdiği kitap, ansiklopedi, film ve slaytlardan yararlanılmalıdır.
11. Devlet ve vatandaşın karşılıklı hak ve ödevleri öğretilmeli ve bu arada vergi vermenin önemi yeri geldikçe vurgulanmalıdır.

Vatandaşlık Bilgisi dersi programı incelendiğinde; bu dersin bilgi kazandırıcı bir ders olmaktan çok, öğrencilere belli düşünce ve davranışları kazandırması istenmektedir. Bu derste; öğrencilere vatanımızın istiklalimizin ve Cumhuriyetimizin her şeyin üstünde tutulmasının gerekliliği kavratılmalı ve onlara demokratik bir kişilik kazandırmak ve bu kişiliklerini davranışa dönüştürmek adına, sınıf ve okul içi faaliyetlerden yararlanılmalıdır. Özetle; Vatandaşlık Bilgisi dersi işlenirken öğrencileri vatani ve milletini seven ve her şeyin üstünde tutan, hak ve

sorumluluklarının bilincinde ve davranışa dönüştüren bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Ortaokul 3. sınıfta Vatandaşlık Bilgileri dersi haftada 3 saat programdaki yerini almıştır. Bu sınıf için belirlenen Vatandaşlık Bilgileri üniteleri ve konu başlıkları aşağıda verilmiştir.¹¹⁹

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN VE TOPLUM

A. TOPLUM İÇİNDE YAŞAMA ZORUNLULUĞU

1. Toplum İçinde İnsan
2. Toplum Yaşayışını Düzenleyen Kuralların Gerekliği
3. Toplum Hayatı ve İş Bölümü

B. TOPLUM HAYATINI DÜZENLEYEN KURALLAR

1. Sosyal Davranış Kuralları Hakkında Genel Bilgi
2. Örf ve Adetler
3. Görgü Kuralları
4. Ahlak Kuralları
5. Din Kuralları
6. Hukuk Kuralları
7. Sosyal Davranış Kuralları Arasındaki İlişkiler

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE

A. AİLE TOPLULUĞU

1. Aile Kavramı
2. Toplumda Ailenin Yeri
3. Türklerde Aile Anlayışı
4. Ailede Eğitim (Aile Terbiyesi)

B. AİLEDEKİ DEMOKRATİK HAYAT

1. İş Bölümü
2. Aile Bütçesine Katkı (Doğrudan, Dolaylı)
3. Düşünce ve Kanaatlere Saygı
4. Kader ve Sevincin Paylaşılması
5. Aile İtibarının Korunması

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE ÖĞRETİM

A. EĞİTİM

¹¹⁹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 29 Temmuz 1985, Sayı: 2193, s. 289-291.

1. Eğitim Kavramı
2. Eğitimde Süreklilik
3. Okulda Eğitim
4. Halk Eğitimi

B. OKULDA DEMOKRATİK HAYAT

1. Okulda Uyulması Gereken Kurallar (Genel ve Özel)
2. Eğitici Kol Çalışmaları
3. Düşünce ve Kanaatlere Saygı
4. Okul ve Okul Eşyasının Korunması
5. Okul İtibarını Korunması

C. PLAN VE PLANLI ÇALIŞMA

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEVLET

A. DEVLET VE DEVLET ŞEKİLLERİ

1. Devlet Kavramı
2. Yapılarına Göre Devlet Şekilleri
3. Hâkimiyetin Kaynağına Göre Devlet Şekilleri

B. VATAN

1. Vatan Kavramı
2. Türklerde Vatan Sevgisi

C. MİLLET

1. Milleti Meydana Getiren Başlıca Unsurlar
2. Türk Milletinin Özellikleri

D. MİLLİ HÂKİMİYET VE SİYASİ TEŞKİLATLANMA

1. Milli Hâkimiyet Kavramı
2. Siyasi Teşkilatlanma

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ

A. DEMOKRASİ NEDİR?

1. Demokrasi Kavramı
2. Doğrudan Demokrasi
3. Yarı Doğrudan Demokrasi
4. Temsili Demokrasi

B. DEMOKRASİNİN TARİHÇESİ

1. Dünyada demokrasi hareketleri
2. Türklerde demokrasi hareketleri

C. BUGÜNKÜ DEMOKRASİ ANLAYIŞI

1. Hürriyetçi Demokrasi

2. Totaliter Rejimler

D. REJİMİMİZE VE VARLIĞIMIZA YÖNELEN TEHDİTLER

1. Tehdidi Meydana Getiren Sebepler
 - a. Türkiye'nin Jeopolitik Önemi
 - b. Güçlü Türkiye'nin Arzulanmayışı
2. Anarşi ve Terör
3. Global Tehditler
4. Güncel Tehditler
 - a. İç Tehdit
 - b. Dış Tehdit

ALTINCI BÖLÜM

ANAYASA

A. ANAYASAMIZ

1. Anayasamızın Başka Kanunlardan Farkı
2. Yeni Anayasamızın Hazırlanmasını Gerektiren Sebepler
3. Yeni Anayasamızın Halkoyuna Sunulması ve Kabulü
4. Anayasamızın Değiştirilemeyecek Hükümleri
5. Anayasamızın Genel Esasları
6. Anayasamızın Temel İlkeleri

B. DEVLETİN YASAMA GÖREVİ

1. TBMM'nin kuruluşu
2. TBMM'nin görev ve yetkileri
3. TBMM'nin seçimi ve seçim dönemi
4. Milletvekili seçilmenin şartları
5. Yasama dokunulmazlığı

C. DEVLETİN YÜRÜTME GÖREVİ

1. Cumhurbaşkanı
 - a. Özellikleri ve Tarafsızlığı
 - b. Seçimi
 - c. Görev ve Yetkileri
2. Hükümetin Kuruluşu
 - a. Başbakanın Atanması
 - b. Başbakanın Görev ve Sorumlulukları
 - c. Bakanların Görev ve Sorumlulukları
 - d. Hükümetin Denetlenmesi

D. DEVLETİN YARGI GÖREVİ

1. Mahkemeler ve Mahkemelerin Bağımsızlığı
2. Yüksek Mahkemeler
3. Hâkimlik ve Savcılık Teminatı

YEDİNCİ BÖLÜM

HÜRRİYETÇİ DEMOKRASİMİZDE TEMEL HAK VE ÖDEVLERİMİZ

A. GENEL HÜKÜMLER

1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Tanımı ve Niteliği
2. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması
3. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılması
4. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması

B. KİŞİNİN HAKLARI VE ÖDEVLERİ

1. Kişi Dokunulmazlığı
2. Kişi Hürriyet ve Güvenliği
3. Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması
 - a. Özel Hayatın Gizliliği
 - b. Konut Dokunulmazlığı
 - c. Haberleşme Hürriyeti
4. Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti
5. Din ve Vicdan Hürriyeti
6. Düşünce ve Kanaat Hürriyeti
7. Düşünceyi Açıklama ve Yazma Hürriyeti
8. Bilim ve Sanat Hürriyeti
9. Basın ve Yayınla İlgili Hükümler
 - a. Basın Hürriyeti
 - b. Düzeltme ve Cevap Hakkı
10. Toplantı Hak ve Hürriyetleri
 - a. Dernek Kurma Hürriyeti
 - b. Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hürriyeti
11. Mülkiyet Hakkı
12. Hak Arama Hürriyeti
13. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması

C. SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR VE ÖDEVLER

1. Ailenin Korunması
2. Eğitim ve Öğretim Hakkı Ve Ödevi
3. Kamu Yararı
 - a. Kamulaştırma
 - b. Devletleştirme
4. Çalışma İle İlgili Hükümler
 - a. Çalışma Hakkı ve Ödevi
 - b. Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı
 - c. Sendika Kurma Hakkı
 - d. Sendikal Faaliyetler

- e. İş ve Meslek Ahlakı
 5. Toplu İş Sözleşmesi-Grev Hakkı ve Lokavt
 6. Ücrette Adalet Sağlanması
 7. Sağlık, Çevre ve Konut
 - a. Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması
 - b. Konut Hakkı
 8. Gençlik ve Spor
 - a. Gençliğin Korunması
 - b. Sporun Geliştirilmesi
 9. Sosyal Güvenlik Hakları
 - a. Sosyal Güvenlik Hakkı
 - b. Yabancı Ülkelerde Çalışan Türk Vatandaşları
 10. Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması
 11. Sosyal ve Ekonomik Hakların Sınırı
- D. SİYASAL HAKLAR VE ÖDEVLER
1. Türk Vatandaşlığı
 2. Seçme, Seçilme Ve Siyasi Faaliyetlerde Bulunma Hakkı
 3. Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı
 4. Dilekçe Hakkı
- E. OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM USULLERİ
1. Olağanüstü Haller Nelerdir?
 2. Olağanüstü Hallerle İlgili Düzenlemeler
 3. Sıkıyönetim Seferberlik Ve Savaş Halli
- F. HAYAT HİZMETİ
1. Savunma Ödevimiz
 2. Milli Savunma
 - a. Başkomutanlık Ve Genelkurmay Başkanlığı
 - b. Milli Güvenlik Kurulu
 3. Askerlik
 - a. Askerlik Çağı
 - b. Askerlik Yoklamaları
 - c. Muvazzaf Askerlik Dönemi
 - d. Yedek Askerlik Dönemi
 - e. Terhis
 - f. Türk Milletinin Askerliğe Verdiği Önem
- G. VERGİ ÖDEVİMNİZ
1. Vergi Almanın Amacı
 2. Vergi Ödemek Kutsal Bir Ödevdir
 3. Herkes Mali Gücüne Göre Vergi Vermelidir
 4. Vergi Çeşitleri

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TRAFİK

A. TRAFİK TEŞKİLATI

1. Trafik Neye Denir?
2. Türkiye’de Trafik Teşkilatı
3. İl Ve İlçelerde Trafik Teşkilatı
4. Belediyelere Düşen Görevler

B. TRAFİK KURALLARI

1. Genel Kurallar
2. Taşıtlara İlişkin Kurallar
3. Yaya İlişkin Kurallar
4. Işıklı Ve Işıksız Kavşaklar
5. Yer Çizgileri
6. Taşıtlara Binerken ve İnerken Uyulacak Kurallar

C. TRAFİK KAZALARI

1. Trafik Kazalarının Sebepleri
2. Trafik Kazalarının Ülke Ekonomisine Verdiği Zarar
3. Trafik Kazalarını Azaltmak İçin Neler Yapılmalıdır?

DOKUZUNCU BÖLÜM

YURTTA SULH CİHANDA SULH

G. BARIŞIN ÖNEMİ

H. MİLLETLER ARASI BARIŞIN SAĞLANMASI

1. Birleşmiş Milletler
2. NATO

Ortaokul üçüncü sınıflarda Vatandaşlık Bilgisi dersi; “İnsan ve Toplum”, “Aile”, “Eğitim ve Öğretim”, “Devlet”, “Demokrasi”, “Anayasa” , “Hürriyetçi Demokrasimizde Temel Hak Ve Ödevlerimiz”, “Trafik” ve “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” olmak üzere dokuz bölümden oluşmaktadır. Bu derste ilk defa “Rejimimize ve Varlığımıza Yönelen Tehditler” başlığı altında; Türkiye’nin jeopolitik öneminden, güçlü Türkiye’nin arzulanmayışından, anarşi ve terörden, ülkemizin global ve güncel tehditlerinden bahsedilmiştir. Vatandaşlık Bilgileri dersinde trafik bölümüne ilk defa yer verilmiş olup bu bölümde trafik teşkilatından, trafik kurallarından ve trafik kazalarından bahsedilmiştir.

4.4. Değerlendirme

Türkiye’de ortaokullarda 1973-1974 öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan Sosyal Bilgiler dersi, 1985-1986 öğretim yılından itibaren kaldırılarak yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri müfredata konulmuştur. 1997 yılında zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılmasından sonra ilköğretim okullarının haftalık ders çizelgeleri ve öğretim programları yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında, ortaokul müfredatında olan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılarak yerlerine 1998-1999 öğretim yılından itibaren, ilköğretim okullarının 4.-7. sınıflarında haftada üçer saat Sosyal Bilgiler dersi müfredata eklenmiştir.¹²⁰

Ortaokul Sosyal Bilgiler dersinde Anadolu uygarlıkları başta olmak üzere, Eskiçağ uygarlıkları ve Avrupa tarihine fazla yer ayrılması ile ulusal değerlerin yanında evrensel değerlere de vurgu yapıldığı görülmektedir. Ortaokul Milli Tarih dersinde ise; vatandaşlık eğitiminin temel gaye durumunda olduğu, genel olarak ulusal bir bakış açısının hâkim olduğu ve evrensel değerlere yönelik vurguların, kendisinden önce uygulanan programa oranla nispeten zayıf olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, Milli Tarih dersinde Türk-İslam Sentezi anlayışının hâkim olmasıdır. Bu derste, Türk tarihi merkezi konumda olup, konular Türk tarihinin gelişim evreleri ön planda tutularak şekillendirilmiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden sonra askeri yönetimin, Atatürkçülüğün toplumsal, siyasal ve uluslararası problemlere bir reçete olarak yeniden sunulmasıyla Ortaokul Sosyal Bilgiler dersi de değişime uğramıştır.. 1985 yılında ortaokullardaki Sosyal Bilgiler dersi kaldırılmış, yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri diye üç ayrı dersin konularak; 6. 7. ve 8. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinin ortaokullardaki gelişimine ara verilmiştir. Böylece; Sosyal Bilgiler dersiyle verilen disiplinler arası uygulamadan, tek disiplin uygulamasına geçilmiştir. Bu programlarda, konuların ve programların tamamen milli içeriğe kavuşturulduğunu göstermek için derslerin başına “Milli” kelimesi eklenmiştir. Milli Tarih derslerinde konular, Atatürkçülük ve Türk-İslam Sentezi anlayışıyla verilmeye çalışılmıştır. Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri ders kitaplarına, Sosyal Bilgiler ders kitaplarından farklı olarak; Atatürk portresi, İstiklal Marşı, Türk Bayrağı ve Gençliğe Hitabe eklenmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden Sosyal Bilgiler

¹²⁰Refik Turan, Milli Tarihten Sosyal Bilgilere Türkiye’de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi, The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı: 49, 2016, s. 257.

dersi doğrudan etkilenmiştir. Sosyal Bilgiler dersi, darbeyi yapanların benimsedikleri Atatürkçülük ve Türk-İslam Sentezi anlayışına uygun olarak düzenlenmiştir.

5. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ VE ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI

Bu bölümde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarına etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, Milli Kütüphane arşivinden darbe öncesi ve sonrası döneme ait Ortaokul 1, 2 ve 3. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ulaşılarak, içerik incelemesi yapılmıştır.

5.1. Ortaokul 1. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Milli Kütüphane arşivinden darbe öncesi 1980 ve darbe sonrası 1984 yıllarına ait Ortaokul 1. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ulaşılmıştır. Bu kitaplar Kazım SAYMALI tarafından yazılmış ve Milli Eğitim Basımevi tarafından basılmıştır. Ayrıca bu kitaplardan; 1980 yılına ait kitap üçüncü baskı olup, 1984 yılındaki kitap yedinci baskıdır. Bu bölümde, bu iki kitap karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1980 ve 1984 yıllarına ait Ortaokul 1. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelendiğinde; ders kitaplarının yazarlarının, basımevlerinin, kitapların ünitelerinin, ünitelerin konularının ve içeriklerinin, kullanılan görsellerin, hazırlık çalışmalarının, konu sonu problemlerinin ve sayfa sayılarının aynı olduğu görülmüştür. 1984 yılında basılan Ortaokul 1. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında iç kapakta 1980 yılında basılan ders kitabından farklı olarak, Atatürk'ün "Hükümetin oluş nedeni ülkenin güvenliğini, ulusun dirlik ve düzenini sağlamaktır." sözüne yer verilmiştir.

Darbe öncesi 1980 ve darbe sonrası 1984 yıllarına ait Ortaokul 1. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının üniteleri ve ünitelerin konu başlıkları aşağıda verilmiştir.¹²¹

¹²¹Kazım Saymalı, Ortaokul Sosyal Bilgiler 1, Üçüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1980. Kazım Saymalı, Ortaokul Sosyal Bilgiler 1, Yedinci Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984.

ÜNİTE 1: YAŞADIĞIMIZ TOPLULUKLAR İÇİNDE HAKLARIMIZ VE GÖREVLERİMİZ

1. Öğrencilerin Sınıf Toplumu İçinde Hak ve Ödevleri Vardır.
2. Okulumuz Öğretmenleri, Diğer Görevlileri ve Öğrencileri ile Canlı Bir Toplumdur
3. Okullarda Demokratik Yaşayışa Önem Verilir
4. Köyümüz, Kasabamız veya Kentimiz İçinde Okumuzun Yeri
5. Ailedeki Kişilerin Karşılıklı Hakları ve Ödevleri Vardır
6. Mahallemizde ve Semtimizde Yaşayış
7. Köyümüz, Kasabamız veya Kentimiz İçindeki Yaşayışımız; Ödevlerimiz ve Sorunlarımız
8. Köyümüz, Kasabamız ya da Kentimizde Gereksinimlerimizi Nasıl Karşılıyoruz
9. Çevremizin Taşıma, Ulaştırma ve Trafik Sorunları
10. Çevremizdeki Belediye, İl ve İlçelerdeki Genel Yönetime Yardımcı Kuruluşlar Vardır
11. Yöremizin Tarihsel ve Doğal Zenginliklerinden Yaralanmalıyız, Turizme Önem Vermeliyiz

ÜNİTE 2: YURDUMUZUN NESRİNDE YAŞIYORUZ

Birinci Bölüm: Denize Kıyısı Olan Bölgelerimiz

1. Ege Bölgesinin Batı Bölümü: Ege Bölümü
2. Marmara Bölgesi
3. Karadeniz Bölgesi'nin Batı Bölümü
4. Karadeniz Bölgesi'nin Orta Bölümü
5. Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Bölümü
6. Akdeniz Bölgesi

İkinci Bölüm: Denizden Uzak Kalan Bölgelerimiz

1. Ege Bölgesi'nin Doğu Kesimi: İç batı Anadolu Bölümü
2. İç Anadolu Bölgesi
3. Doğu Anadolu Bölgesi
4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

ÜNİTE 3: DÜNYAMIZA TOPLU BAKIŞ

1. Dünyamız
2. Dünyamızın Hareketleri
3. Dünya Üzerinde Kıtaların ve Okyanusların Dağılışı
4. Türkiye'nin Dünya Üzerindeki Yeri

ÜNİTE 4: YURDUMUZDA ESKİ ÇAĞLARDA KİMLER NASIL YAŞAMIŞLARDIR

1. Geçmiş Olayların Öğrenilmesi İçin Zamanın Ölçülmesi ve Belirtilmesi Gereklidir
2. Yurdumuz İnsanların Eskiden Beri Yerleştiği Bir Ülkedir

3. Anadolu Tarihsel Zamana Tunç Çağında Girmiştir
4. Anadolu'da Bilinen İlk Büyük Devleti Hititler Kurdular
5. Nil Boyunda Eski Bir Devlet: Mısır
6. Hititlerden Sonra Anadolu'da Değişik Uygarlıklar Gelişti
7. Ege Uygarlıkları Anadolu'dan da Etkilenerek Geliştiriler
8. Anadolu'ya Batıdan Gelen Saldırıları
 - a. İskender'in Doğu Seferi
 - b. Anadolu'da Romalılar

ÜNİTE 5: TÜRKLER ANADOLU'DA BÜYÜK UYGARLIKLAR GELİŞTİRDİLER

1. Türkler Orta Asya'dan Geniş Ülkelere Yayıldılar
2. Eski Uygarlıklardan Birisi Orta Asya Türklerince Yaratılmıştır
3. Türk Boylarının Bazıları, Karadeniz'in Kuzeyinden Batıya Göçmüşlerdir
4. Türkler İslamı Benimsediler ve Yayılmasına Yardımcı Oldular
5. İlk Müslüman Türk Devletleri

1980 ve 1984 yılı Ortaokul 1. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının üniteleri incelendiğinde, ders kitaplarının 5 üniteden oluştuğu görülmektedir. Bu ünitelerden; ilk ünite, Vatandaşlık Bilgisi konuları işlenirken, ikinci ve üçüncü ünite Coğrafya, dördüncü ve beşinci ünite Tarih konuları ele alınmıştır. Birinci ünite yaşadığımız topluluklar içinde, haklarımız ve görevlerimizden bahsedilmektedir. İkinci ünite, yurdumuzun bölgeleri denize kıyısı olan ve olmayan diye ikiye ayrılmıştır. Üçüncü ünite; dünyamız ve hareketleri, dünya üzerinde kıtaların ve okyanusların dağılışı ve Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri verilmiştir. Dördüncü ünite, yurdumuzda eski çağda yaşayan uygarlıklardan bahsedilmiştir. Beşinci ve son ünite ise; Türklerin Orta Asya'dan göçünden, kurduğu uygarlıklarda İslamiyet'i kabulünden ve ilk Müslüman Türk devletlerinden bahsedilmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası, ortaokul 1.sınıf Sosyal Bilgiler kitabının değişmediğini görmekteyiz.

5.2.Ortaokul 2. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Milli Kütüphane arşivinden 1979 ve 1983 yıllarına ait Ortaokul 2 Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ulaşılmıştır. Bu kitaplar Tarık ASAL, Niyazi AKŞİT ve Ferruh SANIR tarafından yazılmış ve Milli Eğitim Basımevi tarafından basılmıştır.

Ayrıca bu kitaplardan, 1979 yılına ait kitap dördüncü baskı olup, 1984 yılındaki kitap sekizinci baskıdır. Bu bölümde, bu iki kitap karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1979 ve 1983 yıllarına ait Ortaokul 2. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelendiğinde; ders kitaplarının yazarlarının, basımevlerinin, kitapların ünitelerinin, konularının ve içeriklerinin, kullanılan görsellerin, hazırlık çalışmalarının, konu sonu problemlerin ve sayfa sayılarının aynı olduğu görülmüştür. Sadece, 1983 yılında basılan Ortaokul 2. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında iç kapakta, 1979 yılında basılan ders kitabından farklı olarak, Atatürk'ün "Uygarlık öyle bir güçlü ateştir ki ona ilgisiz olanları yakar ve yok eder." sözüne yer verilmiştir. Bunun dışında herhangi bir değişiklik yoktur.

1979 ve 1983 yıllarına ait Ortaokul 2. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının üniteleri ve konu başlıkları şu şekildedir:¹²²

ÜNİTE 1: OĞUZLARIN ANADOLU'YA YAYIMLARI VE YERLEŞMELERİ

1. Oğuz Türklerinin Anadolu'ya Gelişleri ve Selçuklu Devletinin Kuruluşu
2. Anadolu Selçuklu Devletinin Yükselişi ve Selçuklu Uygarlığı
3. Anadolu Selçuklu Devletinin Yıkılışı

ÜNİTE 2: ANDADOLU'DA YENİ BİR TÜRK DEVLETİNİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ (OSMANLI İMPARATORLUĞU)

1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu
2. Anadolu Türk Birliğinin Bozulması ve Osmanlı Devleti'nin Yeniden Güçlenmesi
3. İstanbul'un Fethi ve Sonuçları
4. Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş Dönemi
5. Kuruluş ve Yükseliş Dönemlerinde Osmanlı Uygarlığı

ÜNİTE 3: ORTAÇAĞDA VE YENİÇAĞDA AVRUPA

1. Ortaçağda Avrupa
2. Avrupa Yeniçağa Nasıl Girdi

ÜNİTE 4: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DURAKLAMA, GERİLEME VE DAĞILMA DÖNEMLERİ

1. Duraklama ve Gerileme Dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu
2. Dağılma Döneminde Osmanlı İmparatorluğu (Nizam-ı Cedit Dönemi, Tanzimat Fermanı)

¹²² Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal, Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf, Dördüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979.
Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal, Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf, Sekizinci Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

ve Kırım Savaşı)

3. Birinci Ve İkinci Meşrutiyet Dönemleri

ÜNİTE 5: KOMŞULARIMIZ VE İLİŞKİLERİMİZ OLAN DEVLETLER

1. Bölüm: Komşularımız

- a. Balkan Devletleri
- b. Sovyetler Birliği (S.S.C.B.)
- c. Doğu Komşumuz İran
- d. Güneydoğu Komşularımızdan Irak
- e. Güneydoğu Komşularımızdan Suriye
- f. Kıbrıs

2. Bölüm: İlişkilerimiz Olan Diğer Devletler

- a. Almanya
- b. Fransa
- c. İngiltere
- d. İtalya
- e. İsviçre
- f. Romanya
- g. İsrail ve Ön Asya Sorunu
- h. Pakistan
- i. Çin
- j. Japonya
- k. Amerika Birleşik Devletleri
- l. Avustralya

1979 ve 1983 yılı Ortaokul 2. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının üniteleri incelendiğinde, 5 üniteden oluştuğu görülmektedir. Bu ünitelerden, ilk dört ünite tarih konuları işlenirken, beşinci ve son ünite Coğrafya konuları ele alınmıştır. Birinci ünite Oğuzların Anadolu'ya yayılmaları ve yerleşmeleri başlığı altında; Oğuz Türkleri'nin Anadolu'ya gelişleri ve Selçuklu Devleti'nin kuruluşu, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yükselişi ve Selçuklu uygarlığı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı konuları verilmiştir. İkinci ünite, Osmanlı İmparatorluğu; Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Anadolu Türk birliğinin bozulması ve Osmanlı Devleti'nin yeniden güçlenmesi, İstanbul'un fethi ve sonuçları, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş dönemi, kuruluş ve yükseliş dönemlerinde Osmanlı uygarlığı konu başlıklarıyla işlenmiştir. Üçüncü ünite, Ortaçağda ve Yeniçağda Avrupa konuları bulunmaktadır. Dördüncü ünite, Osmanlı İmparatorluğu'nun

duraklama, gerileme ve dağılma dönemleri; duraklama ve gerileme dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu, dağılma döneminde Osmanlı İmparatorluğu (Nizam-ı Cedit Dönemi, Tanzimat Fermanı ve Kırım Savaşı), Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemleri olarak konulara ayrılmıştır. Beşinci ünite ise, komşularımız ve ilişkilerimiz olan devletler olarak iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümde; komşumuz olan Balkan Devletleri, Sovyetler Birliği (S.S.C.B.), İran, Irak, Suriye ve Kıbrıs devletleri, ikinci bölümde; ilişkilerimiz olan Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, İsviçre, Romanya, İsrail, Pakistan, Çin, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya Devletleri verilmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası ortaokul 2.sınıf Sosyal Bilgiler kitabı değişmemiştir.

5.3. Ortaokul 3. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Milli Kütüphane arşivinden 1978 ve 1984 yıllarına ait Ortaokul 3 Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ulaşılmıştır. Bu kitaplar Tarık ASAL, Niyazi AKŞİT ve Ferruh SANIR tarafından yazılmış ve Milli Eğitim Basımevi tarafından basılmıştır. Ayrıca bu kitaplardan, 1978 yılına ait kitap üçüncü baskı olup, 1984 yılındaki ise dokuzuncu baskıdır. Bu bölümde, bu iki kitap karşılaştırmalı olarak incelenecektir. 1978 ve 1984 yılları Ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının, üniteleri ve konuları aşağıda verildiği gibidir.¹²³

1978 YILI	1984 YILI
ÜNİTE 1: TÜRKİYE’NİN BUGÜNKÜ YÖNETİM ŞEKLİ	ÜNİTE 1: TÜRKİYE’NİN BUGÜNKÜ YÖNETİM ŞEKLİ
<ol style="list-style-type: none">1. Demokrasi, doğuşu ve gelişmesi2. Kişinin hakları ve özgürlükler3. Kişinin ödevleri4. Devlet ve yasama görevi5. Devletin yürütme görevi6. Devletin yargı görevi7. Türk milleti ve özellikleri	<ol style="list-style-type: none">1. Demokrasi nedir, nasıl ve ne zaman doğmuş ve gelişmiştir? Bugünkü demokrasi anlayışı2. Temel haklar ve ödevler3. Kişinin hakları ve ödevleri4. Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler5. Devlet ve yönetim6. Cumhuriyetin temel organları-yasama7. Cumhuriyetin temel organları-yürütme8. Cumhuriyetin temel organları-yargı
ÜNİTE 2: OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN YIKILIŞI VE	

¹²³ Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal, Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 3. Sınıf, Üçüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978.
Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal, Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 3. Sınıf, Dokuzuncu Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU

1. Osmanlı İmparatorluğu döneminde endüstri niçin kurulamadı, girişimler niçin gelişemedi
2. Birinci Dünya Savaşı ve sonuçları
3. Vatanın kurtuluşu için Türk milletinin ayaklanması
4. Yeni Türkiye Devleti'nin kurulması çalışmaları
5. Batı cephesi ve Yunanlarla savaş
6. Türk devrimleri
7. İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye
8. Barışı koruma çabaları ve bu amaçla kurulan uluslararası kuruluşlar

9. Anayasa

10. Türk milleti ve özellikleri

ÜNİTE 2: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1. İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye
2. Barışı koruma çabaları ve bu amaçla kurulan uluslararası kuruluşlar

ÜNİTE 3: NÜFUSUMUZ VE NÜFUS PROBLEMLERİMİZ

1. Türkiye'de Nüfus Artışı
2. Nüfusumuzun Görünüşü
3. Türkiye'de Nüfus Yoğunluğu, Sık ve Seyrek Nüfuslu Yörelere ve Nedenleri
4. Köylerimizin Başlıca Problemleri
5. Büyük Şehirlerin Önemli Problemleri
6. Nüfus Kaybının Nedenleri
7. Mesleğimizi Nasıl Seçelim
8. Vatandaşın Yetiştirilmesi ve Korunması

ÜNİTE 4: TÜRKİYE'NİN TARIMLA İLGİLİ PROBLEMLERİ

1. Topraklarımızdan Nasıl Yararlanıyoruz
2. Toprak Sürüklenmesi (Erozyon)
3. Toprağın Sulanması ve İçme Suyu Sağlanması
4. Toprağın Gübrenmesi ve Gübrenin Sağlanması
5. Tohumların İyileştirilmesi
6. Tarımda Makineleşme ve Sonuçları
7. Hayvancılığımızda Durum
8. Ormanlarımızın Durumu, Geliştirilmesi ve İşletilmesi

ÜNİTE 5: TÜRKİYE'DE ENERJİ KAYNAKLARI

1. Taş Kömürü Nereden Sağlanıyor, Nerelerde Kullanılıyor
2. Linyit Yataklarından Nasıl ve Nerelerde Yararlanılıyor
3. Petrol Nerelerden ve Nasıl Sağlanıyor ve Nerelerde Kullanılıyor
4. Su Gücünden Nasıl Yararlanıyoruz

5. Yararlanabileceğimiz Başka Enerji Kaynakları Var Mıdır?
6. Endüstrinin ve Endüstrileşmenin Anlamı
7. Türkiye’de Endüstrinin ve Küçük Sanatların Bugünkü Durumu ve Başlıca Kolları
8. Türkiye’de Madencilik ve Maden Endüstrisi
9. Turizm Endüstrisi

ÜNİTE 6: TÜRKİYE’DE TAŞIMA, ULAŞTIRMA İÇ VE DIŞ TİCARET

1. Taşıma ve Ulaştırmanın Niteliği ve Değeri
2. Karayollarımızın Durumu ve Trafik Problemleri
3. Demiryollarımızın Durumu
4. Deniz Yollarımız ve Deniz Ticaretimiz
5. Hava Yollarımız
6. Türkiye’de Haberleşme Araçları ve Örgütleri
7. Türkiye’de İç Ticaret
8. Türkiye’nin Dış Ticareti

1978 yılı ve 1984 yılı Ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler kitapları incelendiğinde; ders kitaplarının yazarlarının, basımevlerinin aynı olduğu ve her iki kitabın da 6 üniteden oluştuğu görülmektedir. Kitapların, ilk ünitelerinin başlıkları aynı olmasına rağmen ünite içindeki konu başlıkları farklıdır. Bunun dışında, kitapların ikinci üniteleri farklı olup; 1978 yılına ait kitapta “Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu”, 1984 yılına ait kitapta ise “İkinci Dünya Savaşı” ikinci ünite olarak verilmiştir. Kitapların birinci ve ikinci üniteleri dışındaki diğer üniteleri incelendiğinde, ünitelerinin, konu ve içeriklerinin, kullanılan görsellerin, hazırlık çalışmalarının ve konu sonu problemlerin aynı olduğu görülmüştür.

1984 yılında basılan Ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, kitapla ilgili basım yılı, basılan kitap sayısı vb. bilgilerin verildiği ilk sayfada; 1978 yılında basılan ders kitabından farklı olarak, Atatürk’ün ”Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur.” sözüne yer verilmiştir. Her iki kitapta, içindikiler bölümüyle başlayıp, kronoloji ve sözlük bölümüyle bitmiştir. Kitapları incelediğimizde; konuya başlamadan hazırlık çalışmaları verildiğini, konu bitimde ise sorular bulunduğu görülmektedir.

Birinci ünite, her iki kitapta da Vatandaşlık Bilgisi konusu olan, “Türkiye’nin bugünkü yönetim şekli” olarak yerini almıştır. Bu ünitenin konuları, her iki kitap için incelenmiş olup aşağıda verilmiştir:

1. 1978 yılında basılan kitapta birinci konu; “Demokrasi, doğuşu ve gelişmesi” iken, 1984 yılında basılan kitapta birinci konu; “Demokrasi nedir, nasıl ve ne zaman doğmuş ve gelişmiştir? Bugünkü demokrasi anlayışı” olarak yerini almıştır. Görüldüğü gibi, her iki kitapta da birinci konu olarak, demokrasi işlenmiştir. Kitapları incelediğimizde; 1984 tarihli kitaba, 1978 tarihli kitaptan farklı olarak, “Demokrasi nedir?” diye bir bölüm eklenmiş ve demokrasi tanımı yapılmıştır. Bunun dışında, her iki kitaptaki bilgiler, kullanılan görseller, hazırlık çalışmaları ve konu sonunda sorulan sorular aynıdır.
2. 1978 yılında basılan kitapta ikinci konu; “Kişinin hakları ve özgürlükleri” iken, 1984 yılında basılan kitapta “Temel haklar ve ödevler” olarak yerini almıştır. 1978 tarihli kitapta “temel hak ve özgürlükler Anayasayla sınırlandırılabilir” denilirken, 1984 tarihli kitapta “Temel hak ve özgürlüklerin Anayasa’da öngörülen devletin ilkesi ve milletin bölünmez bütünlüğünün, millet egemenliğinin, Cumhuriyetin ve milli egemenliğin korunması gibi nedenlerle Anayasaya uygun olarak sınırlandırılabilir.” diye geçmiştir. 1978 tarihi kitapta “Temel hak ve özgürlüklerimiz” başlığı altında; yaşama, haberleşme, düşünce özgürlüğü, sendika kurma ve grev yapma özgürlüğü gibi özgürlüklerden bahsedilirken, bu bölüm 1984 tarihli kitapta üçüncü konuda yer almıştır. Kitaplarda, ikinci konu için belirlenen hazırlık çalışmaları ve konu sonu sorular farklıdır.
3. 1978 yılında basılan kitapta üçüncü konu; “Kişinin ödevleri” iken, 1984 tarihli kitapta “Kişinin hakları ve ödevleri” olarak yerini almıştır. Kitaplar da üçüncü konu için belirlenen hazırlık çalışmaları ve konu sonu sorular farklıdır. 1978 yılı kitabın da kişinin ödevleri başlığında, aşağıdaki konulara değinilmiştir:
 - Başkalarının hak ve özgürlüklerine saygılı olmak,
 - Kişi haklarını en büyük koruyucusu devlettir. (Bu bölümde sağlık, eğitim, bayındırlık gibi devletin verdiği hizmetlerden bahsedilmiştir.)
 - Devlet hizmetlerinin yapılabilmesi için vatandaşlar vergi ödemekle yükümlüdür. (Bu bölümde kamu giderlerinden ve vergi çeşitlerinde bahsedilmiştir.)

- Vatandaşın savunma hizmetlerine katılması (askerlik ödevi), (Bu bölümde; silahlı kuvvetlerin yapısından, milli savunma bakanlığından, askerlik çağından, sivil savunmada, ilk ve son yoklamadan bahsedilmiştir. Ayrıca “ordumuzdan bir birlik geçit töreninde”, “savaş gemilerimiz ve uçaklarımız bir manevrada”, “askerlerimiz kurdukları asma köprü ile ırmağı geçerken” ve “Türk hava kuvvetleri görev başında” görselleri kullanılmıştır.)

1984 tarihli kitapta kişinin hakları ve ödevleri başlığı altında;

- Kişinin dokunulmazlığı,
- Zorla çalıştırma yasağı,
- Kişinin özgürlüğü ve güvenliği,
- Özel hayatın gizliliği ve korunması,
- Yerleşme ve seyahat özgürlüğü,
- Din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve kanaat özgürlüğü,
- Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü,
- Bilim ve sanat özgürlüğü,
- Basın ve yayın özgürlüğü,
- Toplantı hak ve özgürlükleri,
- Mülk sahibi olma hakkı,
- Hakların korunması ile hükümleri,
- İspat hakkı,
- Temel hak ve özgürlüklerin korunmasından bahsedilmiştir.

4. 1978 yılı kitabında dördüncü konu; “Devlet ve yasama görevi” iken, 1984 yılı kitapta ise; “sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler” olarak yerini almıştır. Kitaplar da, dördüncü konu için belirlenen hazırlık çalışmaları ve konu sonu sorular farklıdır. 1978 tarihli kitapta devlet ve yasama görevi başlığı altında;

- Devletin kurulması, (Devlet, millet, vatan, egemenlik, yasama, yürütme ve yargı kavramlarından bahsedilmiştir. Ayrıca “kurallara aykırı davranış mahkemelerde incelenir ve suçlu cezalandırılır.” görseli kullanılmıştır.)

- Devlet biçimleri, (Monarşi, oligarşi ve demokrasi kavramlarına değinilmiştir. Ayrıca “Türkiye Büyük Millet Meclisi kuruluş şeması” görseli kullanılmıştır.)
- Türkiye devletinin bugünkü biçimi, (Büyük Millet Meclisi, yasama, yürütme ve yargıdan bahsedilmiştir.)
- Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşu görevleri ve yetkileri,
- Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu,
- Seçim şekilleri, (çoğunluk yönetimi, nispi temsil yönetimi ve dar bölge yönetimi kavramlarından bahsedilmiştir.)
- Seçmenin sorumlulukları, (“Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantıda” görseli kullanılmıştır.)
- Milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu seçimi,
- Seçimlerin yönetimi ve denetimi
- Her iki meclis üyelerinin ant içmeleri ve yasama dokunulmazlıkları,
- Siyasi partiler,
- Kanunların yapılması,
- Anayasa ve Anayasanın özelliği,
- Bütçe nedir ve nasıl hazırlanır?
- Maliye Bakanlığı’nın görevlerinden bahsedilmiştir.

1984 yılı kitabında sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlığı altında;

- Ailenin korunması,
- Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi,
- Kamu yararı, (Kıyılardan yararlanma, toprak mülkiyeti, tarımın hayvancılığın ve üretim dallarında çalışanların korunması, kamulaştırma ve devletleştirme konularına değinilmiştir.)
- Çalışma sözleşme özgürlüğü,
- Çalışma ile ilgili ana kurallar, (Çalışma hakkı ve ödevi, çalışma koşulları ve dinlenme hakkı ve sendikalar konularına değinilmiştir.)
- Toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt,
- Ücrette adalet sağlanması,
- Sağlık, çevre ve konut,
- Gençlik ve spor,
- Sosyal güvenlik hakları,

- Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması,
- Sanatın ve sanatçının korunması,
- Sosyal ve ekonomik hakların sınırı konularına değinilmiştir.

5. 1978 yılı kitabında beşinci konu; “Devletin yürütme görevi” iken, 1984 yılı kitapta ise; “siyasal haklar ve ödevler” olarak yerini almıştır. Kitaplar da, beşinci konu için belirlenen hazırlık çalışmaları ve konu sonu sorular farklıdır. 1978 tarihli kitapta devletin yürütme görevi başlığı altında;

- Cumhurbaşkanının seçimi, görevleri ve yetkileri,
- Bakanlar kurulu, Başbakan ve görevleri,
- Bakanların görevleri ve sorumlulukları,
- Devlet Planlama Teşkilatı,
- Milli Güvenlik Kurulu konularına değinilmiştir.

1984 yılı kitapta siyasal haklar ve ödevler başlığı altında;

- Türk vatandaşlığı,
- Seçme, seçilme ve siyasal etkinlik hakları,
- Siyasal partiler nasıl kurulur ve çalışır?
- Kamu hizmetlerine girme hakkı,
- Vatan hizmeti, (“Yurdu her türlü tehlikelere karşı korumak için iyi yetiştirilmiş ve iyi silahlandırılmış bir odu gereklidir”, “Askerlerimiz kurdukları asma köprü ile ırmağı geçerken” ve “Türk hava kuvvetleri görev başında” görselleri kullanılmıştır.)
- Vergi ödevi,
- Dilekçe hakkı konularına değinilmiştir.

6. 1978 yılına ait kitapta altıncı konu; “Devletin yargı görevi” iken, 1984 yılı kitabında ise; “devlet ve yönetim” olarak yerini almıştır. Kitaplar da, altıncı konu için belirlenen hazırlık çalışmaları ve konu sonu sorular farklıdır. 1978 tarihli kitapta devletin yargı görevi başlığı altında;

- Anayasa Mahkemesi’nin görevleri,
- Danıştay’ın görevleri,
- Mahkemeler, (Hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri, cumhuriyet savcıları, askeri mahkemeler ve sıkıyönetim mahkemelerine değinilmiştir. Ayrıca “Ağır ceza mahkemelerinde bir davanın görülmesi” görsel kullanılmıştır.)

- Yargıtay'ın görevleri,
- Yüksek Hâkimler Kurulu'nun görevleri
- Adalet Bakanlığı'nın görevleri konularına değinilmiştir.

1984 yılı kitapta siyasal haklar ve ödevler başlığı altında;

- Devletin kurulması, (Devlet, millet, vatan, egemenlik, yasama, yürütme ve yargı kavramlarından bahsedilmiştir. Ayrıca "kurallara aykırı davranış mahkemelerde incelenir ve suçlu cezalandırılır." görseli kullanılmıştır.)
- Devlet biçimleri, (Monarşi, oligarşi ve demokrasi kavramlarına değinilmiştir.)
- Türkiye devletinin bugünkü biçimi, (Büyük Millet Meclisi, yasama, yürütme ve yarıdan bahsedilmiştir.)

7. 1978 tarihli kitapta yedinci konu "Türk milleti ve özellikleri" iken, 1984 tarihli kitapta bu konu on birinci konuda işlenmiştir. Konu her iki kitapta da birebir aynı şekilde işlenmiş olup konu için hazırlan hazırlık çalışmalarının ve konu sonu soruların iki kitap içinde aynı olduğu görülmektedir. 1984 tarihli kitapta yedinci konu olarak; "Cumhuriyetin temel organları-yasama" işlenmiştir. Bu başlık altında;

- Türkiye Büyük Millet Meclisi, ("Türkiye Büyük Millet Meclisi" görseli kullanılmıştır.)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri,
- Bütçe konularına değinilmiştir.

1984 tarihli kitapta sekizinci konu olarak; "Cumhuriyetin temel organları yürütme" işlenmiştir. Bu başlık altında;

- Cumhurbaşkanı, (Nitelikleri ve tarafsızlığı, seçimi, ant içmesi, görev ve yetkileri, sorumluluk ve sorumsuzluk durumu, Cumhurbaşkanına vekillik etmeden bahsedilmiştir.)
- Bakanlar Kurulu, (Kuruluşu, başbakan görevleri ve sorumlulukları, bakanlar görevler ve sorumluluklarından bahsedilmiştir.)
- Devlet Denetleme Kurulu,
- Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı,
- Milli Güvenlik Kurulu,

- Olağanüstü yönetim, (Olağanüstü durumlar, sıkıyönetim, savaş ve seferberlik durumundan bahsedilmiştir.)
 - Devlet Planlama Örgütü konularına değinilmiştir.
8. 1984 tarihli kitapta dokuzuncu konu olarak; “Cumhuriyetin temel organları-yargı” işlenmiştir. Bu başlık altında;
- Mahkemeler, (Mahkemelerin bağımsızlığı, hâkim ve savcılık güvencesi, hâkim ve savcılık mesleği, duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması, devlet güvenlik mahkemeleri, hâkim ve savcılarının denetimi ve askeri yargıdan bahsedilmiştir. Ayrıca “Ağır Ceza Mahkemeleri’nde bir davanın görülmesi” görseli kullanılmıştır.)
 - Yüksek Mahkemeler, (Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulu, Sayıştay ve Görevlerinden bahsedilmiştir.)
9. 1984 tarihli kitapta onuncu konu olarak; “Anayasa” işlenmiştir. Bu başlık altında;
- Anayasa Nedir?
 - Anayasa ve Öbür Yasalar,
 - Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Değiştirilemeyecek Hükümleri,
 - Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü konularına değinilmiştir.

1978 tarihli kitapta ikinci ünite olarak; “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu” yer almıştır. Bu ünite, 8 konudan oluşmuş olup konu başlıkları şöyledir:

1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde endüstri niçin kurulamadı, girişimler niçin gelişemedi
2. Birinci Dünya Savaşı ve sonuçları
3. Vatanın kurtuluşu için Türk milletinin ayaklanması
4. Yeni Türkiye Devleti’nin kurulması çalışmaları
5. Batı cephesi ve Yunanlarla savaş
6. Türk Devrimleri
7. İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye
8. Barışı koruma çabaları ve bu amaçla kurulan uluslararası kuruluşlar

1984 tarihli kitabın ikinci ünitesi ise; “İkinci Dünya Savaşı” olup, bu ünite 1978 tarihli kitabın ikinci ünitesinin son iki konusundan oluşmuştur. Bu ünite, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye” ve “Barışı Koruma Çabaları ve Bu Amaçla Kurulan Uluslararası Kuruluşlar” konularından oluşmaktadır. Bu konularda; 1978 tarihli kitapla aynı bilgiler, aynı görseller, aynı hazırlık çalışmaları ve aynı konu sonu soruları kullanılmıştır. 1984 tarihli kitapta, 1978 tarihli kitaptan farklı olarak, “Barışı Koruma Çabaları ve Bu Amaçla Kurulan Uluslararası Kuruluşlar” konusunda Cento (Merkez Antlaşma Örgütü) bölümü kuruluşun 1979 yılında dağılmasından dolayı çıkarılmıştır. Özetle, kitapların ikinci ünitelerini karşılaştırdığımızda; 1984 tarihli Ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, 1978 tarihli kitapta yer alan, “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu” ünitesinin İkinci Dünya Savaşı dışında kalan konuların çıkarıldığı görülmektedir.

Ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler kitabınının 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden etkilendiğini görmekteyiz. Darbe sonrası kullanılan kitapta; demokrasi kavramına, vatandaşların hak ve sorumluluklarına, olağanüstü durumlar, sıkıyönetim, savaş ve seferberlik durumlarına, yasama, yürütme ve yargı organlarının önemine vurgu yapıldığı görülmektedir.

5.4. Değerlendirme

Darbe sonrası kullanılan Ortaokul 1. ve 2. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının iç kapaklarında Atatürk’ün bir sözüne yer verilmesi dışında, 12 Eylül 1980 Darbesi’nin etkisi yoktur. Ortaokul 3. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ise; darbe sonrası hem kitapların basım yılı, basılan kitap sayısı vb. bilgilerin verildiği ilk sayfada, Atatürk’ün bir sözüne yer verilmiş hem de kitabın ikinci ünitesinden, “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu” bölümü çıkarılmıştır. Bunun yanında darbe öncesi kullanılan ders kitabından farklı olarak, darbe sonrası kullanılan kitapta; demokrasi kavramına, vatandaşların hak ve sorumluluklarına, olağanüstü durumlar, sıkıyönetim, savaş ve seferberlik durumlarına, yasama, yürütme ve yargı organlarının önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Sonuç olarak, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları etkilenmiştir. Bu değişim, darbe sonrası benimsenen Atatürkçülük ve Türk-İslam Sentezi anlayışının neticesinde olan, olağan bir etkilenmedir.

6. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ SONRASI GAZETE HABERLERİ VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Gazeteler ülkede ve dünyada yaşanan olayların halka duyurulduğu önemli haber kaynaklarıdır. Bireyler, yayınlanan gazeteler sayesinde gündemi yakından takip etmektedir. Gazetelerin, haber kaynağı olmak dışında; toplumun aydınlanmasında ve reaksiyon göstermesinde, birtakım görüşlerin yayılmasında, kamuoyu oluşturulmasında, bugün ve geçmişin anlaşılması gibi bir takım işlevleri de bulunmaktadır. Ayrıca, gazeteler basılı materyaller olduğu için, buldukları dönemin araştırılmasında kaynak vazifesi görmektedirler.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin yaşandığı dönemde, gazeteler en önemli haber kaynaklarının başında yer almaktadır. Gazetelerin söz konusu dönemde, bu kadar önemli haber alma aracı olması; gerek internetin henüz ülkemizde kullanılmayışı, gerekse televizyonun günümüzdeki gibi her eve girmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin Ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine etkisinin araştırıldığı tezimizin bu bölümünde, söz konusu dönemde gazetelerde bulunan konumuzla ilgili haberlere yer verilecektir. Bu amaçla, Hürriyet ve Cumhuriyet Gazeteleri'nin 1980 ve 1981 yıllarına ait basılmış nüshaları, Beyazıt Devlet Kütüphanesi arşivinde taranmıştır. Taramada öncelikli olarak; Sosyal Bilgiler eğitimi ile ilgili haberler, sonrasında ise; eğitimle ilgili genel haberler aranmıştır. Gazete taraması yapılan dönemde, Sosyal Bilgiler eğitimi ile ilgili Hürriyet ve Cumhuriyet Gazeteleri'ndeki haberlerin bazıları aşağıda verildiği gibidir:

1. 3 Ocak 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Atatürk Yılı programını açıklıyoruz" başlıklı habere yer verilmiştir. Bu habere göre, Atatürk'ün doğum yıl dönümünün 100.yılı olması sebebiyle; 1 yıl süreyle yurdun çeşitli yerlerinde toplantılar, seminerler, konferanslar düzenlenecek; sergiler, resim, 100.yıl amblemi, afişi, rozetleri yarışmaları açıklanacak ve spor yarışmaları yapılacaktır. Atatürk Yılı'nın ilk gününde Ankara'da 4 tören yapılacaktır.¹²⁴
2. 15 Ocak 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Atatürk'ün eserlerini koruma vakfi kurulacak" başlıklı habere yer verilmiştir. Bu habere göre, Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı kapsamında Türkiye çapında Atatürk eserlerini koruma

¹²⁴ Atatürk Yılı Programını Açıklıyoruz, Hürriyet Gazetesi, 3 Ocak 1981, 26.01.2019.

ve yaşatma vakfının kurulmasıyla ilgili önerge kabul edildiğinden bahsedilmiştir.¹²⁵

Hürriyet Gazetesi'nin 3 ve 15 Ocak 1981 tarihli haberlerini incelediğimizde; 27 Kasım 1978 tarihli UNESCO genel kurulu kararı doğrultusunda 1981 senesi, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle, Atatürk yılı olarak ilan edilmiş olduğunu görmekteyiz. Atatürk'ün doğumunun 100. yılı bütün dünyada, "1981 Atatürk Yılı" olarak kutlanmıştır. Bu doğrultuda ülkemizde de Atatürk konulu etkinlikler düzenlenerek, Atatürk'ün hayatı ile Atatürk ilke ve inkılapları anlatılmıştır.

3. 5 Şubat 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Devrim Tarihi yerine Nutuk okutulması istendi" başlıklı haberde, A.İ.T.İ.A Yönetim Bilimleri Fakültesi Dekanı Prof. Erzan Erzurumoğlu, "Atatürk'ün nutkunun devrim tarihi dersi olarak Yüksek Öğretim Kurumları'nın programına konulmasının sağlanmasını" önerdiğine ver verilmiştir.¹²⁶Bu habere göre, Atatürk ilke ve inkılaplarının doğrudan doğruya Atatürk'ün eserinden anlatılmasının önemi vurgulanarak, olası yanlış anlamaların önüne geçilmek istenmiştir.
4. 15 Mart 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Her okula Atatürk büstü konulacak" başlıklı haberde; "Atatürk'ün doğumunun 100.yıldönümü nedeniyle Darüşşafaka Lisesi'nin bahçesindeki Atatürk büstünün açılışını yapan 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ, yaptığı konuşmada, Atatürk'ün kurduğu cumhuriyete, onun gösterdiği ülkü ve ilkelere sahip çıkacağını belirtti" diyerek bahsedilmiştir.¹²⁷ MEB kurumlarında 282-81 sayılı genelgeyle, Atatürk fotoğrafı ve büstü, Türk Bayrağı, İstiklal Marşı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden oluşan Atatürk köşesinin hazırlaması zorunlu olmuştur. Bu durum 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen Atatürkçülük ideolojisinin Milli Eğitim'e yansımalarıdır.
5. 2 Haziran 1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "İnkılap Dersleri" başlıklı haberde; eğitim ve öğretim kurumlarında okutulan Türk Devrim Tarihi dersleri önümüzdeki yıldan başlayarak Türk İnkılap Tarihi ana başlığı altında

¹²⁵ Atatürk'ün Eserlerini Koruma Vakfı Kurulacak, Hürriyet Gazetesi, 15 Ocak 1981, 26.01.2019.

¹²⁶Devrim Tarihi Yerine Nutuk Okutulması İstendi, Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1981, 26.01.2019.

¹²⁷Okula Atatürk Büstü Konulacak, Hürriyet Gazetesi, 15 Mart 1981, 26.01.2019.

yeniden düzenlendiğinden bahsedilmiştir.¹²⁸Bu haberde, devrim kelimesinin yerine inkılap kelimesinin kullanılması dikkat çekicidir. Bu durumun temelinde, devrim kelimesinin komünizm gibi rejimlerle özdeşleşmesi yatmaktadır.

6. 11 Haziran 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Atatürkçü Eğitim Şurası toplanıyor" başlıklı haberde: 7 yıldan beri toplanamayan Millî Eğitim Şurası 23-26 Haziran tarihleri arasında "Atatürkçü Eğitim Şurası" adı altında çalışmalar yapıp, eğitim çıkmazına çözüm arayacağından bahsedilmiştir. Ayrıca gündemde; eğitim programı, yönetmelikler, sınıf geçme vb. gibi konuların yer aldığına değinilmiştir.¹²⁹ Bu haberde; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen, Atatürkçülük düşüncesinin eğitim alanındaki yansımaları görülmektedir. Darbe sonrası yapılan ilk Milli Eğitim Şurası Atatürkçü olarak adlandırılarak, daha önceki toplanan şuraların Atatürkçü olmadığı gibi bir algı oluşturulmak istenmiştir.
7. 10 Kasım 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde 'Uluslararası Atatürk Konferansı başladı' başlıklı haberde: "Uluslararası Atatürk Konferansı dün Atatürk Kültür Merkezi'nde yapılan törenle başladı. Törenin açılış konuşmasını yapan Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı Amiral W.J.Crowe, Atatürk'ün bir deha olduğunu belirtti" diye geçmektedir.¹³⁰Bu haberde, Atatürk'ün dünya lideri olduğu ve bunun diğer ülkeler tarafından da kabul edildiği vurgulanmıştır.
8. 29 Kasım 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Cumhuriyet ve Atatürk Devrimleri konulu kitap sergisi açıldı" başlıklı haber de: Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde Cumhuriyet ve Atatürk Devrimleri konulu bir kitap sergisi açıldığına ver verilmiştir.¹³¹ Bu gazete haberini incelediğimizde, 12 Eylül 1980 Askeri Darbe sonrası benimsenen Atatürkçülük kavramının öne çıktığı görülmektedir. Atatürk'ün doğumunun 100.yılı dolayısıyla, 1981 yılı Atatürk yılı ilan edilmiştir. Bu kapsamda Atatürk konulu konferans, sergi, sempozyum, seminer, resim ve spor yarışmaları gibi etkinlikler yapılmıştır.

¹²⁸İnkılap Dersleri, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1981, 07.02.2019.

¹²⁹ Atatürkçü Eğitim Şurası Toplanıyor, Hürriyet Gazetesi, 11 Haziran 1981, 26.01.2019.

¹³⁰Uluslararası Atatürk Konferansı Başladı, Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1981, 26.01.2019.

¹³¹ Cumhuriyet Ve Atatürk Devrimleri Konulu Kitap Sergisi Açıldı, Hürriyet Gazetesi, 29 Kasım 1981, 26.01.2019.

9. 7 Şubat 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Millî Eğitim Bakanlığı bayrak törenleri ile ilgili genelge yayınladı" başlıklı haberde; okullarda hafta başında ve sonunda, okulun açılışında ve ders yılı sonunda, bayram tatillerinin başlangıcında ve bayram tatillerinden sonra bayrak töreni düzenleneceği ve okul bahçesinde yapılacak bayrak törenlerinde İstiklal Marşı'mızın ilk iki kıtası, doğru ve tam olarak söyleneceği geçmektedir.¹³² Bu haberde, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen milliyetçilik kavramının, eğitime yansıdığı görülmektedir. Öğrencilere milli duyguları aşlamak adına okullarda hafta başında ve sonunda, okulun açılışında ve ders yılı sonunda, bayram tatillerinin başlangıcında ve bayram tatillerinden sonra bayrak töreni düzenleneceği ve okul bahçesinde yapılacak bayrak törenlerinde İstiklal Marşı'mızın ilk iki kıtası, doğru ve tam olarak söylenmesine karar verilmiştir. Görüldüğü üzere öğrencilere İstiklal Marşı ve bayrak töreninin önemi kavratılarak, milliyetçi duygular verilmek istenmiştir.
10. 26 Ocak 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "Ders kitapları en az 3 yıl okutulacak" başlıklı habere göre, Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam'ın yaptığı açıklamada: "Ders kitapları hükümetler değişikçe değiştirilmektedir. Atatürkçü ve çağdaş bir eğitim için ders kitaplarına yeni bir şekil verilecek. Kitap basımı ve dağıtımını masraflı bir iştir. Bu nedenle sık sık kitap değiştirilmemesi için yeni tedbirler almaya başladık. Bir kitap en az üç yıl okutulduktan sonra değiştirilebilecek." dediğinden bahsedilmiştir.¹³³ Bu haberde, ders kitaplarının en az üç yıl okutulmasından bahsedilmiş olup ders kitaplarının 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen Atatürkçülük düşüncesine uygun hazırlanacağı vurgulanmıştır.
11. 6 Ekim 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "Ders kitapları yarışma yoluyla seçilecek" başlıklı haberde: "Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okutulacak ders ve yardımcı ders kitapları ile alıştırma kitapları bakanlıkça açılacak yarışmalara seçilebilecek. Millî Eğitim Bakanlığı, ders kitaplarını sipariş ve yazılmış olanlardan satın alma yoluyla da seçebilecek. Kitapların okutulma süresi, ilk kabulde 5 yıldan az olmamak üzere Talim ve Terbiye

¹³²Millî Eğitim Bakanlığı Bayrak Törenleri İle İlgili Genelge Yayınladı, Hürriyet Gazetesi, 7 Şubat 1981, 26.01.2019.

¹³³ Ders Kitapları En Az 3 Yıl Okutulacak, Hürriyet Gazetesi, 26 Ocak 1981, 26.01.2019.

Dairesinde saptanacak” diye geçmektedir.¹³⁴ Bu gazete haberlerini incelediğimizde, ders kitaplarının uzun süre kullanılması hedeflendiği görülmektedir. Buradaki amaç; kitap basım ve dağıtım masrafının önüne geçmek ve kitaplar yoluyla benimsetilmek istenen düşüncelerin daha uzun vadede kalmasını sağlamak olabilir.

12. 8 Şubat 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi’nde “Okul kitaplığında sadece bakanlığın izin verdiği yayınlar yer alacak” başlıklı haberde; Millî Eğitim Bakanlığının tüm okulların kitaplıklarında bulunan dergi ve diğer basılı yayınların gözden geçirilmesini kararlaştırdığından ve Talim Terbiye Kurulu’nca hazırlanacak esaslar içinde ilk, orta ve liselerdeki kitaplıklarda hangi eserlerin bulunabileceği tespit edilerek bunların Tebliğler Dergisi’nde yayınlanacağından bahsedilmiştir.¹³⁵ Bu haberde, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası okullar siyasi düşüncelerden arındırılmak istenmiştir. Bu amaçla; okul kitaplıklarında sadece bakanlığın izin verdiği kitaplar bulundurulması istenmiştir. Böylelikle; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası yönetim, okullar aracılığıyla vatandaşların da kendi ideolojilerini benimsemelerini hedeflemiştir.
13. 30 Mayıs 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi’nde “Siyasi amaçlı ortaokul ve liseler kapatılacak” başlıklı habere göre: “Bakanlık öğretim yılı içinde 55 ortaokul ve lise kapattı. Valilere gönderdiği genelgede kapanması ve açılması gereken okullar hakkında bilgi istedi. Valilerin teklifleri temmuzda Bakanlığa ulaşacak, ağustos ayında kapanacak ve yeni açılacak okullar saptanacak” diye geçmektedir.¹³⁶ 12 Eylül 1980 Askeri Darbe sonrası yönetim; siyasi amaçlı olduğu gerekçesiyle ortaokul ve liseleri kapatarak, kendi fikirleri dışındaki görüşlere izin vermemiştir.
14. 27 Haziran 1981 tarihli Hürriyet Gazetesi’nde “İlkokul 8 yıl oluyor, ortaokul kalkıyor” başlıklı haberde: 7 yıl aradan sonra toplanan Milli Eğitim Şurası çalışmalarını tamamladığına ver verilmiştir. Şura’da, ilkokula başlama yaşının 7’den 6’ya düşürüldüğünü ve temel eğitim uygulamasının 8 yıl olmasının kararlaştırıldığından bahsedilmiştir.¹³⁷

¹³⁴Ders Kitapları Yarışma Yoluyla Seçilecek, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1981, 10.02.2019.

¹³⁵Okul Kitaplığında Sadece Bakanlığın İzin Verdiği Yayınlar Yer Alacak, Hürriyet Gazetesi, 8 Şubat 1981, 26.01.2019.

¹³⁶ Siyasi Amaçlı Ortaokul ve Liseler Kapatılacak, Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1981, 26.01.2019.

¹³⁷ İlkokul 8 Yıl Oluyor, Ortaokul Kalkıyor, Hürriyet Gazetesi, 27 Haziran 1981, 26.01.2019.

15. 27 Haziran 1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "Temel eğitim 8 yıl oluyor" başlıklı haberde: "Yeni Türk Milli Eğitim Sistemi, eğitim programı, öğrenci akışı ve öğretmen yetiştirilmesi konusundaki 10.Milli Eğitim Şurası'nda yeni Türk Milli Eğitim Sistemi ve eğitim programı konusundaki öneriler kabul edildi. Milli Eğitim Şurası'nda benimsenen ilkelere göre eğitim sisteminde imam-hatip liselerine yer verilmiyor. Temel eğitime giriş yaşının 7 yerine 6 olması ilkesi benimsendi" diye geçmektedir.¹³⁸

Yukarıdaki haberleri incelediğimizde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında Temel eğitimin 8 yıl ve temel eğitime giriş yaşının 7 yerine 6 olduğu görülmektedir. Bu düzenleme ile ortaokul kaldırılarak, temel eğitimde imam hatip okullarına yer verilmemiştir.

16. Cumhuriyet Gazetesi'nde, Öğretmenler Günü nedeniyle yer alan bir makalede: "Öğretmenlere saygı tarihin hiçbir döneminde yok olmayacak yüce bir duygudur. Bu saygı günümüz Türkiye'sinde sarsıntılar geçiriyor. Bu da öğretmenlik mesleğini hafife alan, her önüne geleni öğretmen yapan, öğretmenleri bölen ve birbirine düşüren politikaların sonucudur. Bu şartlarda, öğretmenler kendilerine daha büyük bir görev düştüğünün farkında olmalıdırlar. Yurdunu seven, halkına bağlı, gerilikle savaşılan kuşaklar yetiştirme görevleri devam etmelidir. Öğretmenlerin günümüzdeki en büyük sorunu çok sayıda görevden alma ve gruplar halinde (rotasyon dışında) yer değiştirmelerdir. Bakan Sağlam, 12 Eylül'den bu yana 5044 öğretmenin görevine son verildiğini, 23.244 kişi hakkında soruşturma açıldığını, 7.429 kişi hakkında idari, 4.909 kişi hakkında da adli işlem uygulandığını belirtmektedir." diye geçmektedir.¹³⁹ 24 Kasım 1928'de Atatürk'e Millet Mektepleri Başöğretmenliği unvanı verilmiştir. Atatürk'ün 100. Doğum yılına isabet eden 24 Kasım 1981 yılından itibaren ise, her 24 Kasım gününün Öğretmenler Günü olarak kutlanması kararı alınmıştır. Dünyada ise, Öğretmenler Günü 5 Ekim tarihinde kutlanmaktadır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra, bir taraftan 24 Kasım'ın Öğretmenler Günü olarak kutlanması zorunlu hale getirilirken, diğer taraftan da 1402 sayılı kanunla birçok bilim insanı üniversitelerden atılmıştır. Ayrıca, öğretmenler meslekten

¹³⁸Temel Eğitim 8 Yıl Oluyor, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1981, 08.02.2019.

¹³⁹Şükran Ketenci, Öğretmen Nasıl Öğretsin, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kasım 1982, 26.01.2019.

atılmış veya sürgün edilmiş, sendikacılar ise tutuklanıp içeri atılmıştır. Darbeyi yapanlar 24 Kasım'ı Öğretmenler Günü kabul ederek öğretmenleri onurlandırdıklarını söylerken, öğretmenler birçok antidemokratik uygulamaya maruz kalmıştır.

6.1. Değerlendirme

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen, Atatürkçülük düşüncesinin eğitim alanındaki yansımaları görülmektedir. Darbe sonrası yapılan ilk Milli Eğitim Şurası Atatürkçü olarak adlandırılarak, daha önceki toplanan şuraların Atatürkçü olmadığı gibi bir algı oluşturulmak istenmiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen milliyetçilik kavramının, eğitime yansıdığı görülmektedir. Öğrencilere milli duyguları aşlamak adına okullarda hafta başında ve sonunda, okulun açılışında ve ders yılı sonunda, bayram tatillerinin başlangıcında ve bayram tatillerinden sonra bayrak töreni düzenleneceği ve okul bahçesinde yapılacak bayrak törenlerinde İstiklal Marşı'mızın ilk iki kıtası, doğru ve tam olarak söylenmesine karar verilmiştir. Görüldüğü üzere öğrencilere İstiklal Marşı ve bayrak töreninin önemi kavratılarak, milliyetçi duygular verilmek istenmiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası okullar siyasi düşüncelerden arındırılmak istenmiştir. Bu amaçla; okul kitaplıklarında sadece bakanlığın izin verdiği kitaplar bulundurulması istenmiştir. Böylelikle; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası yönetim, okullar aracılığıyla vatandaşların da kendi ideolojilerini benimsemelerini hedeflemiştir.

SONUÇ

Darbeler Türk milletinin tarih boyunca sıkça yaşadığı ve toplumun derinden etkilendiği önemli olaylardandır. Türk toplumu orduyu kutsal olarak görülmüş, nitekim Peygamber ocağı olarak isimlendirilmiştir. Bunun yanında Cumhuriyetin kuruluşunda önemli rol üstlenen kesimlerden biri olan bazı ordu komutanları, vatan savunması yanında kendilerini, devletin ve Atatürk ilkelerinin koruyucusu olarak da görmüştür. Ülkemiz üzerindeki kötü emelleri olanların ve ülke yönetimindeki ihtiras oyunları gibi durumların da etkisiyle, Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde; 1960 yılından sonra hemen hemen her on yılda bir muhtıra, darbe ve darbe teşebbüsleriyle demokrasimize zarar verilmiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin önemli sonuçlarından birisi, 1982 Anayasası'dır. Bu Anayasa ile bireylerin eğitim hakkında birtakım değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda; 1961 ve 1982 Anayasalarında, bireylerin eğitim hakkına farklı pencerelerden bakılmıştır. 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, 1982 Anayasası'nda eğitimin dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir. 1982 Anayasası'nda eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, inceleme ve araştırma faaliyetleri yürütülmesi gerektiği söylenmiştir. Böylece, okullarda olası eylem ve faaliyetlerin önüne geçmek hedeflenmiştir. Oysa okullar, sosyal sorumluluk projeleri gibi, ders dışı birçok toplumsal faaliyetin yürütülmesi gereken alanlardır. 1982 Anayasası'nda, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, "eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz" ibaresi geçmektedir. Bu madde, eğitim ve öğretim hürriyetini anayasayla kısıtlayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer, hangi durumlarda eğitim ve öğretim hürriyetinin engelleneceği açıkça belirtilmezse keyfi uygulamalar görülebilir. Nitekim 12 Eylül Askeri Darbesi'nden sonra bir kısım öğrenciler eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmıştır. Ayrıca, 1982 Anayasası'nda; 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, eğitim ve öğretimde Atatürk ilke ve inkılaplarının gerekliliği vurgulanmış, bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmayacağı belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nın 24. maddesiyle beraber, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu dersler arasına girmiştir. Bu madde ile dini inanç ve kanaat hürriyetinin niteliği gereği hiçbir sınırlamaya tabi tutulamayacağı belirtilse de, din eğitimi alanların istismar ve suiistimalini önlemek amacıyla, din ve ahlak eğitim ve öğretimi devlet denetimi ve gözetimi altına

alınmıştır. Din eğitimi, uygulamada İslami özellikle ve Sünni müfredat ağırlıklı olarak verilmiştir. Oysa Türkiye’de; çeşitli din ve mezhebe mensup insanlar yaşamakla birlikte, uygulamaya konulan tek tip din eğitimi, çeşitli kesimlerin zorluk yaşamasına neden olmuştur. Günümüzde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin İslami ve Sünni değerlerin yanında, diğer din ve mezhepler de müfredatta yerini almıştır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası kurulan Ulusu Hükümeti’nde, Atatürk ilke ve inkılapları doğrudan hükümet programının eğitim kısmında yerini almıştır. Hükümet Programı’nda bayrak, İstiklal Marşı, güzel Türkçe’nin kullanımı, Atatürk milliyetçisi gibi milli değerlere atıf yapılmıştır. Öğretmenler ve yöneticilerin politika yapmaktan tümü ile arındırılacağı, hükümet programında değinilen bir başka konudur. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası kurulan hükümetin eğitim programlarını incelediğimizde; Sosyal Bilgiler adıyla verilmemekle birlikte, eğitimle ilgili genel birtakım unsurlara değinilmiştir. Eğitim programında geçen vatandaşlık, kültür, demokrasi, cumhuriyet, millet, bayrak, Atatürkçülük, vs. konular Sosyal Bilgiler’in konusudur. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası dönemde, eğitim programlarında artan Atatürk ilke ve inkılapları, milli ve manevi değerlerin vurgusu Sosyal Bilgiler derslerini de etkilemiştir. Hatta etkilemekle kalmayarak, Sosyal Bilgiler dersinin Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri olarak üç ayrı derse bölünmesine neden olmuştur. Bu durum Sosyal Bilgiler dersinin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası toplanan X. Milli Eğitim Şurası’nda alınan kararların, 12 Eylül 1980 Darbesi’nden etkilenmesi muhtemeldir. Alınan kararlara bakıldığında, ideal vatandaşı yetiştirmenin hedeflendiği görülmektedir. Bu maksatla, eğitim kademesindeki tüm öğrenciler için çeşitli amaçlar belirlenmiştir. Buna göre; Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, Atatürk’ün ülkesi ve milleti için yaptıklarının bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, öğrencilerden; görev ve sorumluluklarının farkında olmaları, yeteneklerini geliştirmeleri ve barışa önem veren bireyler olmaları istenmektedir. Bunun yanında, X. Milli Eğitim Şurası’nda alınan; mevcut öğretmenlerin hizmet içi eğitimden geçirilmesi, temel eğitim programlarına uygun eğitim araç gereçleri ile uygun binaların sağlanması, temel eğitime giriş yaşınının 7’den 6’ya indirilmesi ve zorunlu eğitimin 5 yıldan temel eğitimin tümünü kapsayacak biçimde 8 yıla çıkarılması gibi

ortaokul ile ilgili alınan kararların, Sosyal Bilgiler eğitimini de etkilemesi muhtemeldir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası yayınlanan Tebliğler Dergileri'nde bazı ders kitapları, yardımcı ders, kaynak ve başvurma kitapları ile ders araçları "sakıncalı" oldukları gerekçesiyle yasaklanmıştır. Buradaki amaç; ders kitaplarının politik ve ideolojik unsurlardan tümüyle arındırılmak istenmesidir. 18 Ocak 1982 tarihli Tebliğler Dergisi'nde Temel Eğitim ve Orta Öğretim Kurumlarında Atatürk İlke ve İnkılaplarının Öğretim Esasları Yönergesi'nden bahsedilmektedir. Bu Yönerge'de, tüm derslerde Atatürk ilke ve inkılaplarının öğretim esaslarından bahsedilmiştir. Sosyal Bilgiler derslerinde ilgili ünitelerde, Tarih ve Coğrafya derslerinde olduğu gibi hareket edilerek, bu dersin ünitelerinde yer alan Yurttaşlık Bilgisi konularında da, sırası geldikçe Atatürk inkılap ve ilkeleriyle bağlantı kurulması istenmiştir. Örneğin; Coğrafya dersinde "Karadeniz bölgesi konusunda Atatürk'ün 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıktığından", Tarih derslerinde "tarhimizde gurur duyduğumuz kahramanlar anlatılırken yerine göre en büyük kahraman Atatürk ile ilişki kurulmalıdır" şeklinde, konular üzerinden birtakım örnekler verilmiştir. Bu durum, Atatürk ilke ve inkılaplarını öğrencilere kavratmak adına, olumlu olduğu söylenebilir.

1985 yılında ortaokullardaki Sosyal Bilgiler dersi kaldırılmış, yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri diye üç ayrı ders konularak, 6. 7. ve 8. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinin gelişimine ara vermiştir. Böylece Sosyal Bilgiler dersiyle verilen disiplinler arası uygulamadan, tek disiplin uygulamasına geçilerek derslerin başına "Milli" kelimesi eklenmiştir. Milli Tarih derslerinde konular, Atatürkçülük ve Türk-İslam Sentezi anlayışıyla verilmeye çalışılmıştır. Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri ders kitaplarına, Sosyal Bilgiler ders kitaplarından farklı olarak; Atatürk portresi, İstiklal Marşı, Türk Bayrağı ve Gençliğe Hitabe eklenmiştir. Yapılan değişiklikler, öğrencilerin milli değerlere sahip bireyler olarak yetişmesi adına olumludur.

Ortaokul Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerinde, komşu ülkeler ve Türk Dünyası dışındaki ülkelere hiç yer verilmemiştir. Bu Program, ülkemiz dışındaki kültürleri tanıma ve onlara karşı hoşgörü ve anlayış geliştirme açısından oldukça sınırlıdır. Program'ın bilgi, beceri ve tutum dengesi açısından çok uyumlu olmadığı söylenebilir. Bilgi daha çok ön planda iken, değer ve özellikle beceri boyutu oldukça sınırlıdır. Ancak, günümüzde Sosyal Bilgiler programında felsefi olarak

yapılandırmacı eğitim ön plandadır. Bununla, öğrencinin bilgiye doğrudan ulaşması yerine, öğretmenin öncülüğünde bilgiyi kendisinin keşfetmesi amaçlanmıştır. Öğretmen öğrenci için sadece yol gösterici ve rehberdir. Öğrencinin, öğretmenin öncülüğünde; becerilerini, tutumlarını geliştirerek, proje ve ödevler hazırlayıp, araştırmalar yaparak, ipuçlarıyla bilgiye kendisi ulaşması hedeflenmektedir.

Darbe öncesi dönemden farklı olarak, darbe sonrası kullanılan ders kitaplarında; iç kapakta Atatürk'ün bir sözüne yer verildiği görülmektedir. Darbe öncesi ve darbe sonrası kullanılan ortaokul 1. ve 2. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yazarlarının, basımevlerinin, kitapların ünitelerinin, konularının ve içeriklerinin, kullanılan görsellerin, hazırlık çalışmalarının, konu sonu problemlerin ve sayfa sayılarının tümüyle aynı olduğu görülmüştür.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası kullanılan ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının; darbe öncesi kullanılan kitaplarla, yazarlarının, basımevlerinin, kitapların birinci ve ikinci üniteleri dışındaki diğer ünitelerinin, konu ve içeriklerinin, kullanılan görsellerin, hazırlık çalışmalarının ve konu sonu problemlerin aynı olduğu görülmüştür. Her iki kitapta da, birinci ünite Vatandaşlık Bilgisi konusu olan “Türkiye'nin bugünkü yönetim şekli” olarak yerini alırken, 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası kullanılan kitapta ünite içeriği değişmemekle beraber, konu sayısı arttırılarak verilmiştir. Bunun yanında, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası kullanılan kitapta, darbe öncesi kullanılan kitaptan farklı olarak, ikinci üniteden “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu” bölümünün çıkarıldığı görülmektedir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ortaokul Sosyal Bilgiler eğitimine etkisini araştırdığımız çalışmamızda gazete haberlerinde; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası benimsenen milliyetçilik ve Atatürkçülük fikirlerin eğitim alanına yansımaları görülmüştür. MEB kurumlarında 282-81 sayılı genelgeyle, Atatürk fotoğrafı ve büstü, Türk Bayrağı, İstiklal Marşı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden oluşan, Atatürk köşesinin hazırlaması zorunlu olmuştur. Bunun yanında, bayrak ve İstiklal Marşı törenleri zorunlu kılınmış, Atatürk yılı ilan edilerek çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Siyasi amaçlı olduğu gerekçesiyle, bazı ortaokul ve liseler kapatılmış, okul kitaplıklarında Millî Eğitim Bakanlığı'nın onaylamadığı kitapların bulundurulması yasaklanmıştır.

12 Eylül 1980 Darbesi sonucunda eğitimden hukuka birçok alanda önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişikliklerden Sosyal Bilgiler eğitimi de nasibini

almıştır. 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası benimsenen milliyetçilik, din ve Atatürkçülük düşüncelerinden Sosyal Bilgiler eğitimi de etkilenmiştir. 1985-1998 yılları arasında ortaokul programından Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere milli bilinci yeterli düzeyde veremediği gerekçesiyle, kaldırılmış, yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersleri getirilmiştir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Alkan, Türker. *12 Eylül ve Demokrasi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1986.

Erhan Afyoncu, Uğur Demir, Ahmet Önal. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî İsyenlar ve Darbeler*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.

Erkan, Rüstem. *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2002.

Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*, Birinci Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2000.

MEB, *İlkokul Programı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1968.

MEB, *Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973.

Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal. *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf*, Dördüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979.

Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal. *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf*, Sekizinci Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal. *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 3. Sınıf*, Üçüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978.

Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, Tarık Asal. *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 3. Sınıf*, Dokuzuncu Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984.

Özbudun, Ergun. *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Hukuk Yayınları, 1995.

Saymalı, Kazım. *Ortaokul Sosyal Bilgiler 1*, Üçüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1980.

Saymal, Kazım. *Ortaokul Sosyal Bilgiler 1*, Yedinci Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984.

Sönmez, Mustafa. *Türkiye Ekonomisinde Bunalım; 12 Eylül ve Sonrasının Ekonomik Politikası*, 2.Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1986.

Ulugay, Osman. *24 Ocak Deneyimi Üzerine*, 2. Baskı, Hil Yayınları, 1984.

II. MAKALELER

Akıncı, Abdulvahap. “*Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve Emuhtura*”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, 2013.

Bandoğlu, Zeyyat. “*Maraş Olaylarının Bütünsel Yaklaşım Modeli İle Analizi*”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 15, 2016.

Çatak, Muzaffer. “*Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi*”, Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 19, Sayı: 62, 2015.

Dursun, Soner. “*Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem*”, ÇTTAD, Cilt 8, Sayı 16-17, 2008.

Emiroğlu, Atiye. “*27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı:1, 2011.

Tunç, Hasan. “*Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008, Cilt:12, Sayı: 1-2, Sayfa: 1115.

Turan, Refik. “*Milli Tarihten Sosyal Bilgilere Türkiye’de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi*”, The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı: 49, 2016, s. 257.

III. TEZLER

Akın, Fehmi. 1933’den Bu Yana Üniversite Düzenleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.

Aköz, Mustafa. Sosyal Değişme Bağlamında Askeri İhtilallerin Toplumsal Sebep Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Türkiye 1960 Ve 1980 Askeri İhtilalleri Örneği),

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 2010.

Aktaş, Elif. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Tarih Öğretimine Etkileri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2011.

Ambarlı, Aytaç. Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları (Değişiklikler, Düzenlemeler, Güncellemeler), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Konya, 2010.

Bahçivan, Fatih. 27 Mayıs 1960 Ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2005.

Bayram, Sibel. 12 Eylül’ün Siyasal Hayatımıza Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2008.

Boztepe, Veli. 1960 Ve 1980 Askeri Darbelerinin Türk Siyasal Sinemasına Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı RADYO Televizyon Bilim DALI, İstanbul, 2007.

Gülmez, İsmail. 28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2014.

İnan, Kemal. Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik Ve Milliyetçi Değerler, 27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998.

Küçükaslan, Duygu. Darbeler Ve Türkiye Ekonomisine Üzerine Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2007.

Özel, Emine. Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2007.

Tongut, Gökçen. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin Memet Baydur Oyunlarına/Karakterlerine Etkisi,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Tufan, Ayhan. İlköğretimde Sosyal Bilgiler Eğitiminin Geçirdiği Muhteva Değişimi Ve Bunun Türk Toplum Yapısındaki Değişim Dinamikleri İçerisindeki Yeri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2004.

IV. TEBLİĞLER DERGİLERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 37, 6 Mayıs 1974, Sayı: 1788.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 41, 29 Mayıs 1978, Sayı: 1987.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 41, 31 Temmuz 1978, Sayı: 1993.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 42, 26 Şubat 1979, Sayı: 2022.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 42, 22 Temmuz 1979, Sayı: 2036.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 43, 12 Mayıs 1980, Sayı: 2061.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 43, 7 Temmuz 1980 Sayı: 2065.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 44, 30 Mart 1981, Sayı: 2083.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 44, 13 Nisan 1981, Sayı: 2084.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt:44, 28 Eylül 1981, Sayı: 2096.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 45, 18 Ocak 1982, Sayı: 2104.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 45, 15 Mart 1982, Sayı: 2108.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt:45, 26 Nisan 1982, Sayı: 2111.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 28 Mart 1983, Sayı: 2135.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 25 Nisan 1983, Sayı: 2137.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 4 Temmuz 1983, Sayı: 2142.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 29 Ağustos 1983, Sayı: 2146.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 10 Ekim 1983, Sayı: 2149.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 46, 19 Aralık 1983, Sayı: 2146.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 7 Haziran 1985, Sayı: 2190.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 29 Temmuz 1985, Sayı: 2193.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 48, 9 Eylül 1985, Sayı: 2195.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Cilt: 53, 25 Haziran 1990, Sayı: 2315.

V. GAZETE HABERLERİ

Atatürk Yılı Programını Açıkıyoruz, Hürriyet Gazetesi, 3 Ocak 1981, 26.01.2019.

Atatürkçü Eğitim Şurası Toplanıyor, Hürriyet Gazetesi, 11 Haziran 1981, s. 3, 26.01.2019.

Atatürk'ün Eserlerini Koruma Vakfı Kurulacak, Hürriyet Gazetesi, 15 Ocak 1981, 26.01.2019.

Cumhuriyet ve Atatürk Devrimleri Konulu Kitap Sergisi Açıldı, Hürriyet Gazetesi, 29 Kasım 1981, 26.01.2019.

Ders Kitapları En Az 3 Yıl Okutulacak, Hürriyet Gazetesi, 26 Ocak 1981, 26.01.2019.

Ders Kitapları Yarışma Yoluyla Seçilecek, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1981, 10.02.2019.

Devrim Tarihi Yerine Nutuk Okutulması İstendi, Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1981, 26.01.2019.

İlkokul 8 Yıl Oluyor, Ortaokul Kalkıyor, Hürriyet Gazetesi, 27 Haziran 1981, 26.01.2019.

İnkılap Dersleri, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1981, 07.02.2019.

Ketenci, Şükran. Öğretmen Nasıl Öğretsin, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kasım 1982, 26.01.2019.

Milli Eğitim Bakanlığı Bayrak Törenleri İle İlgili Genelge Yayınladı, Hürriyet Gazetesi, 7 Şubat 1981, 26.01.2019.

Okul Kitaplığında Sadece Bakanlığın İzin Verdiği Yayınlar Yer Alacak, Hürriyet Gazetesi, 8 Şubat 1981, 26.01.2019.

Okula Atatürk Büstü Konulacak, Hürriyet Gazetesi, 15 Mart 1981, 26.01.2019.

Siyasi Amaçlı Ortaokul ve Liseler Kapatılacak, Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1981, 26.01.2019.

Temel Eğitim 8 Yıl Oluyor, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1981, 08.02.2019.

Uluslararası Atatürk Konferansı Başladı, Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1981, 26.01.2019.

VI. İNTERNET ADRESLERİ

Rakamlarla 15 Temmuz kanlı darbe girişimi, Türkiye Gazetesi, 17.07.2018, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/571666.aspx>, 12.10.2018.

Resmi Gazete, 12.09.1980, Sayı: 17103.

12 Eylül Darbesinin Bilançosu, Dünya Bülteni, 12.09.2018, [https://www.dunyabulteni.net/t-genel/12-eylul-darbesinin-bilancosu-\(Renkli mi gösteriyor kılavuzda\)_h428823.html](https://www.dunyabulteni.net/t-genel/12-eylul-darbesinin-bilancosu-(Renkli_mi_gosteriyor_kilavuzda)_h428823.html), 10.10.2018

12 Eylül'ün Üzerinden 38 Yıl Geçti, Takvim Gazetesi, 11.09.2018, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/09/11/12-eylulun-uzerinden-38-yil-gecti-1536693909>, 15.10.2018.

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Resmi Gazete, 06.11.1981, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf>, 25.10.2018.

Cengiz, Bengi. İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Dünyadaki Darbeler ve Darbe Girişimleri, Doğruluk Payı, 28.07.2016, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/ikinci-dunya-savasi-ndan-sonra-dunyadaki-darbeler-ve-darbe-girisimleri>, 17.03.2019.

Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu Kararı, Resmi Gazete, 02.09.1990,
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20428.pdf>, 26.10.2018.

Dünyada Yargılanan Darbeciler, AljazeeraTurk, 12.04.2012,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/dunyada-yargilanan-darbeciler>, 15.10.2018.

Gönenç, Levent. Türkiye'nin Bir Türlü Çözümeyen Anayasa Sorunu, TEPAV,
20.06.2017,
http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5917/Turkiye___nin+Bir+Turlu+Cozulemeyen+An+ayasa+Sorunu, 18.10.2018.

Hafızalardaki 28 Şubat, Yeni Şafak Gazetesi, 28.02.2018,
<https://www.yenisafak.com/gundem/hafizalardaki-28-subat-2424251>, 11.10.2018.

Hamsici, Mahmut. 1982 referandum: Mavi, Beyaz'a karşı, BBC Türkçe,
04.04.2017,<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39450106>, 17.10.2018.

MEB, Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası, 24 Haziran-4 Temmuz 1974,
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf,
09.12.2018.

MEB, On Birinci Milli Eğitim Şurası, 8-11 Haziran 1982,
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165200_11_sura.pdf,
10.12.2018.

MEB, Onuncu Milli Eğitim Şurası, 23-26 Haziran 1981,
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165120_10_sura.pdf,
10.12.2018.

TBMM, II. Ecevit Hükümeti Programı,
<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP40.htm>, 29.01.2019.

TBMM, III. Ecevit Hükümeti Programı,
<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP42.htm>, 29.01.2019.

TBMM, V. Demirel Hükümeti Programı,
<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, 29.01.2019.

TBMM, VI. Demirel Hükümeti Programı,
<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP43.htm>, 29.01.2019.

TBMM, Ulusu Hükümeti Programı,
<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP44.htm>,29.01.2019.

TDK, Güncel Türkçe Sözlük,
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b98cbd688ea69.03904452, 01.07.2018.

TDK, Güncel Türkçe Sözlük,
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b98cbf52c95a4.93209163, 01.07.2018.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 07.11.1982,
http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf, 22.10.2018.

EK-1

1968 İLKOKUL PROGRAMI KİTABI KAPAĞI

D. Baş no: C-55-2

T. C.
Milli Eğitim Bakanlığı

İLKOKUL PROGRAMI

Demirbaş
Eşya No:
28/3

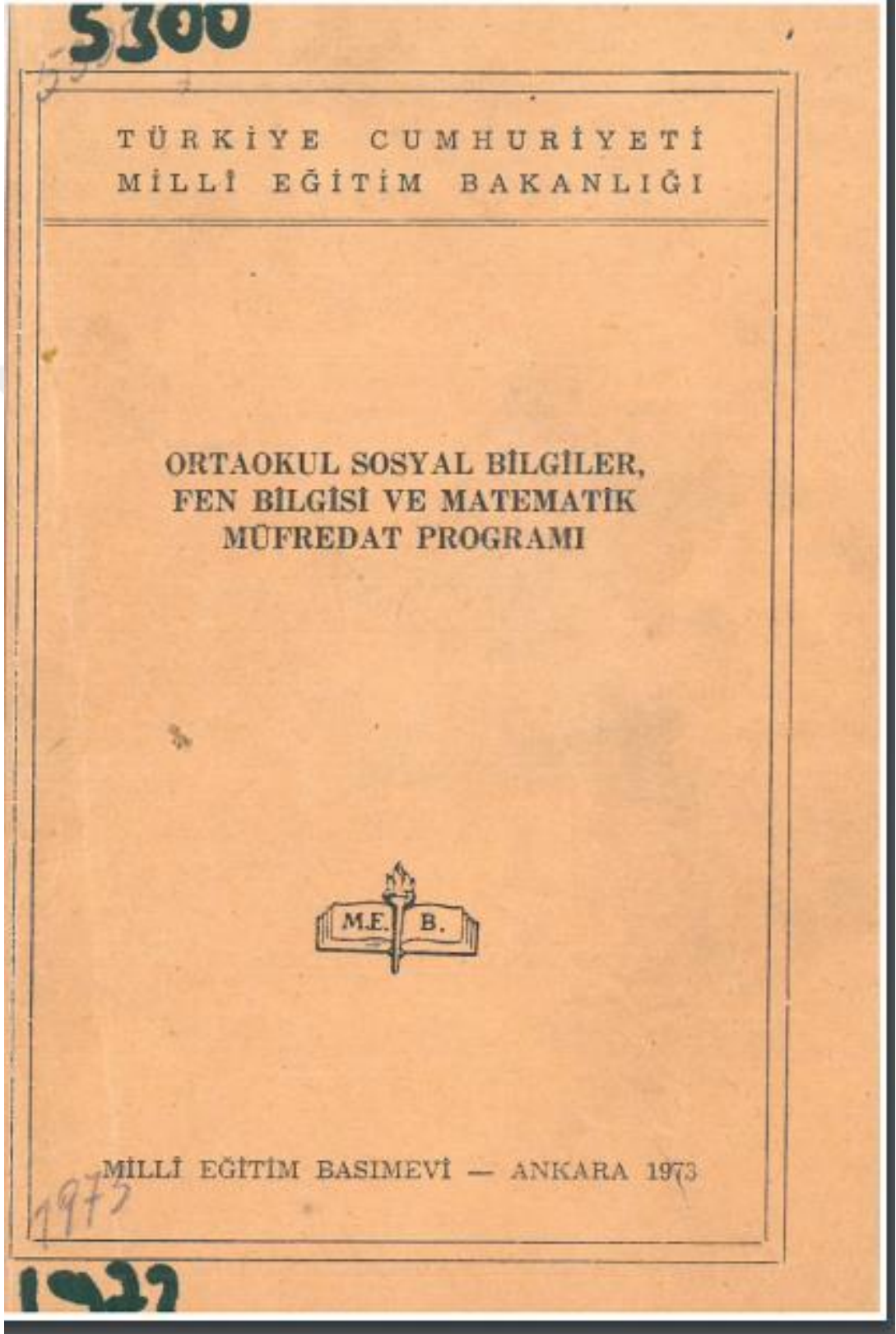

DEVLET KİTAPLARI

İSTANBUL 1968 - MİLLİ EĞİTİM BASİMEVİ

EK-2

1973 ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER, FEN BİLGİSİ VE MATEMATİK
MÜFREDAT PROGRAMI KİTABI KAPAĞI

EK-3

1984 TARİHLİ ORTAOKUL 1. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI
KAPAĞI

2310177331

ORTAOKUL

SOSYAL BİLGİLER

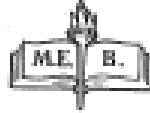

1984 AD 2688

Yazar
Kızm SAYMALI

YEDİNCİ BASIŞ

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ — İSTANBUL 1984

004314-84

EK-4

1979 TARİHLİ ORTAOKUL 2. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI
KAPAĞI

ORTAOKULLAR İÇİN

2310154345

SOSYAL BİLGİLER

2. SINIF

Yazarları:

Niyazi AKŞİT

Ferit SANIR

Tarik ASAL

DÖRDÜNCÜ BASIŞ

DEVLET KİTAPLARI

1980 H.D. 7985

MILLİ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1979

3392-79

EK-5
1983 TARİHLİ ORTAOKUL 2. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI
KAPAĞI

48 48 23

2310171007

ORTAOKUL

**SOSYAL
BİLGİLER
2**

342.83

Yazarlar:

Niyazi AKŞİT

Feruh SANIR

Tanis ASAL

1983 AD 2112

SEKİZİNCİ BASIŞ

DEVLET KİTAPLARI

MİLLİ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1983

004106-83

EK-6

1978 TARİHLİ ORTAOKUL 3. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI
KAPAĞI

ORTAOKULLAR İÇİN

2310150321

SOSYAL BİLGİLER

3. SINIF

1978 HAZİRAN 1977

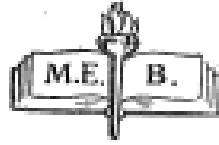
Yazarlar:

Tarık ASAL

Niyazi AKŞİT

Ferid SANIR

ÜÇÜNCÜ BASIŞ

DEVLET KİTAPLARI

3486-78

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI — İSTANBUL 1978

EK-7

1984 TARİHLİ ORTAOKUL 3. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI
KAPAĞI

53 52

2310177310

ORTAOKUL

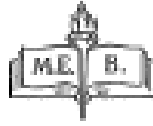
SOSYAL BİLGİLER
3

Tarik ASAL

Yazarlar
Niyazi AKŞİT

Ferid SANIR

DOKUZUNCU BASIŞ

DEVLET KİTAPLARI

1984 AL 2667

MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI — İSTANBUL 1984

004320-84

(Arkan Sa. 7. Sö. 6 da)

Temel eğitim 8 yıl oluyor

ÖZLEM

UĞUR MUMCU

Eski Sabıka...

ANKARA (Cumhuriyet Büro su) — «Yeni Türk Millî Eğitim sistemi, eğitim programı, öğrenci okışı ve öğretmen yetiştirilmesi» konusundaki 10. Millî Eğitim Şurası'nda, yeni Türk Millî Eğitim sistemi ve eğitim programı konusundaki öneriler kabul edildi. Yeni sistem göre, orta öğretim mesleki ve teknik okullar ile tek tip liselerden oluşacak, temel eğitim 8 yıl olacak.

Şura çalışmalarının son gününde önce Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri, Şura üyelerine 12 Eylül'den bu yana yapılan Bakanlık çalışmalarını konusundaki briefing verdiler. Daha sonra komisyon raporlarının görüşülmesine başlandı. Karadeniz Teknik Üniversitesi temsilcisi Özdemir Aksoy, sistem konusundaki raporun görüşülmesi sırasında yaptığı konuşmada, Millî Eğitim Bakanlığının daha çok büyük üniversitelerle çalışmaya geçtiği ve komisyon

● Millî Eğitim Şurasında benimsenen ilkelere göre eğitim sisteminde imam-hatip liselerine yer verilmiyor. Temel eğitime giriş yaşının 7 yerine 6 olması ilkesi benimsendi.

seçimlerinin oldu bittiye getirildiği görüşünü savundu. Daha sonra konuşan Genelkurmay Bakanlığı temsilcisi Öğretmen Albay Özdemir Aksoy, yeni sistemin büyük çoğunluğu oluşturdularına baktığı ve sistemin tüm alana yayılması gerektiğini söyledi. Görüşmelerden sonra sistem komisyon raporları üyelerin önünde sunuldu ve kabul edildi. Şura'da kabul edilen yeni

sistemde temel eğitim sekiz yıla çıkarılıyor, 7 yerine 6 yaşında başlayan, sekiz yıllık temel eğitimden sonraki, orta öğretim ikiye ayrılıyor. Orta öğretim, mesleki teknik okullar ve tek tip liselerden oluşuyor. Üç yıllık mesleki teknik okulların ilk iki sınıftan da öğrenciler meslek serifikası ve diploması olarak ayrılabilir. Liselerde ortak kütüphaneler dışında dört bölüm bulunuyor. Ekonomi, ticaret, teknik, genel ve idari bölümlerinden oluşan liselerde ayrı dallarda bulunuyor. Yeni sistemde imam-hatip liselerine yer verilmiyor.

Yeni Türk Millî Eğitim Sistemi konusundaki Komisyon raporunun Şura üyeler tarafından «El kaldırma yöntemiyle kabul edilmesinden sonra, eğitim programı konusundaki komisyon raporunun görüşülmesine başlandı. Müzahere (Arkan Sa. 7. Sö. 1 de)

ABD Başkanı Yardımcısı George Bush, Fransa'nın alıst hükümetine dört komünist bakanın katılımını «kaygı» ile karşıladığını bildirmiş, buna karşın Başkan Mitterrand «Fransa politikası Fransa'nındır Fransa'nın kalacaktır» demiştir. Bu demeciler, gazete, radyo ve televizyonlardan izledik.

Uluslararası antlaşmalarda «Devletlerin birbirlerinin çıkarlarına karşın» ilkesi, parlak sözcüklerle yinelenir ama yine de bu tür açık ya da kapalı karışma-söz konusu olur.

Fransa, 1788 burjuva devrimi ile demokrasiye büyük adım bir ülkedir. Tarihsel süreç içinde, burjuva-

(Arkan Sa. 7. Sö. 1 de)